Kunsill ta' l-Ewropa
Kumitat tal-Ministri

Rakkomandazzjoni Rec(2006)5
tal-Kumitat tal-Ministri lill-istati membri
Dwar il-Pjan ta' Azzjoni biex jippromwovi d-drittijiet u l-parte`ipazzjoni s]i]a tal-persuni b'di\abilita' fis-so`jeta': intejbu l-kwalita' tal-]ajja tal-persuni b'di\abilita' fl-Ewropa 2006-2015

(Adottata mill-Kumitat tal-Ministri fil-5 ta' April 2006 fid-961 laqg]a tar-rappre\entanti tal-Ministri)

Il-Kumitat tal-Ministri,

Ifakkar ir-Ri\oluzzjoni (59) tat-23 ta' Novembru 1959, dwar l-estensjoni ta' l-attivitajiet tal-Kunsill ta' l-Ewropa fl-oqsma so`jali u kulturali;

Jag]ti konsiderazzjoni tar-Ri\oluzzjoni (96) 35 tat-2 ta' Ottubru 1996 li tirrivedi l-Ftehim Parzjali fil-qasam So`jali u tas-Sa]]a Pubblika (Partial Agreement in the Social and Public Health Field), fejn irriveda l-istrutturi tal-Ftehim Parzjali, u rrisolva li jkompli, fuq il-ba\i tar-regoli riveduti li]adu post dawk li kienu jinsabu fir-Ri\oluzzjoni (59) 23, l-attivitajiet li sa dak in-nhar kienu jsiru u ji[u \viluppati bis-sa]]a ta' dik ir-Ri\oluzzjoni, ma]suba, inter alia, biex tintegra l-persuni b'di\abilita' fil-komunita' bil-]sieb li tiddefinixxi u tikkontribwixxi g]all-implimentazzjoni fuq il-livell Ewropew ta' *policy*, koerenti u li tkun mudell, dwar il-persuni b'di\abilita', ibba\ata fuq il-prin`ipji ta'-cittadinanza s]i]a u g]ajxien indipendenti, li timplika l-eliminazzjoni ta' l-ostakli g]all-integrazzjoni, huma x'inhuma, kemm jekk psikolo[i`i, edukattivi, familjari, kulturali, so`jali, professjonali, finanzjarji jew arkitettoni`i;

Jikkonsidra li l-g]an tal-Kunsill ta' l-Ewropa hu li jsawwar g]aqda akbar bejn il-membri tieg]u u li dan il-g]an jista' jintla]aq, inter alia, bl-adottazzjoni ta' regoli komuni fil-qasam tal-*policy* dwar id-di\abilita' bil-g]an li ji[u inkora[[iti l-protezzjoni tad-drittijiet politi`i, `ivili, so`jali, kulturali u edukattivi;

I\omm f'mo]]u l-Konvenzjoni g]all-Protezzjoni tad-Drittijiet Umani u l-Libertajiet Fundamentali (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) (ETS Nru. 5);

I\omm f'mo]]u l-prin`ipji msawra fil-Karta So`jali Ewropea riveduta (European Social Charter) (ETS Nru. 163), ji[ifieri d-dritt tal-persuni b'di\abilita' g]all-indipendenza, l-integrazzjoni so`jali u l-parte`ipazzjoni fil-]ajja tal-komunita';

Jag]ti konsiderazzjoni tar-Regoli Standard dwar Opportunitajiet Indaqs g]all-Persuni b'Di\abilita' tan-Nazzjonijiet Uniti, (United Nations Standard rules on the Equalisation of Opportunities for Persons with Disabilities),1993;

Jag]ti konsiderazzjoni tal-Klassifika Internazzjonali dwar il-Funzjonalita', id-Di\abilita' u s-Sa]]a (International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) ta' l-Organizzazzjoni Dinjija tas-Sa]]a (WHO), 2001;

Jag]ti konsiderazzjoni tal-Konvenzjoni dwar ir-Rijabilitazzjoni Vokazzjonali u l-Impjieg (Persuni b'Di\abilita') ta' l-Organizzazzjoni Internazzjonali tax-Xog]ol (ILO) (Nru. C159), (Convention concerning Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) of the International Labour Organisation (ILO) 1983, u r-Rakkomandazzjoni relatata ta' l-ILO dwar ir-Rijabilitazzjoni Vokazzjonali u l-Impjieg (Persuni b'Di\abilita') (Nru. R168) (Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons)), 1983;

Jag]ti konsiderazzjoni lir-Rakkomandazzjoni Nru. R (92) 6 tal-Kumitat tal-Ministri lill-istati membri dwar *policy* koerenti g]all-persuni b'di\abilita';

Jag]ti konsiderazzjoni lid-Dikjarazzjoni Ministerjali dwar il-Persuni b'Di\abilita' "Progress lejn il-parte`ipazzjoni s]i]a b]ala `ittadini" (Progressing towards full participation as citizens), adottata mit-tieni Konferenza Ewropea tal-Ministri responsabbli mill-*policies* ta' integrazzjoni tal-persuni b'di\abilita' li saret f'Malaga (Spanja) fis-7 u t-8 ta' Mejju 2003;

Jag]ti konsiderazzjoni tal-Pjan ta' Azzjoni tat-tielet Sammit tal-Kapijiet ta' l-Istati u Gvernijiet tal-Kunsill ta' l-Ewropa (CM(2005)80 finali), adottata f'Varsavja fis-17 ta' Mejju 2005, li jfassal ir-rwoli u r-responsabbiltajiet prin`ipali tal-Kunsill ta' l-Ewropa g]as-snin li [ejjin;

Jag]ti konsiderazzjoni lir-Rakkomandazzjoni 1592 (2003) ta' l-Assemblea Parlamentari tal-Kunsill ta' l-Ewropa "Lejn Inklu\joni s]i]a tal-persuni b'di\abilita'" (Towards full social inclusion of people with disabilities);

Jirrijafferma l-universalita', l-indivi\ibilita' u l-interdipendenza tad-drittijiet umani u l-libertajiet fundamentali kollha u l-b\onn li l-persuni b'di\abilita' jkollhom il-garanzija li jgawduhom b'mod ming]ajr ebda diskriminazzjoni;

Jikkonsidra li l-istima tal-proporzjon tal-persuni b'di\abilita' fil-popolazzjoni totali ta' l-Ewropa hi ta' bejn 10 u 15%, li l-kaw\i prin`ipali tad-di\abilita' huma l-mard, l-in`identi u l-kundizzjonijiet ta' di\abilita' fost l-anzjani, u li n-numru tal-persuni b'di\abilita' qed ji\died b'mod konsistenti min]abba, inter alia, li qed ji\died it-tul tal-]ajja*;*

Jikkonsidra n-nuqqas ta' promozzjoni tad-drittijiet ta`-`ittadini b'di\abilita' u li l-assigurazzjoni lilhom g]all-opportunitajiet indaqs ifisser tkasbir tad-dinjita' umana;

Jikkonsidra li assigurazzjoni g]all-opportunitajiet indaqs g]all-membri tal-gruppi kollha fis-so`jeta' tikkontribwixxi biex ti[i assigurata d-demokrazija u l-g]aqda so`jali;

Konvinti li politika bba\ata fuq id-drittijiet umani biex tassigura l-integrazzjoni u l-parte`ipazzjoni s]i]a tal-persuni b'di\abilita' fis-so`jeta' g]andha tkun inkorporata fl-oqsma relevanti kollha tal-*policies* fil-livelli internazzjonali, nazzjonali, re[jonali u lokali;

Jenfasizza l-b\onn li l-oqsma tad-di\abilita' jkunu *mainstreamed* f'kull settur permezz ta' *policies* koerenti u azzjoni koordinata;

Jag]raf ix-xog]ol li sar mill-Kumitat g]ar-Rijabilitazzjoni u l-Integrazzjoni tal-Persuni b'Di\abilita' (CD-P-RR) fit-tfassil ta' dan il-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita';

Jenfasizza l-importanza li ti[i stabbilita s]ubija ma' l-organizzazzjonijiet tal-persuni b'di\abilita' fl-implimentazzjoni u l-attivitajiet li jsegwu dak li jkun [ara (follow-up) tal-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita';

Jirrakkomanda li l-gvernijiet ta' l-istati membri jag]tu konsiderazzjoni xierqa lill-istrutturi spe`ifi`i tag]hom kemm dawk nazzjonali, re[jonali u lokali u r-responsabbiltajiet rispettivi;

a. Jintegra kif xieraq fil-*policy*, le[islazzjoni u pratti`i, il-prin`ipji, u jimplimenta l-azzjonijiet, li jinsabu fil-Pjan ta' Azzjoni tal-Kunsill ta' l-Ewropa li tippromwovi d-drittijiet u l-parte`ipazzjoni s]i]a tal-persuni b'di\abilita' fis-so`jeta': ittejjeb il-kwalita' tal-]ajja tal-persuni b'di\abilita' fl-Ewropa bejn l-2006 u l-2015, kif jidher fl-appendi`i ta' din ir-rakkomandazzjoni;

b. Jippromwovi l-implimentazzjoni u t-twettieq tal-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita' 2006-2015 tal-Kunsill ta' l-Ewropa fl-oqsma li m'humiex ir-responsabbilta' diretta ta' awtoritajiet pubbli`i, imma li madankollu g]andhom `ertu poter jew li jista' jkollhom xi rwol;

`. Jassigura, g]al dan il-g]an, id-dissiminazzjoni l-akbar possibbli fost l-entitajiet kollha kon`ernati, per e\empju permezz ta' kampanji ta' g]arfien pubbliku u l-kooperazzjoni mas-settur privat u s-so`jeta' `ivili, bl-involviment, b'mod partikulari ta' l-organizzazzjonijiet mhux governattivi tal-persuni b'di\abilita'.

Appendi`i g]ar-Rakkomandazzjoni Rec(2006)5

Il-Pjan ta' Azzjoni tal-Kunsill ta' l-Ewropa biex tippromwovi d-drittijiet u l-parte`ipazzjoni s]i]a tal-persuni b'di\abilita' fis-so`jeta': titjib fil-kwalita' tal-]ajja tal-persuni b'di\abilita' fl-Ewropa 2006-2015

Werrej

1. Sommarju E\ekuttiv

2. Introduzzjoni

3. Gruppi ta' Azzjoni (Action line) prin`ipali

    3.1. Grupp ta' Azzjoni Nru. 1: Parte`ipazzjoni fil-]ajja politika u pubblika
    3.2. Grupp ta' Azzjoni Nru. 2: Parte`ipazzjoni fil-]ajja kulturali
    3.3. Grupp ta' Azzjoni Nru. 3: Informazzjoni u komunikazzjoni
    3.4. Grupp ta' Azzjoni Nru. 4: Edukazzjoni
    3.5. Grupp ta' Azzjoni Nru. 5: Impjieg, gwida vokazzjonali u ta]ri[
    3.6. Grupp ta' Azzjoni Nru. 6: L-ambjent mibni
    3.7. Grupp ta' Azzjoni Nru. 7: Trasport
    3.8. Grupp ta' Azzjoni Nru. 8: G]ajxien fil-komunita'
    3.9. Grupp ta' Azzjoni Nru. 9: Kura tas-Sa]]a
    3.10. Grupp ta' Azzjoni Nru. 10: Rijabilitazzjoni
    3.11. Grupp ta' Azzjoni Nru. 11: Protezzjoni so`jali
    3.12. Grupp ta' Azzjoni Nru. 12: Protezzjoni legali
    3.13. Grupp ta' Azzjoni Nru. 13: Protezzjoni kontra l-vjolenza u l-abbu\
    3.14. Grupp ta' Azzjoni Nru. 14: Ri`erka u \vilupp
    3.15. Grupp ta' Azzjoni Nru. 15: G]arfien pubbliku

4. Aspetti li jimxu mal-pjan kollu (cross-cutting)

    4.1. Introduzzjoni
    4.2. Nisa u tfal bniet b'di\abilita'
    4.3. Persuni b'di\abilita' li g]andhom b\onn ta' livell g]oli ta' sapport
    4.4. Tfal u \g]a\ag] b'di\abilita'
    4.5. L-anzjanita' ta' persuni b'di\abilita'
    4.6. Persuni b'di\abilita' minn minoranzi u immigranti

5. Implimentazzjoni u azzjoni li ssegwi dak li jkun sar

    5.1. Introduzzjoni
    5.2. Implimentazzjoni
    5.3. Azzjoni li ssegwi dak li jkun sar

Appendi`i 1 Dikjarazzjoni Ministerjali dwar il-Persuni b'Di\abilita', "Progress lejn il-parte`ipazzjoni s]i]a b]ala `ittadini", adottata mit-tieni Konferenza Ewropea tal-Ministri responsabbli mill-*policies* ta' integrazzjoni tal-persuni b'di\abilita', Malaga (Spanja), 7-8 ta' Mejju 2003

Appendi`i 2 Testi ta' riferenza

1. Sommarju E\ekuttiv

1.1. L-Impenn

1.1.1. Id-Dikjarazzjoni Ministerjali ta' Malaga dwar il-Persuni b'Di\abilita'

Fl-1992, wara li saret l-ewwel Konferenza Ewropea tal-Ministri responsabbli mill-*policies* dwar il-persuni b'di\abilita', il-Kumitat tal-Ministri adotta r-Rakkomandazzjoni Nru. R(92) 6 dwar *policy* koerenti dwar il-persuni b'di\abilita'.

Din ir-rakkomondazzjoni li kienet wa]da minn ta' l-ewwel f'dan is-settur, influwenzat il-*policies* dwar id-di\abilita' g]al aktar minn g]axar snin u g]enet biex isiru pjanijiet [odda dwar *policy* ta' inklu\joni li permezz tag]hom ibbenefikaw b'mod po\ittiv il-persuni b'di\abilita' kemm fuq il-livell nazzjonali kif ukoll internazzjonali.

Madankollu, fis-so`jeta' se]]ew bidliet importanti u strate[iji [odda huma me]tie[a biex fl-g]axar snin li [ejjin l-approw` fil-qasam tad-di\abilita' jkompli jkun wie]ed so`jali u bba\at fuq id-drittijiet umani.

F'Mejju 2003, fit-Tieni Konferenza Ministerjali Ewropea, li saret f'Malaga, Spanja, il-Ministri responsabbli mill-*policies* dwar il-persuni b'di\abilita' adottaw id-Dikjarazzjoni Ministerjali ta' Malaga dwar il-Persuni b'Di\abilita'; "Progress lejn il-parte`ipazzjoni s]i]a b]ala `ittadini".

{iet adottata strate[ija xierqa biex jitfassal Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita' mill-Kunsill ta' l-Ewropa ma]sub biex jippromwovi d-drittijiet umani u jtejjeb il-kwalita' tal-]ajja tal-persuni b'di\abilita' fl-Ewropa.

1.1.2. Stqarrija ta' Impenn

Il-Pjan ta' Azzjoni 2006-2015 tal-Kumsill ta' l-Ewropa jipprova jittradu`i l-g]anijiet tal-Kunsill ta' Ewropa fir-rigward tad-drittijiet umani, non-diskriminazzjoni u opportunitajiet indaqs, `ittadinanza s]i]a u parte`ipazzjoni tal-persuni b'di\abilita' f'qafas ta' *policy* Ewropea dwar id-di\abilita' g]all-g]axar snin li [ejjin.

Dan il-Pjan ta' Azzjoni g]andu l-g]an li jipprovdi qafas komprensiv li hu flessibbli kif ukoll li jista' ji[i addattat biex jil]aq il-kundizzjonijiet spe`ifi`i ta' pajji\i differenti. Hu g]andu l-g]an li jservi b]ala mappa gwida g]al dawk li jie]du d-de`i\jonijiet, biex jg]inhom ifasslu, jaddattaw, jer[g]u jiffukaw u jimplimentaw pjanijiet xierqa, programmi u strate[iji innovattivi.

Il-Kunsill ta' l-Ewropa ja]dem biex jimplimenta l-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita' billi jipprovdi assistenza lill-istati membri kollha permezz ta' rakkomandazzjonijiet, pariri u informazzjoni esperta.

1.2. Prin`ipji fundamentali u g]anijiet strate[i`i

1.2.1. Prin`ipji fundamentali

Stati membri se jkomplu ja]dmu f'qafas anti-diskriminatorju bba\at fuq id-drittijiet umani biex i]e[[u l-indipendenza, il-liberta' g]all-g]a\la u l-kwalita' tal-]ajja tal-persuni b'di\abilita', u biex jitqajjem g]arfien pubbliku akbar dwar id-di\abilita' b]ala parti mid-diversita' umana.

Trid ting]ata konsiderazzjoni xierqa lill-istrumenti e\istenti relevanti kemm Ewropej kif ukoll internazzjonali, trattati u pjanijiet, partikularment l-i\viluppi relatati ma' l-abbozz tal-Konvenzjoni Internazzjonali tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-drittijiet tal-persuni b'di\abilita'.

L-Istrate[ija {dida dwar il-Koe\joni So`jali (2004) tal-Kunsill ta' l-Ewropa turi li g]andu jkun hemm impenn partikulari biex jassigura a``ess g]ad-drittijiet umani lill-persuni li qeg]din f'riskju li jsiru vulnerabbli, b]alma huma t-tfal u \g]a\ag], l-immigranti u minoritajiet etni`i, persuni b'di\abilita' u l-anzjani.

Il-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita' jirrikonoxxi l-prin`ipju ba\iku li s-so`jeta' g]andha d-dmir lejn i`-`ittadini tag]ha biex tassigura li l-effetti tad-di\abilita' ji[u minimizzati billi b'mod attiv tissapportja stil ta']ajja b'sa]]tu, ambjenti aktar siguri, kura tas-sa]]a adekwata, rijabilitazzjoni u komunitajiet li jag]tu sapport.

1.2.2. G]anijiet Strate[i`i

L-g]an prin`ipali tal-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita' hu li jservi ta' g]odda prattika u li jimplimenta strate[iji vijabbli li jwasslu g]al parti`ipazzjoni s]i]a tal-persuni b'di\abilita' fis-so`jeta' u fl-a]]ar li d-di\abilita' tkun *mainstreamed* fl-oqsma kollha ta' *policy* ta' l-istati membri. Il-Pjan ta' Azzjoni g]andu l-g]an li jil]aq kundizzjonijiet spe`ifi`i ta' pajji\i differenti kif ukoll pro`essi transitorji li je\istu f'diversi pajji\i membri.

Fih rakkomandazzjonijiet biex jittie]du azzjonijiet spe`ifi`i fil-livell nazzjonali kif ukoll biex jiffokaw fuq aspetti ta' gruppi vulnerabbli ta' persuni b'di\abilita' li jiffa``jaw ostakli spe`ifi`i u problemi li jirrikjedu twe[iba minn diversi oqsma differenti.

Il-Pjan jinkora[[ixxi l-istati membri li jwie[bu g]all-b\onnijiet tal-persuni b'di\abilita' billi jipprovdu servizzi ta' kwalita' u innovattivi u li jsa]]u mi\uri e\istenti.

Il-Pjan ta' Azzjoni jfittex li jipprovdi sors b\onnju\ ta' ispirazzjoni g]all-intrapri\a privata, l-organizzazzjonijiet mhux governattivi u organizzazzjonijiet o]ra internazzjonali. Il-Pjan iqis l-organizzazzjonijiet mhux governattivi tal-persuni b'di\abilita' b]ala s]ab kompetenti u esperti fl-i\vilupp tal-*policy*, li g]andhom ikunu kkonsultati b]ala parti integrali mill-pro`essi tat-te]id tad-de`i\jonijiet li jaffettwaw lil]ajjithom. L-implimentazzjoni tal-Pjan ta' Azzjoni jkun segwit u evalwat b'mod regolari biex ji[i identifikat il-progress li jkun sar fuq il-livell nazzjonali kif ukoll biex pratti`i tajbin ikunu mag]rufa aktar.

1.3. Gruppi ta' azzjoni prin`ipali

Il-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita' tal-Kunsill ta' l-Ewropa g]andu skop wiesa', li ji[bor fih l-oqsma prin`ipali tal-]ajja tal-persuni b'di\abilita'. Dawn l-oqsma prin`ipali huma riflessi fi 15-il grupp ta' azzjoni li jag]tu l-Objettivi prin`ipali u azzjonijiet spe`ifi`i biex ikunu implimentati mill-istati membri.

Il-Gruppi ta' Azzjoni huma l-qalba tal-Pjan ta' Azzjoni. Huma jkopru l-oqsma li [ejjin:

- Nru. 1: Parte`ipazzjoni bil-]ajja politika u pubblika;
- Nru. 2: Parte`ipazzjoni fil-]ajja kulturali;
- Nru. 3: Informazzjoni u komunikazzjoni;
- Nru. 4: Edukazzjoni;
- Nru. 5: Impjieg, gwida vokazzjonali u ta]ri[;
- Nru. 6: L-ambjent mibni;
- Nru. 7: Trasport;
- Nru. 8: G]ajxien fil-komunita';
- Nru. 9: Kura tas-sa]]a;
- Nru. 10: Rijabilitazzjoni;

– Nru. 11: Protezzjoni so`jali;
– Nru. 12: Protezzjoni legali;
– Nru. 13: Protezzjoni kontra l-vjolenza u l-abbu\;
– Nru. 14: Ri`erka u \vilupp; u
– Nru. 15: G]arfien pubbliku.

Parte`ipazzjoni fil-]ajja politika u pubblika (Nru. 1) u l-pro`essi demokrati`i huma essenzjali g]all-i\vilupp u l-manteniment ta' so`jetajiet demokrati`i. Persuni b'di\abilita' g]andhom ikollhom l-opportunita' li jinfluwenzaw id-destin tal-komunitajiet tag]hom. G]alhekk hu importanti li persuni b'di\abilita' jkunu jistg]u je\er`itaw id-dritt tag]hom biex jivvutaw u li jipparte`ipaw fl-attivitajiet politi`i u pubbli`i.

Biex ikunu integrati b'mod s]i], persuni b'di\abilita' g]andhom ikunu jistg]u jipparte`ipaw fil-]ajja kulturali (Nru. 2) tas-so`jeta. Mi\uri xierqa g]andhom jittie]du biex jassiguraw li, persuni b'di\abilita' jkunu jistg]u jipparte`ipaw fl-attivitajiet u asso`jazzjonijiet kulturali u li jistg]u ji\viluppaw u jutilizzaw il-potenzjal kreattiv u intellettwali g]al benefi``ju tag]hom stess u tal-komunitajiet tag]hom.

F'dan ir-rigward, l-a``ess g]all-informazzjoni u l-komunikazzjoni (Nru. 3) hu prerekwi\it. Hu importanti li entitajiet li jipprovdu l-informazzjoni u l-komunikazzjoni kemm pubbli`i kif ukoll privati jag]tu ka\ tal-b\onnijiet tal-persuni b'di\abilita'. Mi\uri xierqa g]andhom jittie]du biex jassiguraw li persuni b'di\abilita' jistg]u jir`ievu u jibag]tu informazzjoni bl-istess mod li jag]mlu membri o]ra tas-so`jeta'.

A``ess ugwali g]all-edukazzjoni (Nru. 4) hu rekwi\it fundamentali biex jassigura li jkun hawn inklu\joni so`jali kif ukoll l-indipendenza lill-persuni b'di\abilita'. L-edukazzjoni g]andha tkopri l-istadji kollha tal-]ajja minn dik ta' qabel l-iskola g]all-edukazzjoni professjonali, kif ukoll it-tag]lim ta' matul il-]ajja kollha. L-edukazzjoni fl-iskejjel *mainsteamed* u programmi spe`jalizzati, kif xieraq, g]andhom ikunu m]e[[a li ja]dmu flimkien biex jissapportjaw lill-persuni b'di\abilita' fil-komunitajiet lokali tag]hom. Approw` *mainstreamed* jista' jikkontribwixxi biex il-persuni bla di\abilita' jkollhom g]arfien akbar dwar id-diversita' umana.

L-impjieg, il-gwida vokazzjonali u t-ta]ri[(Nru. 5) huma fatturi prin`ipali g]all-inklu\joni so`jali u l-indipendenza ekonomika tal-persuni b'di\abilita'. Li[ijiet, mi\uri u servizzi huma me]tie[a biex nassiguraw li persuni b'di\abilita' jkollhom opportunitajiet indaqs biex ikollhom u j\ommu impjieg. A``ess ugwali g]all-impjieg g]andu ji[i msa]]a] billi jkun hemm ta]lita ta' mi\uri anti-diskriminatorji u azzjoni po\ittiva kif ukoll li l-*issues* relatati ma' l-impjieg tal-persuni b'di\abilita' ji[u *mainstreamed* fil-*policies* [enerali dwar l-impjieg.

Ambjent mibni a``essibbli u bla ostakli (Nru. 6) jinkora[[ixxi opportunitajiet indaqs, g]ajxien indipendenti, involviment attiv fil-komunita' u a``ess g]all-impjieg. Meta l-

prin`ipji tad-Disinn Universali jkunu applikati, ikun qed ji[i stabbilit ambjent li hu a``essibbli g]al persuni b’di\abilita’ u l-]olqien ta’ ostakli [odda ji[u evitati.

L-i\vilupp u l-implimentazzjoni ta’ trasport a``essibbli (Nru. 7) f’kull livell g]andu jkun ir-ri\ultat ta’ titjib sostanzjali lill-persuni b’di\abilita’ fis-servizzi tat-trasport tal-passi[[ieri. Dan hu prerekwi\it biex tinkiseb l-indipendenza, il-parte`ipazzjoni s]i]a fid-dinja tax-xog]ol u parte`ipazzjoni attiva fil-komunita’.

Persuni b’di\abilita’ g]andhom ikunu jistg]u jg]ixu]ajja indipendenti l-aktar possibbli inklu\ li jkunu jistg]u jag]\lu fejn u kif jg]ixu. Opportunitajiet g]al g]ajxien indipendenti u inklu\joni so`jali jin]olqu l-ewwel u qabel kollox fil-komunita’. It-tis]i] tal-g]ajxien fil-komunita’ (Nru. 8) jin]tie[ *policies* strate[i`i li jissapportjaw it-transizzjoni minn]arsien f’istituzzjonijiet g]al g]a\liet ibba\ati fil-komunita’ li jvarjaw minn arrana[amenti ta’ g]ajxien indipendenti sa arran[amenti \g]ar li jkunu protetti u ssapportjati. Jimplika wkoll approw` ikkoordinat fl-g]oti ta’ servizzi li jkunu mbuttati minn min qed ju\ahom, ibba\ati fil-komunita’ u li jkollhom strutturi ta’ sapport i``entrati fuq il-persuna.

Persuni b’di\abilita’, b]al persuni bla di\abilita’, g]andhom b\onn kura tas-sa]]a adekwata (Nru. 9) u g]andhom ikollhom a``ess ugwali g]al servizz ta’ kura tas-sa]]a li tkun ta’ kwalita’ tajba u li tirrispetta d-drittijiet tal-klijent. F’dan ir-rigward, hu importanti li professjonisti fil-qasam tal-kura tas-sa]]a (jkunu m]arr[a biex) jiffokaw aktar fuq il-mudell so`jali tad-di\abilita’.

Biex id-di\abilita’ ma tmurx g]all-ag]ar, jitnaqqsu l-konsegwenzi tag]ha u tissa]]a] l-indipendenza tal-persuni b’di\abilita’, hemm b\onn li ji[u implimentati programmi ta’ rijabilitazzjoni komprensivi (Nru. 10) li jinkludu varjeta’ ta’ servizzi a``essibbli, u kif ikun xieraq, fil-komunita’.

Servizzi pprovduti mis-sistema tal-protezzjoni so`jali (Nru.11), inklu\ is-sigurta’ so`jali, l-assistenza u s-sapport so`jali, jistg]u jikkontribwixxu g]al kwalita’ tal-]ajja ta’ min jir`evihom. Persuni b’di\abilita’ g]andhom ikunu jistg]u jibbenefikaw b’mod adekwat mis-sistemi ta’ protezzjoni so`jali u jkollhom a``ess ugwali g]al dawn is-servizzi. *Policies* li jinkora[[ixxu bidla minn dipendenza fuq il-benefi``ji g]all-impjieg u l-indipendenza g]andhom, fejn possibbli, ikunu inkora[[iti.

Persuni b’di\abilita’ g]andhom ikollhom a``ess g]as-sistema legali fuq l-istess ba\i b]al `ittadini o]ra. Il-protezzjoni legali (Nru. 12) g]andha tinkludi mi\uri xierqa biex telimina d-diskriminazzjoni kontra persuni b’di\abilita’. Qafas legali u amministrattiv adekwat hu ne`essarju biex ti[[ieled u ma t]allix li ssir diskriminazzjoni.

Is-so`jeta’ wkoll g]andha d-dmir li persuni b’di\abilita’ jkunu protetti minn atti ta’ abbu\ u vjolenza (Nru. 13) u li dawn l-atti ma jsirux u li tassigura li jing]ata sapport xieraq lill-vittmi ta’ abbu\ u vjolenza.

Ir-ri`erka u l-i\vilupp (Nru. 14), il-[bir u l-anali\i ta' l-istatistika huma essenzjali biex jitfasslu u ji[u implimentati *policies* li jkunu infurmati tajjeb u bba\ati fuq evidenza. Informazzjoni ta' min jorbot fuqha tg]in]afna biex ji[u identifikati *issues* [odda u tg]in ukoll biex jitfasslu soluzzjonijiet. Hu importanti wkoll li ji[u identifikati pratti`i tajbin u li t-tibdil li jse]] fis-so`jeta' jkun immoniterjat.

L-g]arfien pubbliku (Nru. 15) hu qasam li jorbot mal-Pjan ta' Azzjoni kollu. Im[iba diskriminatorja u l-istigmatizzazzjoni g]andhom ikunu mi[[ielda u mwarrba permezz ta' informazzjoni a``essibbli u o[[ettiva dwar il-konsegwenzi tan-nuqqasijiet bijolo[i`i u d-di\abilitajiet biex hekk ji[i inkora[[it g]arfien a]jar tal-b\onnijiet u d-drittijiet tal-persuni b'di\abilita' fis-so`jeta' u jkun inkora[[it il-*mainstreaming* ta' l-oqsma tad-di\abilita' fil-pubblikazzjonijiet kollha tal-gvern kif ukoll pubblikazzjonijiet tal-medja.

1.4. Aspetti li jimxu mal-pjan kollu

Fi]dan il-popolazzjoni tal-persuni b'di\abilita' Ewropea hemm persuni b'di\abilita' li jiffa``jaw ostakli spe`ifi`i jew jesperjenzaw diskriminazzjoni doppja.

Nisa u tfal bniet b'di\abilita', persuni b'di\abilita' li g]andhom b\onn livell g]oli ta' sapport, tfal u \g]a\ag] b'di\abilita', persuni b'di\abilita' li qed jixjie]u u persuni b'di\abilita' li [ejjin minn minoranzi jew minn komunitajiet ta' immigranti huma [eneralment f'riskju akbar ta' esklu\joni u [eneralment g]andhom livelli aktar baxxi ta' parte`ipazzjoni fis-so`jeta' minn persuni o]ra b'di\abilita'.

Nisa u tfal bniet spiss jiffa``jaw ostakli doppji jew aktar biex jipparte`ipaw fis-so`jeta' min]abba diskriminazzjoni, kemm g]ax huma nisa kif ukoll g]ax g]andhom di\abilita'. Is-sitwazzjoni spe`ifika tan-nisa u tfal bniet g]andha ti[i kkunsidrata meta ji[u \viluppati *policies* u programmi *mainstreamed* f'kull livell kemm dwar l-oqsma tal-[eneru kif ukoll tad-di\abilita'.

Wie]ed mill-gruppi ta' persuni b'di\abilita' l-aktar vulnerabbli huwa, min]abba s-severita' u l-kumpless tad-di\abilita', dak tal-persuni li g]andhom b\onn livell g]oli ta' sapport. Il-kwalita' tal-]ajja tag]hom tiddependi]afna fuq kemm je\istu servizzi ta' kwalita' xierqa u spe`ifi`i,]afna drabi li tinvolvi sapport intensiv. L-ippjanar u l-koordinament bejn l-awtoritajiet differenti, a[enziji tal-gvern u entitajiet o]ra li jipprovdu servizz, huma b\onnju\i biex ji[u indirizzati b'mod xieraq il-problemi spe`ifi`i ta' dan il-grupp ta' persuni.

Tfal b'di\abilita' g]andhom igawdu l-istess drittijiet kif hemm fil-Konvenzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tat-Tfal flimkien ma' opportunitajiet b]al tfal o]ra. |g]a\ag] b'di\abilita' huma wkoll grupp vulnerabbli fis-so`jeta tag]na. Huma g]adhom jiffa``jaw diversi ostakli biex ja``essaw l-aspetti kollha tal-]ajja. Il-problemi spe`ifi`i li jiffa``jaw it-tfal u \g]a\ag] b'di\abilita' jridu ji[u studjati f'aktar dettall biex jitfasslu u ji[u implimentati *policies* li jkunu infurmati tajjeb u li jifirxu fuq firxa wiesg]a ta' oqsma differenti tal-*policies*.

Il-mod dejjem tiela' ta' l-anzjanita' tal-persuni b'di\abilita', b'mod partikulari dawk li g]andhom b\onn sapport intensiv, jippre\enta sfidi [odda lis-so`jetajiet madwar l-Ewropa. Approw`is innovattivi huma me]tie[a biex nilqg]u g]al dawn l-isfidi u li jkopru oqsma wesg]in ta' *policies* u servizzi.

Persuni b'di\abilita' minn minoranzi u minn komunitajiet ta' l-immigranti jistg]u jesperjenzaw \vanta[[i doppji jew aktar min]abba diskriminazzjoni jew nuqqas ta' familjarita' g]as-servizzi pubbli`i. Approw` komprensiv, li jie]u konsiderazzjoni ta' l-isfond kulturali, il-lingwa u l-b\onnijiet partikolari, hu me]tie[biex ji[u indirizzati problemi spe`ifi`i li dan il-grupp qed jiffa``ja.

Il-gruppi spe`ifi`i msemmija hawn fuq ta' persuni b'di\abilita' jin]tie[u rispons li jimxi mal-pjan ta' azzjoni kollu biex ti[i assigurata l-inklu\joni tag]hom fis-so`jeta'. Dawk li jie]du d-de`i\jonijiet g]andhom jag]rfu l-ostakli u l-isfidi li kull wie]ed minn dawn il-gruppi jiffa``jaw u jassiguraw li l-*policies* jinkludu azzjonijiet li jimxu ma' gruppi ta' azzjonjijiet prin`ipali biex jitne]]ew dawk l-ostakli u ji[i assigurat l l-individwi jistg]u jil]qu l-potenzjal s]i] tag]hom. Approw` li jkollu \ew[binarji, li jitlaq minn dan il-Pjan ta' Azzjoni u mill-Istrate[ija {dida dwar il-Koe\joni So`jali (2004) tal-Kunsill ta' l-Ewropa, hi me]tie[a biex tippromwovi l-i\vilupp ta' mi\uri effettivi li jimxu mal-pjan kollu u li anke jippromwovu *policies* integrati.

1.5. Implimentazzjoni u azzjoni li ssegwi dak li jkun sar

B'konformita' mal-prin`ipji fundamentali li fuqhom huma bba\ati l-gruppi ta' azzjoni u l-aspetti li jsegwu l-pjan kollu, il-prin`ipji tad-Disinn Universali, il-kwalita', it-ta]ri[u l-*mainstreaming* huma elementi vitali g]all-istrate[ija ta' implimentazzjoni tal-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita'. L-applikazzjoni tal-prin`ipji tad-Disinn Universali hija ta' importanza kbira biex titjieb l-a``essibilita' fl-ambjent u l-u\u ta' prodotti. Hu wkoll essenzjali li l-*policies*, l-azzjonijiet u s-servizzi kollha jkunu bba\ati fuq standards g]oljin f'termini ta' kwalita'. Approw` *mainstreamed* fl-i\vilupp tal-*policy* u l-g]oti tas-servizzi g]andu rwol importanti biex jippromwovi so`jeta' aktar inklu\iva.

Stati membri g]andhom ir-responsabbilta' primarja g]all-implimentazzjoni ta' *policies* dwar id-di\abilita' fuq il-livell nazzjonali u b'mod partikolari g]all-implimentazzjoni ta' azzjonijiet li jag]mlu riferenza g]alihom ta]t kull grupp ta' azzjoni ta' dan il-pjan. Stati membri g]andhom jibdew b'evalwazzjoni tal-*policies* e\istenti u l-prin`ipji li fuqhom huma mibnija dawn il-*policies*, u jqabbluhom ma' dan il-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita', ji[u identifikati liema oqsma jin]tie[u aktar progress u liema azzjonijiet spe`ifi`i jridu jitwettqu.

Ba\at fuq dik l-evalwazzjoni, l-istati membri g]andhom jo]olqu strate[iji ma]suba biex il-*policies* tag]hom, fuq medda ta' \mien, ikunu konformi mar-rakkomondazzjonijiet u l-prin`ipji li fuqhom hu mibni l-Programm ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita', fil-qafas tar-ri\orsi finanzjarji nazzjonali.

Stati membri g]andhom ifittxu approw`is komuni u jistabbilixxu s]ubija ma' dawk kollha involuti, b'mod partikolari organizzazzjonijiet mhux governattivi tal-persuni b'di\abilita', fl-implimentazzjoni u l-evalwazzjoni tal-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita'.

L-entitajiet u l-kumitati kollha relevanti tal-Kunsill ta' l-Ewropa [ew ikkonsultati biex ii[i assigurat g]arfien u implimentazzjoni akbar tal-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita'.

Il-Kumitat tal-Ministri g]andu ja]tar forum g]al dan il-g]an biex jimmani[[ja l-pro`ess ta' l-azzjoni li ssegwi dak li jkun sar u jkun jista' jirrakkomanda lill-istati membri janalizzaw fid-dettal oqsma ta' prijorita' spe`ifika. Pro`ess effettiv ta' azzjoni li ssegwi dak li jkun sar g]al Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita' tirrikjedi li l-istati membri jipprovdu lill-forum li jkollu dan l-inkarigu bl-informazzjoni relevanti b'mod regolari.

Il-forum ma]tur g]andu jassigura li l-Kumitat tal-Ministri hu regolarment infurmat bil-progress li jkun sar fl-implimentazzjoni tal-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abiilta'.

2. Introduzzjoni

2.1. L-Impenn

Il-Pjan ta' Azzjoni ja]dem biex jara li l-g]anijiet tal-Kunsill ta' l-Ewropa fir-rigward tad-drittijiet umani, non-diskriminazzjoni, opportunitajiet indaqs, `ittadinanza s]i]a u l-parte`ipazzjoni tal-persuni b'di\abilita', jinbidlu f'qafas Ewropew dwar id-di\abilita' g]all-g]axar snin li [ejjin.

Dan il-Pjan ta' Azzjoni jipprovdi qafas komprensiv li hu flessibbli kif ukoll adattabbli skond kundizzjonijiet spe`ifi`i ta' xi pajji\. Hu ma]sub li jservi ta' mappa gwida g]al dawk li jie]du d-de`i\jonijiet, jg]inhom ifasslu, jirran[aw, jirriffokaw u jimplimentaw pjanijiet xierqa, programmi u strate[iji innovattivi.

Il-Kunsill ta' l-Ewropa se ja]dem biex jimplimenta l-Pjan ta' Azzjoni billi jipprovdi assistenza po\ittiva lill-istati membri kollha f'forma ta' rakkomandazzjonijiet, pariri u informazzjoni esperta.

2.2. Bdil fil-paradigma minn pazjent g]al `ittadin

Fl-a]]ar g]axar snin, l-Ewropa rat tibdil kbir politiku, ekonomiku, so`jali u teknolo[iku. L-opportunitajiet u l-isfidi tal-globalizzazzjoni, l-i\vilupp tat-teknolo[ija ta' informazzjoni u l-komunikazzjoni, it-tibdil fix-xejriet ta' l-impjiegi u l-qg]ad, is-sa]]a u d-demografija, l-immigrazzjoni u t-transizzjoni g]all-ekonomiji tas-suq, qed jibdlu r-re[jun. }afna minn dan it-tibdil kien po\ittiv bil-konsegwenza li x-xewqat u l-aspettattivi tan-nies g]olew.

A]na mxejna milli naraw lil persuna b'di\abilita' b]ala pazjent li g]andha b\onn il-kura u li ma tikkontribwixxix fis-so`jeta', biex issa naraw lil din il-persuna b]ala wa]da li g]andna b\onn inne]]ulha l-ostakli li hemm illum biex hi tkun tista' tie]u l-post li ]aqqha b]ala membru li tipparte`ipa b'mod s]i] fis-so`jeta'. Dawn l-ostakli jinkludu attitudnijiet u ostakli so`jali, legali u ambjentali. G]alhekk a]na g]andna b\onn li niffa`ilitaw aktar it-tibdil fil-paradigma mill-mudell antik mediku tad-di\abilita' g]al mudell ibba\at fuq id-drittijiet so`jali u umani.

A]na mexxejna l-fokus tag]na lejn l-individwu b]ala `-`entru ta' l-approw` koerenti u integrat li jirrispetta d-drittijiet umani, il-libertajiet fundamentali u d-dinjita' ta' kull individwu b'di\abilita'. B'konsegwenza ta' hekk kien hemm bidla f']afna pajji\i Ewropej biex huma jippromwovu *policies* attivi li jag]tu poter lill-persuni individwali b'di\abilita' biex huma jie]du l-kontroll ta']ajjithom. Fl-istess]in, ir-rwol fis-so`jeta' ta' l-organizzazzjonijiet mhux governattivi b'mod [enerali, u b'mod partikolari dawk tal-persuni b'di\abilita', inbidel. Huma qed isiru s]ab kemm tal-gvernijiet kif ukoll tal-persuni b'di\abilita', b]ala dawk li jaqb\u g]alihom, li jipprovdu s-servizzi jew b]ala sors ta' g]arfien u kompetenza esperta.

Il-Pjan ta' Azzjoni hu mfassal b'mod li jkun flessibbli u li jie]u konsiderazzjoni ta' tibdil teknolo[iku li jista' jse]] fil-futur flimkien ma' \viluppi o]ra.

|viluppi ri`enti fil-qasam tal-bijoteknolo[ija u l-u\u potenzjali tag]hom, ]olqu t]assib fost il-persuni b'di\abilita', sal-punt li anke d-dritt g]all-]ajja qieg]ed, xi kultant, jitpo[[a fid-dubju. Dan il-pjan ja]seb g]all-inklu\joni so`jali s]i]a u l-parte`ipazzjoni tal-persuni b'di\abilita' u g]alhekk in]ass li jkun xieraq li dawn l-oqsma relatati mal-medi`ina, b]alma huma d-dijanjosi ta' qabel it-twelid u d-diskriminazzjoni min]abba d-di\abilita' fil-li[ijiet dwar l-abort, ikunu inklu\i.

Madankollu, m'hemmx dubju dwar l-importanza ta' dawn l-oqsma u hu kkunsidrat vitali li jkun assigurat li l-persuni b'di\abilita', permezz ta' l-organizzazzjonijiet rappre\entattivi tag]hom, jipparte`ipaw f'kumitati relevanti dwar l-etika u l-bijoetika, kemm dawk nazzjonali kif ukoll internazzjonali, li jittrattaw dawn il-materji.

2.3. Id-Dikjarazzjoni Ministerjali ta' Malaga

It-Tieni Konferenza Ewropea tal-Ministri responsabbli mill-*policies* ta' integrazzjoni tal-persuni b'di\abilita', li saret f'Malaga (Spanja) fis-7 u t-8 ta' Mejju 2003 xtaqet li tibni fuq l-Ewwel Konferenza tal-Ministri, li saret fl-1991 u li minnha]ar[et ir-Rakkomandazzjoni tal-Kumitat tal-Ministri Nru. R (92) 6 dwar *policy* koerenti dwar il-persuni b'di\abilita'. Din ir-rakkomandazzjoni, adottata fid-9 ta' April 1992, influwenzat il-*policies* dwar id-di\abilita' ta' l-istati membri tal-Kunsill ta' l-Ewropa g]al aktar minn g]axar snin u]e[[et biex isiru *policies* inklu\ivi li permezz tag]hom ibbenefikaw b'mod po\ittiv il-persuni b'di\abilita' kemm fuq il-livell nazzjonali kif ukoll internazzjonali. Madankollu, il-ministri jag]rfu li hemm b\onn ta' aktar xog]ol biex ikun hemm progress fl-oqsma tad-di\abilita' f'ambjent mibdul.

Fid-Dikjarazzjoni tal-Ministri ta' Malaga bl-isem "Progress lejn il-parte`ipazzjoni s]i]a b]ala `ittadini", adottata fil-konferenza, il-Ministri kkunsidraw li l-g]an prin`ipali g]all-g]axar snin li kienu [ejjin, kien li jkomplu jtejbu l-kwalita' tal-]ajja tal-persuni b'di\abilita' u l-familji tag]hom. Kien hemm b\onn ta' strate[ija [dida li tirrifletti l-mudell so`jali tad-di\abilita' u l-aspettattivi og]la kemm tal-persuni b'di\abilita' kif ukoll tas-so`jeta'.

Il-Ministri kkunsidraw li din l-istrate[ija g]andha ti[i espressa fi Pjan ta' Azzjoni ma]sub biex jelimina kull forma ta' diskriminazzjoni kontra persuni b'di\abilita', hi x'inhi l-eta' tag]hom. Il-Pjan ta' Azzjoni g]andu jkollu fokus spe`jali fuq in-nisa b'di\abilita', persuni b'di\abilita' li g]andhom b\onn livell g]oli ta' sapport u persuni b'di\abilita' li qed jixjie]u, u li jassigura li huma jkunu jistg]u jgawdu d-drittijiet umani, il-libertajiet fundamentali u `-`ittadinanza s]i]a.

2.4. Qafas tad-drittijiet umani

Il-Kunsill ta' l-Ewropa u l-istati membri tieg]u se jkompli l-]idma fil-qafas tad-drittijiet umani u anti-diskriminatorji biex jissalvagwardja l-persuni b'di\abilita' minn kull forma ta' diskriminazzjoni jew abbu\, u biex l-opportunitajiet indaqs g]all-persuni b'di\abilita' jkunu *mainstreamed* fl-oqsma kollha tal-*policies*.

Fit-tfassil tal-Pjan ta' Azzjoni, l-istati membri jixtiequ jirrikkonoxxu l-influwenza ta' trattati legali e\istenti, strumenti, standards u *policies* li jissapportjaw it-trattament ugwali u d-drittijiet umani tal-persuni b'di\abilita'. Fuq il-livell Ewropew, ir-Rakkomondazzjoni tal-Kumitat tal-Ministri, Rakkomandazzjoni Nru. R(92) 6 po[[iet pedamenti sodi. Le[islazzjoni u programmi ta' l-Unjoni Ewropea komplew iwittu t-triq, u l-Pjan ta' Azzjoni tal-Kummissjoni Ewropea se jag]ti l-mod kif il-*policies* dwar id-di\abilita' issa se ji[u mfassla u implimentati mill-istituzzjonijiet Ewropej. L-Istrate[ija {dida dwar il-Koe\joni So`jali tal-Kunsill ta' l-Ewropa (2004) tinkludi impenn partikolari biex isiru realta' d-drittijiet ta' dawk l-individwi u gruppi fis-so`jeta' li huma f'riskju partikolari li jsiru vulnerabbli u so`jalment esklu\i.

Flimkien ma' strumenti e\istenti Ewropej, [ew innotati wkoll ir-Regoli Standard dwar Opportunitajiet Indaqs g]all-Persuni b'Di\abilita' tan-Nazzjonijiet Uniti, it-trattati prin`ipali dwar id-drittijiet tal-bniedem tan-Nazzjonijiet Uniti, u l-i\viluppi relatati ma' l-abbozz tal-konvenzjoni dwar id-drittijiet tal-persuni b'di\abilita' tan-Nazzjonijiet Uniti.

2.5. G]anijiet Strate[i`i

L-Objettivi prin`ipali ta' dan il-Pjan ta' Azzjoni hu li l-persuni b'di\abilita' jkollhom parte`ipazzjoni s]i]a fis-so`jeta', bl-a]]ar g]an ikun li l-oqsma tad-di\abilita' jkunu *mainstreamed* fl-oqsma kollha tal-*policies*.

Il-pjan jipprovdi g]al qafas komprensiv b'rakkomandazzjonijiet spe`ifi`i li huma flessibbli bi\\ejjed li ji[u adattati g]all-kundizzjonijiet spe`ifi`i tal-pajji\i. Il-pjan ukoll jie]u konsiderazzjoni tad-diversita' [eografika, ekonomika, kulturali u so`jali ta' l-istati membri u jag]raf li hemm pro`essi transitorji f'diversi stati membri. Il-pjan hu ma]sub li jservi ta' g]odda prattika, mappa gwida g]al dawk li jie]du d-de`i\jonijiet biex jg]inhom ji\viluppaw u jimplimentaw strate[iji xierqa ffukati fuq prijoritajiet prin`ipali.

Se jg]in lil dawk il-pajji\i li g]andhom b\onn jistabbilixxu l-ewwel Pjan ta' Azzjoni nazzjonali g]all-integrazzjoni ta`-`ittadini b'di\abilita' tag]hom, u jg]in ukoll lill-pajji\i li di[a' stabbilixxew dawn il-*policies* u pjanijiet biex ikomplu ji\viluppawhom aktar.

Jg]in lill-istati membri jippromwovu *policies* attivi li jipprojbixxu d-diskriminazzjoni u jippromwovu d-dritt g]all-opportunitajiet indaqs b'mezzi effettivi ta' kumpens jekk dawn id-drittijiet ikunu miksura.

Jinkora[[ixxi lill-istati membri biex jirrispondu g]all-b\onnijiet tal-persuni b'di\abilita' billi jipprovdu servizzi ta' kwalita' u innovattivi u li jissodaw mezzi di[a' fis-se]].

Jipprovdi sors b\onnju\ ta' ispirazzjoni lill-intrapri\a privata, l-organizzazzjonijiet mhux governattivi u organizzazzjonijiet o]ra internazzjonali.

Fl-a]]ar, imma mhux l-anqas importanti, il-Pjan ta' Azzjoni jippromwovi l-kun`ett essenzjali li l-persuni b'di\abilita' u r-rappre\entanti tag]hom g]andhom ikunu kkonsultati b]ala l-persuni involuti fil-pro`essi tat-te]id tad-de`i\jonijiet li jaffettwa]ajjithom, mit-tfassil tal-*policy* nazzjonali g]al su[[etti aktar individwali.

L-implimentazzjoni tal-Pjan ta' Azzjoni jkun regolarment evalwat biex ji[i identifikat il-progress u jkunu mag]rufin pratti`i tajbin. Dan jirrikjedi mekkani\mi effettivi u flessibbli biex jimmoniterjaw il-progress u jevalwa dak li jkun qed jitwettaq fuq il-livell nazzjonali.

2.6. *Struttura u kontenut*

Il-Pjan ta' Azzjoni g]andu skop wiesa' u j]addan l-oqsma prin`ipali kollha tal-]ajja tal-persuni b'di\abilita'; per e\empju d-djar, l-edukazzjoni, l-impjieg, il-mobilita' u l-g]arfien pubbliku. Dawn l-oqsma prin`ipali huma riflessi fil-gruppi ta' azzjoni li huma l-qalba tal-Pjan ta' Azzjoni.

Il-Pjan jinkludi wkoll aspetti li jimxu mal-pjan kollu, b]alma huma dawk dwar in-nisa u t-tfal bniet b'di\abilita', tfal u \g]a\ag] b'di\abilita', l-anzjanita' u l-persuni b'di\abilita', persuni b'di\abilita' li g]andhom b\onn livell g]oli ta' sapport, u persuni b'di\abilita' minn minoranzi jew immigranti.

Il-Pjan ta' Azzjoni jag]ti konsiderazzjoni xierqa lill-istrumenti relevanti Ewropej u internazzjonali, trattati, pjanijiet u l-i\viluppi marbuta ma' l-abbozz tal-Konvenzjoni Internazzjonali tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-drittijiet tal-persuni b'di\abilita'.

Il-prin`ipji fundamentali li fuqhom hu mibni dan il-Pjan ta' Azzjoni jinkludu n-non-diskriminazzjoni, l-opportunitajiet indaqs, l-indipendenza u l-parte`ipazzjoni s]i]a tal-persuni b'di\abilita'.

L-elementi prin`ipali tal-Pjan ta' Azzjoni huma prin`ipji fundamentali u li jkopru diversi oqsma, gruppi ta' azzjoni, aspetti li jimxu mal-pjan kollu, l-implimentazzjoni u mekkani\mi li jsegwu dak li jsir wara, u pro`ess ta' implimentazzjoni gradat. Il-Pjan ta' Azzjoni hu mibni b'dan il-mod.

Il-Pjan ta' Azzjoni ma fihx definizzjoni ta' di\abilita'. Il-kumitat qabel li din hi materja g]all-istati membri individwali u l-*policy* nazzjonali tag]hom.

L-istess, il-Pjan ta' Azzjoni ma fihx grupp ta' azzjoni spe`ifika dwar is-su[[ett tal-prevenzjoni. Dan hu su[[ett importanti ]afna g]all-persuni b'di\abilita', persuni bla di\abilita' u l-gvernijiet, min]abba li d-di\abilita' taffettwa kemm l-individwi, il-familji tag]hom u s-so`jeta' [enerali. B'konformita' mal-Klassifika Internazzjonali dwar il-Funzjonalita', id-Di\abilita' u s-Sa]]a (ICF)[1] ta' l-Organizzazzjoni Dinjija tas-Sa]]a, dan il-Pjan ta' Azzjoni jittratta b'mod globali l-prevenzjoni ta' l-i\vilupp tal-limitazzjonijiet fl-attivita' u r-restrizzjonijiet fil-parte`ipazzjoni. Il-Pjan ta' Azzjoni jirrikonoxxi, g]alhekk, l-ICF u jinkora[[ixxi l-istati membri biex ju\awha b]ala qafas g]all-bini ta' l-istandards.

Il-Kumitat]ass li, l-i\vilupp kontinwu fit-trattament mediku, l-avvanz fid-dijanjosi bikrija tad-di\abilita' u l-avvanzi fil-*policies* dwar is-sa]]a pubblika, g]andhom ikunu indirizzati mill-kumitati relevanti tal-Kunsill ta' l-Ewropa.

Il-Pjan ta' Azzjoni jirrikonoxxi l-prin`ipju li s-so`jeta g]andha d-dmir lejn i`-`ittadini kollha biex tassigura li l-effetti tad-di\abilita' jkunu minimizzati billi tissapportja b'mod attiv stili ta']ajja b'sa]]ithom, ambjenti aktar siguri u komunitajiet li joffru sapport. Dawn l-*issues* huma indirizzati f'diversi gruppi ta' azzjoni, imma b'mod partikolari f'dawk li jittrattaw il-kura tas-sa]]a u r-rijabilitazzjoni.

2.7. Prin`ipji fundamentali

Il-prin`ipji fundamentali li fuqu hu bba\at dan il-Pjan ta' Azzjoni huma:

– in-non-diskriminazzjoni;
– l-opportunitajiet indaqs;
– il-parte`ipazzjoni s]i]a fis-so`jeta' mill-persuni kollha b'di\abilita';

[1] Ginevra, 2001.

- ir-rispett lejn id-differenza u l-a``ettazzjoni tad-di\abilita’ b]ala parti mid-diversita’ umana;
- id-dinjita’ u l-awtonomija individwali inklu\ il-liberta’ li wie]ed jag]mel l-g]a\liet tieg]u jew tag]ha huma stess;
- l-ugwaljanza bejn in-nisa u l-ir[iel;
- il-parte`ipazzjoni tal-persuni b’di\abilita’ fid-de`i\jonijiet kollha li jaffettwaw]ajjithom, kemm fuq il-livell individwali kif ukoll fil-livell tas-so`jeta’; permezz ta’ l-organizzazzjonijiet rappre\entattivi tag]hom.

2.8. Pro`edura

Il-pro`ess ta’ l-abbozz tal-Pjan ta’ Azzjoni beda fis-26 sessjoni tal-Kumitat g]ar-Rijabilitazzjoni u l-Integrazzjoni ta’ Persuni b’Di\abilita’ (Ftehim Parzjali) (CD-P-RR) f’Ottubru 2003. Biex jiffa`ilita dan il-pro`ess u jitfassal il-Pjan ta’ Azzjoni, [ie stabbilit grupp ta’]idma, bil-mandat ta’ CD-P-RR u assistit minn grupp ta’ abbuzzar ma]tur ad hoc.

Il-Pjan ta’ Azzjoni jinkora[[ixxi r-rwol ta’ l-organizzazzjonijiet mhux governattivi tal-persuni b’di\abilita’ b]ala sors ta’ g]arfien espert u jarahom b]ala l-imsie]ba kompetenti fl-i\vilupp tal-*policy*. G]alhekk il-European Disability Forum, li jirrappre\enta l-organizzazzjonijiet tal-persuni b’di\abilita’, kellu rwol importanti u attiv fit-tfassil tal-Programm dwar id-Di\abilita’ tal-Kunsill ta’ l-Ewropa.

Biex ji[i assigurat g]arfien akbar u l-implimentazzjoni tal-Pjan ta’ Azzjoni, l-entitajiet u l-kumitati kollha relevanti tal-Kunsill ta’ l-Ewropa [ew ikkonsultati.

3. Gruppi ta’ Azzjoni Prin`ipali

Il-Pjan ta’ Azzjoni jag]ti qafas ta’ azzjonijiet spe`ifi`i f’firxa wiesg]a ta’ oqsma ta’ *policies* li meta tg]aqqadhom, jistg]u jipprovdu qafas komprensiv biex ti\viluppa u tkabbar il-*policies* u l-istrate[iji nazzjonali g]all-persuni b’di\abilita’. U wkoll biex il-*policies* ikunu *mainstreamed* bil-g]an li tippromwovi l-parte`ipazzjoni s]i]a tal-persuni b’di\abilita’ fis-so`jeta’.

Il-gruppi ta’ azzjoni mibnija fuq id-Dikjarazzjoni Ministerjali ta’ Malaga dwar il-Persuni b’Di\abilita’, “Progress lejn il-parte`ipazzjoni s]i]a b]ala `ittadini” (adottata fit-tieni Konferenza Ewropea tal-Ministri responsabbli mill-*policies* ta’ integrazzjoni tal-persuni b’di\abilita’, Malaga, Spanja, Mejju 2003), fuq ir-Rakkomandazzjoni Nru R (92) 6 dwar *policy* koerenti g]all-persuni b’di\abilita’ u \viluppi [enerali fl-Ewropa.

Kull grupp ta’ azzjoni jag]ti Objettivi prin`ipali u azzjonijiet spe`ifi`i biex ji[u implimentati mill-istati membri. Dawn huma mqassma hekk:

- Nru. 1: Parte`ipazzjoni fil-]ajja politika u pubblika;

- Nru. 2: Parte`ipazzjoni fil-]ajja kulturali;
- Nru. 3: Informazzjoni u komunikazzjoni;
- Nru. 4: Edukazzjoni;
- Nru. 5: Impjieg, gwida vokazzjonali u ta]ri[;
- Nru. 6: L-ambjent mibni;
- Nru. 7: Trasport;
- Nru. 8: G]ajxien fil-komunita';
- Nru. 9: Kura tas-sa]]a;
- Nru. 10: Rijabilitazzjoni;
- Nru. 11: Protezzjoni so`jali;
- Nru. 12: Protezzjoni legali;
- Nru. 13: Protezzjoni kontra l-vjolenza u l-abbu\;
- Nru. 14: Ri`erka u \vilupp; u
- Nru. 15: G]arfien pubbliku.

3.1. Grupp ta' Azzjoni Nru. 1: Parte`ipazzjoni fil-]ajja politika u pubblika

3.1.1. Introduzzjoni

Il-parte`ipazzjoni ta`-`ittadini kollha fil-]ajja politika u pubblika u l-pro`ess demokratiku huma essenzjali g]all-i\vilupp ta' so`jetajiet demokrati`i. Is-so`jeta' g]andha b\onn tirrifletti d-diversita' ta`-`ittadini tag]ha u tibbenefika mill-esperjenza u l-g]arfien tag]hom. G]alhekk hu importanti li l-persuni b'di\abilita' jkunu jistg]u je\er`itaw id-drittijiet tag]hom biex jivvutaw u biex jipparte`ipaw f'dawn l-attivitajiet.

Irid isir sforz biex jin]oloq ambjent fejn persuni b'di\abilita' jkunu inkora[[iti u kapa`i jipparte`ipaw fil-politika fil-livell lokali, re[jonali, nazzjonali u internazzjonali. Dan jista' jinkiseb biss jekk jin]olqu kundizzjonijiet fejn kul]add jista' jgawdi id-drittijiet politi`i tieg]u jew tag]ha.

Hu nnotat li n-nisa u \-\g]a\ag] b'di\abilita' [eneralment jammontaw g]al proporzjon \g]ir tal-persuni li g]andhom funzjonijiet rappre\entattivi. Hu importanti li huma jkunu inkora[[iti biex jipparte`ipaw u jkunu inklu\i f'dawn il-gruppi rappre\entattivi.

3.1.2. Objettivi

i. Biex b'mod attiv tippromwovi ambjent fejn persuni b'di\abilita' jistg]u jipparte`ipaw fuq ba\i ugwali fil-partiti politi`i u fis-so`jeta' `ivili;

ii. ti\died il-parte`ipazzjoni ta' persuni b'di\abilita' fil-]ajja politika u pubblika fil-livelli kollha: lokali, re[jonali, nazzjonali u internazzjonali biex hekk tkun rappre\entata n-natura diversa tas-so`jeta';

iii. ta]dem biex tinkora[[ixxi l-parte`ipazzjoni tan-nisa u \-\g]a\ag] b'di\abilita' kif ukoll dawk li g]andhom b\onn ta' livell g]oli ta' sapport, fl-arena politika fil-livelli kollha;

iv. tassigura li l-persuni b'di\abilita' u l-organizzazzjonijiet rappre\entattivi tag]hom ikunu kkonsultati u jkollhom rwol fit-tfassil ta' *policies* dwar il-persuni b'di\abilita'.

3.1.3. Azzjonijiet spe`ifi`i mill-istati membri

i. Jassiguraw li l-pro`eduri u l-fa`ilitajiet tal-votazzjoni jkunu xierqa u a``essibbli g]al persuni b'di\abilita' biex huma jkunu jistg]u je\er`itaw id-drittijiet demokrati`i tag]hom u li jippermettu, meta me]tie[, il-provediment ta' assistenza waqt il-votazzjoni;

ii. jipprote[u d-dritt tal-persuni b'di\abilita' li jivvutaw b'mod sigriet u, fejn me]tie[, fuq talba tag]hom, jippermettu assistenza waqt il-votazzjoni permezz ta' persuna tal-g]a\la tag]hom;

iii. jassiguraw li l-ebda persuna b'di\abilita' ma tkun esklu\a mid-dritt li tivvota jew li to]ro[g]all-elezzjoni min]abba d-di\abilita' tieg]u jew tag]ha;

iv. jassiguraw li informazzjoni dwar elezzjonijiet ikunu disponibbli u a``essibbli f'formati alternattivi me]tie[a u f'format fa`li biex tifhem;

v. jinkora[[ixxu lill-partiti politi`i u organizzazzjonijiet o]ra `ivili li jipprovdu informazzjoni u jorganizzaw laqg]at pubbli`i b'mod a``essibbli;

vi. jinkora[[ixxu biex il-persuni b'di\abilita' b'mod partikolari nisa u \g]a\ag], jiffurmaw u jid]lu f'organizzazzjonijiet rappre\entattivi tal-persuni b'di\abilita' fil-livelli lokali, re[jonali u nazzjonali, bil-g]an li jikkontribwixxu u jinfluwenzaw il-*policy* f'kull livell;

vii. jinkora[[ixxu konsultazzjoni mal-persuni b'di\abilita' u l-organizzazzjonijiet tag]hom fuq ba\i ugwali b]all-o]rajn, fil-pro`ess demokratiku tat-te]id tad-de`i\jonijiet;

viii. jimplimentaw il-provedimenti relevanti inklu\i fir-Rakkomandazzjonijiet Rec (2001) 19 tal-Kumitat tal-Ministri lill-istati membri dwar il-parte`ipazzjoni ta' `ittadini fil-]ajja politika lokali, Rec (2003) 3 tal-Kumitat tal-Ministri lill-istati membri dwar parte`ipazzjoni bbilan`jata bejn in-nisa u l-ir[iel fit-te]id tad-de`i\jonijiet politi`i u pubbli`i, Rec (2004) 11 dwar standards legali, operattivi u tekni`i dwar *e-voting*, u Rec (2004) 15 dwar il-governanza elettronika.

3.2. Grupp ta' Azzjoni Nru. 2: Parte`ipazzjoni fil-]ajja kulturali

3.2.1. Introduzzjoni

Id-dritt tal-persuni b'di\abilita' b]ala individwi li jkunu integrati b'mod s]i] fis-so`jeta', jiddependi fuq il-fatt li huma jridu jkunu kapa`i jipparte`ipaw fil-]ajja kulturali ta' dik is-so`jeta'. Jekk il-persuni b'di\abilita' se jibqg]u jew se jsiru indipendenti, huma jrid ikollhom]ajja l-aktar kompleta possibbli b']idma mal-

membri l-o]ra tas-so`jeta', kemm dawk li g]andhom di\abilita' kif ukoll dawk li m'g]andhomx di\abilita'. Huma g]andhom id-dritt jipparte`ipaw fl-attivitajiet ta' kultura, divertiment, sports u turi\mu.

Il-Kunsill ta' l-Ewropa u l-istati membri tieg]u huma kommessi li jie]du konsiderazzjoni tad-drittijiet tal-persuni b'di\abilita' fil-formulazzjoni u l-implimentazzjoni tal-*policy* dwar il-kultura. Azzjoni koordinata hi me]tie[a biex tittrasforma l-opportunitajiet u l-kwalita' tal-]ajja ta' persuni b'di\abilita' permezz ta' l-a``ess u l-involviment tag]hom fil-]ajja so`jali u fl-arti.

M'hemmx triq fa`li biex jintla]aq dan il-g]an. Jistg]u jittie]du diversi mi\uri imma jista' jkun li fl-a]]ar mill-a]]ar ikun hemm b\onn ta' le[islazzjoni spe`ifika. Din g]andha tirrifletti l-kun`ett ta' "tibdil ra[jonevoli" spe`jalment fil-kuntest ta' a``ess g]al bini aktar antik jew monumenti stori`i u bini ta' negozji \g]ar privati. Tirrikjedi wkoll li d-diversita' tas-so`jeta' tkun riflessa kompletament fil-mezzi tax-xandir.

3.2.2. Objettivi

i. Tie]u mi\uri xierqa biex tassigura li persuni b'di\abilita' jkunu jistg]u ja``essaw il-]ajja kulturali lokali, re[jonali u nazzjonali;

ii. tassigura li persuni b'di\abilita' jistg]u jipparte`ipaw f'attivitajiet kulturali, rikreattivi, tad-divertiment, sportivi, spiritwali u so`jali kemm b]ala osservaturi kif ukoll b]ala atturi;

iii. ta]dem biex tassigura li persuni b'di\abilita' jistg]u ji\viluppaw u jutilizzaw il-potenzjal kreattiv, atletiku, spiritwali u intellettwali tag]hom g]all-benefi``ju tag]hom stess kif ukoll tal-komunitajiet tag]hom.

3.2.3. Azzjonijiet spe`ifi`i mill-istati membri

i. Jinkora[[ixxu istituzzjonijiet u entitajiet relevanti fil-livell lokali, re[jonali u internazzjonali biex jag]mlu l-letteratura tag]hom u materjal ie]or kulturali a``essibbli g]all-persuni b'di\abilita', bl-u\u s]i] tat-teknolo[ija elettronika fejn xieraq, u fi kliem sempli`i u li jinftiehem;

ii. i]e[[u l-istituzzjonijiet pubbli`i u jinkora[[ixxu istituzzjonijiet privati u entitajiet relevanti biex b'mod attiv jinvolvu persuni b'di\abilita' fl-attivitajiet kulturali, tad-divertiment, sportivi, spiritwali u intellettwali tag]hom;

iii. jinkora[[ixxu lix-xandir u l-industrija relatata mal-kreattivita' biex tassigura li persuni b'di\abilita' jkollhom a``ess g]ax-xandir, films, it-teatru u attivitajiet o]ra relatati ma' l-arti, f'formati a``essibbli li jistg]u jinkludu *captioning*, sottotitoli, deskrizzjoni awdjo u l-lingwa tas-sinjali;

iv. i]e[[u x-xandir nazzjonali u l-industrija relatata mal-kreattivita' biex jippubblikaw Pjanijiet ta' Azzjoni biex ji\died l-impjieg ta' persuni b'di\abilita' "kemm quddiem kif ukoll wara l-kamera/l-mikrofonu";

v. jinkora[[ixxu istituzzjonijiet u entitajiet relevanti li g]andhom x'jaqsmu mal-kultura, sports, divertiment u turi\mu biex jag]tu lill-istaff tag]hom, ta]ri[regolari, b]ala parti mill-attivita' *mainstreamed* tag]hom dwar l-g]arfien tad-di\abilita';

vi. jag]tu opportunita' biex persuni b'di\abilita' jgawdu a``ess g]all-attivitajiet kulturali, sportivi, turisti`i u tad-divertiment billi, per e\empju, jinkora[[ixxu lill-entitajiet li jipprovdu dan is-servizz jag]mlu l-bini u s-servizzi tag]hom a``essibbli b'kull mod me]tie[;

vii. jie]du l-passi me]tie[a biex:

– jassiguraw li l-li[ijiet li jipprote[u l-proprjeta' intellettwali ma jikkaw\awx ostakli mhux ra[jonevoli jew diskriminatorji g]all-a``ess minn persuni b'di\abilita' g]al materjal kulturali, waqt li jkun hemm rispett g]all-provedimenti tal-li[i internazzjonali;

– jassiguraw li persuni b'di\abilita' jistg]u jakkwistaw l-istatus ta' artisti u jibbefenikaw mill-proprjeta' artistika tag]hom;

vii. jinkora[[ixxu persuni b'di\abilita' jipparte`ipaw f'attivitajiet kemm li huma ma]suba g]all-persuni b'di\abilita' kif ukoll jekk ma]suba g]all-persuni bla di\abilita';

viii. jassiguraw li attivitajiet sportivi u kulturali huma parti integrali mill-programmi edukattivi g]al tfal b'di\abilita', min]abba r-rwol li dawn l-attivitajiet g]andhom fl-i\vilupp tal-]iliet so`jali.

3.3 Grupp ta' Azzjoni Nru. 3: Informazzjoni u komunikazzjoni

3.3.1. Introduzzjoni

L-a``ess g]all-informazzjoni u l-komunikazzjoni hu aspett prin`ipali g]all-parte`ipazzjoni fis-so`jeta'. Jekk persuni b'di\abilita' jridu je\er`itaw id-drittijiet tag]hom, jipparte`ipaw u jag]mlu l-g]a\liet dwar ]ajjithom, hu essenzjali li huma jkunu jistg]u ja``essaw l-informazzjoni permezz ta' sistemi adekwati ta' komunikazzjoni. Madankollu, g]al]afna persuni b'di\abilita' l-informazzjoni u l-komunikazzjoni jibqg]u fil-bi``a l-kbira tag]hom m'humiex a``essibbli.

|viluppi li g]adhom g]addejin fl-informazzjoni u l-komunikazzjoni qed jibdlu l-mod kif i`-`ittadini jirrelataw ma' xulxin, jag]mlu n-negozju, ja``essaw is-servizzi ta' l-informazzjoni u jikkomunikaw b'mod [enerali. L-avvanzi teknolo[i`i jinkludu l-

internet, fa`ilitajiet ta' *e-communication*, vidjofons, e``. Hu importanti li `-`ittadini kollha jibbenefikaw minn dan l-avvanz teknolo[iku, u li l-ebda grupp, b'mod partikolari l-persuni b'di\abilita', ma ji[i esklu\.

Entitajiet pubbli`i g]andhom dmir partikolari li jassiguraw li l-informazzjoni tag]hom tkun a``essibbli f'varjeta' ta' formati biex twie[eb g]all-b\onnijiet diversi tal-persuni b'di\abilita'. Dawn l-entitajiet g]andhom ukoll ikunu mudelli ta' l-a]jar pratti`i g]as-settur privat, u dawk kollha li qed jipprovdu servizzi lill-persuni b'di\abilita' g]andhom ukoll ikunu m]e[[a jaddottaw dawn il-pratti`i.

Sistemi ta' komunikazzjoni g]andhom ukoll ikunu a``essibbli g]all-persuni b'di\abilita'. Di[a' je\istu e\empji tajbin ta' tipi ta' sistemi li jistg]u jintu\aw, b]alma huma sistemi ta' *relay* tat-telefon, sistemi komunikattivi bit-testi jew bil-vidjow.

Persuni b'di\abilita' g]andhom ikunu kkonsultati dwar l-i\vilupp ta' standards u d-disinn ta' sistemi [odda ta' komunikazzjoni u informazzjoni.

Jekk verament irridu so`jeta' inklu\iva, il-persuni b'di\abilita' jridu jkunu jistg]u ju\aw s-sistemi ta' l-informazzjoni u l-komunikazzjoni flimkien man-nies l-o]ra kollha.

3.3.2. Objettivi

i. Jittie]du mi\uri xierqa li jassiguraw li persuni b'di\abilita' jistg]u jfittxu, jir`ievu u jibag]tu informazzjoni fuq l-istess ba\i tal-membri l-o]ra tas-so`jeta';

ii. jag]mlu l-a]jar u\u tat-teknolo[iji [odda bil-g]an li ti\died l-indipendenza u l-interazzjoni ta' persuni b'di\abilita' fl-oqsma kollha tal-]ajja.

3.3.3. Azzjonijiet Spe`ifi`i ta' l-istati membri

i. Ifittxu li jipprovdu informazzjoni uffi`jali lill-persuni b'di\abilita' f'formati u teknolo[iji a``essibbli, jag]rfu l-b\onnijiet li huma ri\ultat ta' nuqqasijiet bijolo[i`i differenti (per e\empju Braille, audio-tape jew ver\jonijiet fa`li biex taqra);

ii. jag]tu ta]ri[u azzjonijiet o]ra li jinkora[[ixxu l-u\u ta' l-informazzjoni u l-komunikazzjoni minn persuni b'di\abilita';

iii. jassiguraw li materjal ta' *e-learning* ikun a``essibbli g]all-persuni b'di\abilita' billi jkunu konformi ma' standards e\istenti ta' a``essibilita';

iv. jag]rfu li persuni b'di\abilita' jistg]u ju\aw lingwi tas-sinjali, Braille u mezzi u modi alternattivi ta' komunikazzjoni (inklu\ servizzi ta'

advocacy), u li ja]dmu biex jakkomodawhom, sa fejn possibbli, f'sitwazzjonijiet uffi`jali. Meta mitlub, waqt laqg]at u konferenzi, g]andu jkun hemm persuna li tag]ti sommarju tal-kontenut bi kliem sempli`i;

v. jag]mlu s-sistemi ta' komunikazzjoni aktar a``essibbli g]al persuni b'di\abilita' permezz ta' teknolo[iji [odda, per e\empju komunikazzjoni bit-testi;

vi. jassiguraw li l-awtoritajiet pubbli`i u entitajiet pubbli`i o]ra jag]mlu l-informazzjoni u l-komunikazzjoni tag]hom a``essibbli g]al persuni b'di\abilita', inklu\ li l-websajts tag]hom ikunu kompatibbli ma' linji gwida internazzjonali applikabbli f'dak i\-\mien;

vii. jinkora[[ixxu l-entitajiet privati, partikolarment dawk li jir`ievu fondi pubbli`i, biex jag]mlu l-informazzjoni u l-komunikazzjoni tag]hom a``essibbli g]al persuni b'di\abilita';

viii. jinkora[[ixxu l-i\vilupp, il-produzzjoni u d-distribuzzjoni ta' teknolo[iji assistivi ta' l-informazzjoni u l-komunikazzjoni u li dawn ikunu bi prezz li jintla]aq;

ix. jippromwovu l-u\u tal-prin`ipji tad-disinn universali fil-ka\ ta' l-i\viluppi kollha [odda ta' l-informazzjoni u l-komunikazzjoni;

x. jimplimentaw ir-Ri\oluzzjoni Res AP (2001) 3 "Lejn `ittadinanza s]i]a permezz ta' teknolo[iji [odda inklu\ivi" (Towards full citizenship of persons with disabilities through inclusive new technologies".

3.4. Grupp ta' Azzjoni Nru. 4: Edukazzjoni

3.4.1. Introduzzjoni

L-edukazzjoni hi fattur ba\iku li tassigura l-inklu\joni so`jali u l-indipendenza ta' kull persuna, inklu\ dawk b'di\abilita'. Influwenzi so`jali, per e\empju mill-familji u l-]bieb, jikkontribwixxu wkoll, imma g]all-iskopijiet ta' dan il-grupp ta' azzjoni, l-edukazzjoni tkopri l-istadji kollha tal-]ajja, inklu\ is-snin ta' qabel l-iskola, il-primarja, is-sekondarja, l-edukazzjoni g]olja u t-ta]ri[professjonali, kif ukoll it-tag]lim ta' matul il-]ajja kollha. Il-]olqien ta' opportunitajiet g]all-persuni b'di\abilita' biex jipparte`ipaw fl-edukazzjoni *mainstreamed* mhux biss hu importanti g]all-persuni b'di\abilita' imma jibbenefikaw ukoll il-persuni bla di\abilita' g]ax isiru jifhmu aktar id-diversita' umana. }afna sistemi edukattivi jipprovdu a``ess g]all-edukazzjoni *mainstreamed* u g]al strutturi edukattivi spe`jalizzati, kif ikun xieraq, g]al persuni b'di\abilita'. Strutturi *mainstreamed* u spe`jalizzati g]andhom ikunu inkora[[iti li ja]dmu flimkien biex jissapportjaw lill-persuni b'di\abilita' fil-komunitajiet lokali tag]hom, imma dan g]andu jsir b'mod li jkun konsistenti mal-g]an ta' inklu\joni s]i]a.

3.4.2. Objettivi

i. Tassigura li l-persuni kollha, irrispettivament min-natura jew il-grad tan-nuqqas bijolo[iku tag]hom, ikollhom a``ess ugwali g]all-edukazzjoni, u li ji\viluppaw il-personalita', it-talenti, il-kreattivita' u l-abbiltajiet tag]hom intellettwali u fi\i`i sal-potenzjal kollu tag]hom;

ii. tassigura li l-persuni b'di\abilita' jkollhom l-opportunita' g]al post fl-edukazzjoni *mainstreamed* billi tinkora[[ixxi l-awtoritajiet relevanti ji\viluppaw provedimenti edukattivi li jissodisfaw il-b\onnijiet tal-popolazzjoni tal-persuni b'di\abilita';

iii. tissapportja u tippromwovi t-tag]lim ta' matul il-]ajja kollha g]all-persuni b'di\abilita' ta' kull eta' u li tiffa`ilita transizzjoni effi`jenti u effettiva bejn il-fa\ijiet differenti ta' l-edukazzjoni tag]hom u bejn l-edukazzjoni u x-xog]ol;

iv. tinkorra[[ixxi f'kull livell tas-sistema edukattiva, inklu\ fit-tfal kollha ta' eta' bikrija, attitudni ta' rispett lejn il-persuni b'di\abilita'.

3.4.3. Azzjonijiet spe`ifi`i mill-istati membri

i. Jippromwovu li[ijiet, *policies* u ppjanar li ma j]allux li ssir diskriminazzjoni kontra tfal, \g]a\ag] u adulti b'di\abilita' fl-a``ess g]all-fa\ijiet kollha ta' l-edukazzjoni tag]hom mis-snin bikrija sal-provedimenti g]all-persuni adulti. Meta jsir dan, konsultazzjoni ma' persuni b'di\abilita' li se ju\aw dawn is-servizzi, [enituri, dawk li jie]du]siebhom, organizzazzjonijiet volontarji u entitajiet o]ra professjonali relevanti, hi xierqa.

ii. jinkora[[ixxu u jissapportjaw l-i\vilupp ta' sistema edukattiva unifikata, inklu\ provedimenti edukattivi *mainstreamed* u spe`jalizzati, li jippromwovu l-u\u minn kul]add ta' g]arfien miksub u inklu\joni akbar tat-tfal, \g]a\ag] u adulti b'di\abilita' fil-komunita;

iii. jissapportjaw l-*assessment* bikri kif xieraq tal-b\onnijiet spe`jali edukattivi ta' tfal, \g]a\ag] u adulti b'di\abilita' biex hekk ikun jista' jsir l-ippjanar u l-provedimenti edukattivi g]alihom;

iv. jimmoniterjaw l-implimentazzjoni ta' pjanijiet edukattivi individwali u jiffa`ilitaw approw` ikkoordinat g]all-provediment edukattiv matul u lejn l-impjieg;

v. jassiguraw li persuni b'di\abilita', inklu\ tfal, jir`ievu s-sapport fis-sistema edukattiva *mainstreamed*, biex tiffa`ilita l-edukazzjoni effettiva tag]hom.

F’`irkustanzi e``ezzjonali, meta l-b\onnijiet spe`jali edukattivi tag]hom, assessjati b’mod professjonali, ma jkunux jistg]u jintla]qu fi ]dan is-sistema edukattiva *mainstreamed*, stati membri g]andhom jassiguraw li mi\uri effettivi alternattivi ta’ sapport ikunu provduti b’konsistenza mal-g]an ta’ inklu\joni s]i]a. Il-provedimenti kollha spe`jali u *mainstreamed* g]andhom jinkora[[ixxu t-transizzjoni g]all-edukazzjoni *mainstreamed* u jirriflettu l-istess g]anijiet u standards.

vi. jinkora[[ixxu l-i\vilupp inizjali u kontinwu ta’ ta]ri[g]all-professjonisti u l-istaff kollu li ja]dmu fil-fa\ijiet kollha ta’ l-edukazzjoni, u li dan it-ta]ri[ikun fih g]arfien dwar id-di\abilita’ u l-u\u ta’ tekni`i u materjal edukattiv xieraq biex jissapportja, kif ikun xieraq, studenti b’di\abilita’;

vii. jinkora[[ixxu li kull materjal u skemi edukattivi pprovduti fis-sistema [enerali edukattiva jkunu a``essibbli g]all-persuni b’di\abilita’;

viii. jinkludu, fis-sillabi ta’ l-iskejjel dwar l-edukazzjoni `ivika, su[[etti relatati ma’ persuni b’di\abilita b]ala persuni li g]andhom l-istess drittijiet b]al kull `ittadin ie]or;

ix. jassiguraw li l-g]arfien dwar id-di\abilita’ jkun parti prin`ipali fi programmi edukattivi ta’ l-iskejjel u istituzzjonijiet *mainstreamed*;

x. jittie]du passi biex postijiet ta’ edukazzjoni u ta]ri[ikunu a``essibbli g]all-persuni b’di\abilita’ inklu\ il-provediment ta’ sapport personali u ta’ bdil ra[onevoli (inklu\ apparat) biex jissodisfaw il-b\onnijiet tag]hom;

xi. jassiguraw li l-[enituri ta’ tfal b’di\abilita’ jkunu msie]ba attivi fil-pro`essi ta’ l-i\vilupp ta’ pjanijiet edukattivi individwali g]at-tfal tag]hom;

xii. jassiguraw a``ess g]all-edukazzjoni mhux formali li tippermetti lil \g]a\ag] b’di\abilita’ ji\viluppaw il-]iliet me]tie[a li ma jkunux jistg]u jinkisbu permezz ta’ l-edukazzjoni formali;

xiii. jikkonsidraw, kif xieraq, l-iffirmar u r-ratifikar tal-Karta So`jali Ewropea (European Social Charter) (riveduta) (ETS Nru. 163), b’mod partikolari Artiklu 15.

3.5. Grupp ta’ Azzjoni Nru. 5: L-Impjieg, gwida vokazzjonali u ta]ri[

3.5.1. Introduzzjoni

L-impjieg hu element prin`ipali g]all-inklu\joni so`jali u l-indipendenza ekonomika ta’ kull `ittadin fl-eta’ li fiha normalment ja]dem. Meta mqabbel ma’ persuni bla di\abilita’, l-impjieg u r-rata ta’ attivita’ ta’ persuni b’di\abilita’ huma baxxi]afna. *Policies* li j\idu r-rata ta’ attivita’ tal-persuni b’di\abilita’ jridu jkunu ddiversifikati

skond il-potenzjal tal-persuna b'di\abilita' biex ta]dem u komprensivi, biex jindirizzaw l-ostakli biex huma jipparte`ipaw fid-dinja tax-xog]ol. Titjib fis-sitwazzjoni ta' l-impjieg ta' persuni b'di\abilita' mhux biss jibbenefikaw minnha l-persuni b'di\abilita' imma jibbenefikaw ukoll min i]addem u s-so`jeta' b'mod [enerali.

Gwida u assistenza vokazzjonali huma importnati biex jg]inu persuni jidentifikaw attivitajiet li huma l-aktar adatti g]alihom u biex tiggwidahom g]al ta]ri[jew impjieg futur. Hu essenzjali li persuni b'di\abilita' jkollhom a``ess g]al *assessments*, gwida vokazzjonali u ta]ri[biex ji[i assigurat li jintla]aq il-potenzjal tag]hom.

Dan il-grupp ta' azzjoni jfittex li jifforma ba\i g]all-parte`ipazzjoni akbar tal-persuni b'di\abilita' fl-impjieg, jassigura g]a\liet g]all-karrieri u jibni l-ba\i, permezz ta' strutturi u sapport, li jassigura g]a\liet reali. Kull mi\ura tapplika g]al min i]addem kemm fis-settur pubbliku kif ukoll f'dak privat.

Intrapri\i so`jali (per e\empju ditti so`jali, kooperattivi so`jali), b]ala parti mill-impjieg miftu] jew postijiet ta' xog]ol protett, jistg]u jikkontribwixxu g]all-impjieg ta' persuni b'di\abilita'.

3.5.2. Objettivi

i. Tippromwovi l-impjieg ta' persuni b'di\abilita' fid-dinja tax-xog]ol miftu] billi tg]aqqad mi\uri anti-diskriminatorji u azzjoni po\ittiva biex jassiguraw li persuni b'di\abilita' jkollhom opportunitajiet indaqs;

ii. ti[[ieled id-diskriminazzjoni, tippromwovi l-parte`ipazzjoni ta' persuni b'di\abilita' fl-*assessment* vokazzjonali, gwida, ta]ri[u servizzi relatati ma' l-impjieg.

3.5.3. Azzjonijiet spe`ifi`i mill-istati membri

i. *Issues* relatati ma' l-impjieg ta' persuni b'di\abilita' jkunu *mainstreamed* fil-*policies* [enerali ta' l-impjieg;

ii. jassiguraw li persuni b'di\abilita' jkollhom a``ess g]all-*assessment* o[[ettiv u individwali li:

- jidentifika l-opportunitajiet tag]hom g]all-impjieg potenzjali;
- jibdel il-fokus minn assessjar tad-di\abilita' g]all-assessjar ta' l-abbiltajiet u li dan isir fid-dawl ta' rekwi\iti spe`ifi`i g]all-impjieg;
- jipprovdi l-ba\i g]al program ta' ta]ri[vokazzjonali;
- jg]inhom isibu impjieg adattat jew li jer[g]u ji[u impjegati;

iii. jassiguraw li persuni b'di\abilita' jkollhom a``ess g]al gwida vokazzjonali, ta]ri[u servizzi relatati ma' l-impjieg ta' l-og]la kwalita' possibbli, u li jsir it-tibdil ra[jonevoli fejn me]tie[;

iv. jassiguraw protezzjoni kontra d-diskriminazzjoni f'kull stadju ta' l-impjieg, inklu\ l-g]a\la u r-rekluta[[, kif ukoll f'kull mi\ura relatata mal-progess fil-karriera;

v. jinkora[[ixxu lil min i]addem biex jimpjegaw persuni b'di\abilita' billi:

- ju\aw pro`eduri ta' rekluta[[(per e\empju: riklami, intervisti, assessjar, g]a\la) li jassiguraw li l-opportunitajiet g]all-impjieg ikunu miftu]a po\ittivament g]all-persuni b'di\abilita';
- jag]mlu bdil ra[jonevoli fil-postijiet tax-xog]ol u fil-kundizzjonijiet tax-xog]ol, inklu\ *telecommuting*, xog]ol part-time, xog]ol mid-dar, biex jakkomodaw il-b\onnijiet spe`jali ta' impjegati b'di\abilita';
- i\idu l-g]arfien dwar id-di\abilita' fil-*management* u l-istaff permezz ta' ta]ri[relevanti;

vi. jassiguraw li skemi [enerali g]all-impjieg g]al rasek ikunu a``essibbli u li jag]tu sapport lill-persuni b'di\abilita';

vii. jassiguraw mi\uri ta' sapport, b]alma huma impjieg protett jew issapportjat, g]al dawk il-persuni li l-b\onnijiet tag]hom ma jistg]ux ji[u sodisfatti ming]ajr sapport personali fid-dinja tax-xog]ol miftu];

viii. jissapportjaw persuni b'di\abilita' biex jimxu minn impjieg protett jew issapportjat g]al impjieg miftu];

ix. ine]]u d-di\in`entivi biex ta]dem fl-iskemi ta' benefi``ji tad-di\abilita' u jinkora[[ixxu l-persuni li qed jie]du benefi``ju biex jibdew ja]dmu meta jistg]u;

x. jikkonsidraw il-b\onnijiet tan-nisa b'di\abilita' meta jitfasslu programmi u *policies* relatati ma' opportunitajiet indaqs dwar l-impjieg g]an-nisa, inklu\ dawk dwar il-]arsien tat-tfal;

xi. jassiguraw li impjegati b'di\abilita' jgawdu mill-istess kundizzjonijiet b]al impjegati o]ra fil-ka\ ta' konsultazzjonijiet dwar il-kundizzjonijiet tax-xog]ol, s]ubija u parte`ipazzjoni attiva fil-unions;

xii. jipprovdu mi\uri effettivi li jinkora[[ixxu l-impjieg ta' persuni b'di\abilita';

xiii. jassiguraw li l-li[ijiet u r-regolamenti dwar is-sa]]a u s-sigurta' jinkludu l-b\onnijiet tal-persuni b'di\abilita' u li dawn ma jiddiskriminawx kontrihom;

xiv. jinkora[[ixxu mi\uri, inklu\i li[ijiet u *management* integrat, li jg]inu persuni li jsiru di\abbli waqt l-impjieg tag]hom, biex jibqg]u fid-dinja tax-xog]ol;

xv. jassiguraw li, spe`jalment i\-\g]a\ag] b'di\abilita', jistg]u jibbenefikaw minn *internships* u *traineeships* biex huma jkunu jistg]u ji\viluppaw il-]iliet, u minn informazzjoni dwar pratti`i ta' impjieg;

xvi. jikkunsidraw, li fejn xieraq, jiffirmaw u jirratifikaw il-Karta So`jali Ewropea (European Social Charter) (riveduta) (ETS Nru. 163), partikolarment artiklu 15;

xvii. jimplimentaw ir-Ri\oluzzjoni Res AP (95) 3 dwar karta dwar l-*assessment* vokazzjonali ta' persuni b'di\abilita' (Charter on the vocational assessment of people with disabilities).

3.6. Grupp ta' Azzjoni Nru. 6: L-ambjent mibni

3.6.1. Introduzzjoni

L-g]an li jorbot kollox hu li no]olqu so`jeta' g]al kul]add. Ambjent a``essibbli g]andu rwol importanti biex no]olqu so`jeta' aktar inklu\iva fejn il-persuni b'di\abilita' jkunu jistg]u jipparte`ipaw fil-]ajja ta' kuljum. Ostakli e\istenti fl-ambjent mibni jtellef jew ma j]allix lill-persuni b'di\abilita' minn din il-parte`ipazzjoni u mit-tgawdija tad-drittijiet fundamentali. Meta nag]mlu l-ambjent a``essibbli g]all-persuni b'di\abilita', hi x'inhi d-di\abilita', jibbenefikaw ukoll il-membri kollha tal-so`jeta'. Dan jin]tie[ g]arfien ta' l-ostakli e\istenti, inklu\ l-attitudnijiet u ostakli fi\i`i, u impenn biex jitne]]ew permezz ta' azzjoni po\ittiva u mi\uri o]rajn. Ir-Ri\oluzzjoni Res AP(2001)1 dwar id-Disinn Universali tippromwovi l-introduzzjoni tal-prin`ipji dwar id-disinn universali fil-kurrikulum ta' l-impjegati kollha li ja]dmu fuq l-ambjent mibni, inklu\ il-periti, en[iniera, *town planner* u professjonisti u]addiema o]ra li ja]dmu fil-qasam ta' l-ambjent mibni. G]andha l-g]an ukoll li tissimplifika l-]ajja g]al kul]add billi nag]mlu l-ambjent mibni wie]ed aktar a``essibbli, li jista' jintu\a a]jar u li jinftiehem aktar.

3.6.2. Objettivi

Biex b'mod gradat l-ambjent isir a``essibbli g]all-persuni b'di\abilita' permezz ta' l-applikazzjoni tal-prin`ipji tad-disinn universali, u hekk nevitaw li jin]olqu ostakli [odda.

3.6.3. Azzjonijiet spe`ifi`i minn stati membri

i. jassiguraw li l-oqsma ta' *policy* relevanti jinkludu l-g]an li jorbot kollox g]al]olqien ta' ambjent mibni ming]ajr ostakli;

ii. ji\viluppaw linji gwida u standards, u fejn me]tie[li[ijiet, li j]e[[u bini pubbliku, u ambjent fuq [ewwa kif ukoll miftu]a, ikunu a``essibbli u li jistg]u jintu\aw minn persuni b'di\abilita' waqt li tittie]ed konsiderazzjoni tan-natura spe`ifika tal-bini storiku;

iii. jassiguraw li l-universitajiet u istituzzjonijiet responsabbli mit-ta]ri[tal-]addiema kollha li ja]dmu fl-ambent mibni (b]al ma huma periti, *town plannes*, professjonisti fil-settur tal-kostruzzjoni, konservaturi tal-wirt kulturali u spe`jalisti fit-turi\mu kulturali) jippromwovu l-prin`ipju ta' disinn universali permezz ta' kurrikulu g]al ta]ri[inizjali u g]al aktar ta]ri[u mi\uri o]ra xierqa;

iv. jippromwovu l-u\u ta' apparat assistiv u innovazzjonijiet teknolo[i`i biex titjieb l-a``essibilita' fl-ambjent mibni u jag]tu lill-persuni b'di\abilita' opportunitajiet indaqs fil-]ajja tal-komunita'. Pratti`i b]al dawn g]andhom ikunu applikati g]all-kostruzzjonijiet [odda u b'mod gradat ji[u esti\i g]all-bini e\istenti;

v. jissapportjaw il-]olqien, in-nominazzjoni u l-manteniment ta' `entri li jippromwovu l-kun`ett tad-Disinn Universali;

vi. jassiguraw li ting]ata attenzjoni xierqa lis-sigurta' tal-persuni b'di\abilita' meta jitfasslu pro`eduri ta' emer[enza u evakwazzjoni;

vii. jassiguraw li annimali li jassistu persuni b'di\abilita' ma jkollhomx ostakli biex ja``essaw bini u postijiet pubbli`i;

viii. jimplimentaw Ri\oluzzjoni Res AP(2001) 1 dwar l-introduzzjoni tal-prin`ipji tad-Disinn Universali fil-kurrikulum ta' impjegati li ja]dmu fil-qasam ta' ambjent mibni (Introduction of the principles of Universal Design into the curricula of all occupations working on the built environment).

3.7. Grupp ta' azzjoni Nru. 7: Trasport

3.7.1. Introduzzjoni

L-i\vilupp u l-implimentazzjoni ta' *policies* fil-livelli kollha dwar trasport a``essibbli jista' jirri\ulta f'titjib sostanzjali fil-kwalita' tal-]ajja ta']afna persuni b'di\abilita' u jista' jkun prerekwi\it biex tintla]aq l-ugwaljanza fl-opportunitajiet u fil-parte`ipazzjoni attiva fil-komunita' so`jali u l-]ajja kulturali kif ukoll fl-impjieg.

}afna stati membri jistg]u di[a' jafu jew huma parti mill-i\viluppi permezz tal-Konferenza Ewropea tal-Ministri tat-Trasport (ECMT), u l-prin`ipji u l-azzjonijiet li [ew im]e[[a minn dan il-forum jistg]u jiggwidaw biex ikun hemm progress fl-istati membri biex jimplimentaw dan il-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita'. Mi\uri biex is-

servizzi tat-trasport isiru a``essibbli, jibbenefikaw minnhom persuni o]ra li ju\awhom inklu\ l-anzjani u [enituri ta' tfal \g]ar.

Biex nassiguraw li persuni b'di\abilita' jistg]u jibbenefikaw mit-trasport pubbliku, hu essenzjali li l-oqsma kollha tat-trasport ikunu a``essibbli.

3.7.2. Objettivi

i. Ti\died il-parte`ipazzjoni tal-persuni b'di\abilita' fis-so`jeta' permezz ta' l-implimentazzjoni ta' *policies* dwar trasport a``essibbli;

ii. tassigura li *policies* dwar trasport a``essibbli jkunu implimentati u li dawn jie]du konsiderazzjoni tal-b\onnijiet tal-persuni kollha li g]andhom nuqqasijiet bijolo[i`i u di\abilitajiet differenti;

iii. tippromwovi l-a``essibbilita' ta' servizzi e\istenti ta' trasport tal-passi[[ieri lill-persuni b'di\abilita', u tassigura li servizzi ta' trasport u infrastruttura relatata [odda jkunu a``essibbli;

iv. tippromwovi l-implimentazzjoni tal-prin`ipju tad-Disinn Universali fis-settur tat-trasport.

3.7.3. Azzjonijiet Spe`ifi`i minn stati membri

i. Jie]du konsiderazzjoni tar-rakkomandazzjonijiet, rapporti u linji gwida \viluppati u maqbula minn entitajiet internazzjonali, partikolarment biex ji[u \viluppati standards, linji gwida, strate[iji u, fejn xieraq, li[ijiet, biex jassiguraw l-a``essibilita' tas-servizzi tat-trasport u l-infrastruttura inklu\ l-ambjent mibni;

ii. jimmoniterjaw u jirrivedu l-implimentazzjoni ta' *policies* dwar trasport a``essibbli;

iii. jassiguraw li l-operaturi tat-trasport pubbliku jinkludu ta]ri[obbligatorju dwar g]arfien dwar id-di\abilita' b]ala parti mit-ta]ri[standard g]all-persuni li ja]dmu fis-servizzi tat-trasport;

iv. i]e[[u l-introduzzjoni u l-addottazzjoni ta' linji gwida nazzjonali dwar servizzi ta' trasport a``essibbli g]all-u\u kemm ta' l-operaturi pubbli`i tat-trasport kif ukoll dawk privati;

v. jistabbilixxu pro`eduri g]all-kooperazzjoni u konsultazzjoni ma' dawk kollha involuti inklu\ b'mod partikolari a[enziji relevanti tal-gvern, entitajiet li jipprovdu dan is-servizz u gruppi li ja]dmu fil-qasam tad-di\abilita', biex jinfluwenza l-i\vilupp ta' *policy* u l-ippjanar relatat mal-provedimenti ta' trasport a``essibbli;

vi. jippromwovu u jinkora[[ixxu operaturi privati ta' servizzi ta' trasport biex jipprovdu servizzi a``essibbli;

vii. jassiguraw li l-informazzjoni dwar servizzi tat-trasport pubbliku jsiru a``essibbli, sa fejn possibli, f'formati diversi u permezz ta' sistemi ta' komunikazzjoni differenti, biex jaqdu lill-persuni b'di\abilita';

viii. jinkora[[ixxu d-disinn ta' programmi innovattivi li jissapportjaw persuni b'di\abilita' li jesperjenzaw diffikulta' fl-u\u tat-trasport pubbliku biex ju\aw trasport privat tag]hom stess;

ix. jassiguraw li annimali assistivi (per e\empju klieb gwida) li jakkumpanjaw persuni b'di\abilita' jkunu akkomodati fit-trasport pubbliku;

x. jassiguraw il-provediment u l-protezzjoni ta' fa`ilitajiet ta' pparkjar g]all-persuni b'di\abilita' li g]andhom mobilita' mnaqqsa;

xi. jag]rfu l-b\onnijiet spe`ifi`i ta' persuni b'di\abilita' meta jitfasslu testi [enerali dwar id-drittijiet tal-passi[ieri;

xii. jipprote[u, permezz ta' li[ijiet, lill-persuni b'di\abilita' minn diskriminazzjoni biex ja``essaw it-trasport;

xiii. jassiguraw li l-pro`eduri ta' sigurta' u emer[enza ma jo]olqux aktar di\ugwaljanzi g]all-persuni b'di\abilita'.

3.8. Grupp ta' Azzjoni Nru. 8: G]ajxien fil-komunita'

3.8.1. Introduzzjoni

Dan il-grupp ta' azzjoni jiffoka biex persuni b'di\abilita' jkunu jistg]u jg]ixu kemm jista' jkun indipendenti, jing]ataw il-poter biex ikunu jistg]u jag]mlu l-g]a\liet ta' kif u fejn iridu jg]ixu. Dan jirrikjedi *policies* strate[i`i li jissapportjaw il-mixja minn kura istituzzjonalizzata g]all-arran[amenti bba\ati fil-komunita' li jibdew minn arran[amenti ta' g]ajxien indipendenti g]al djar g]all-gruppi \g]ar. Dawn il-*policies* g]andhom ikunu flessibbli, li jkopru programmi li jg]inu persuni b'di\abilita' jg]ixu mal-familji tag]hom, u li jag]rfu l-b\onnijiet spe`ifi`i ta' individwi b'di\abilita' li g]andhom b\onn livell g]oli ta' sapport.

B'mod [enerali, il-]ajja ta' kuljum ta' familja hi differenti b'mod konsiderevoli skond jekk hemmx jew m'hemmx tifel jew tifla b'di\abilita': il-pariri u l-]arsien, per e\empju, jie]du]afna]in, appuntamenti mat-terapisti, tobba, e``, huma ne`essarji, it-tifel jew tifla g]andu jew g]andha b\onn supervi\joni waqt attivitajiet rikreattivi u assistenza fl-aspetti pratti`i tal-]ajja ta' kuljum, e``. Hu importanti li l-[enituri ta' tfal

b'di\abilita' jkunu jistg]u ja``essaw ta]ri[adattat li jg]inhom jakkwistaw il-]iliet b\onnju\i biex ikunu jistg]u jg]ixu]ajja l-aktar vi`in in-normal mat-tifel jew tifla b'di\abilita' tag]hom.

G]ajxien indipendenti komplet jista' ma jkunx possibbli jew ikun g]a\la g]al kull individwu. F'ka\ijiet e``ezzjonali,]arsien fi strutturi \g]ar u ta' kwalita' g]andhom ikunu inkora[[iti b]ala alternattiva g]al g]ajxien f'istituzzjoni. It-tfassil ta' arran[amenti ta' g]ajxien indipendenti g]andu jinvolvi l-persuni b'di\abilita' u l-organizzazzjonijiet rappre\entattivi tag]hom.

Persuni b'di\abilita' li jg]ixu fil-komunita' g]andhom b\onnijiet differenti li jirrikjedu livelli differenti ta']arsien, assistenza u sapport. Kriterji trasparenti ta' eli[ibilita' u pro`eduri ta' *assessment* indipendenti individwali, li jie]u konsiderazzjoni tal-g]a\liet tal-persuna b'di\abilita' nnifisha, l-awtonomija u l-*welfare*, jippromwovu a``ess ekwu g]as-servizzi.

Policies dwar g]ajxien indipendenti ma jinvolvux biss l-arran[amenti ta' g]ajxien, imma jiddependu wkoll fuq firxa wiesg]a ta' servizzi, inklu\ it-trasport. Is-su``ess ta' dawn il-*policies* jirrikjedi approw` *mainstreamed* g]all-ippjanar, l-i\vilupp u t-tqassim ta' servizzi *mainstreamed* biex ikun assigurat li dawn jirrispondu g]all-b\onnijiet individwali ta' l-individwi b'di\abilita' bis-sapport ta' diversi a[enziji b'approw` ikkoordinat.

3.8.2. Objettivi

i. Tag]ti l-poter lill-persuni b'di\abilita' jippjanaw]ajjithom u jg]ixu b'mod indipendenti l-aktar possibbli fil-komunita' tag]hom;

ii. tipprovdi firxa wiesg]a u ta' kwalita' ta' servizzi ta' sapport fil-komunita' li tippermetti l-liberta' g]all-g]a\la;

iii. tag]ti attenzjoni spe`jali lis-sitwazzjoni ta' familji li g]andhom tifel, tifla jew tfal b'di\abilita' u tinkora[[ixxi approw` li jakkomoda t-ta]ri[lill-[enituri kon`ernati, kif ukoll lill-[enituri b'di\abilita' u l-parte`ipazzjoni f']idma relatata mal-]arsien tat-tfal u l-edukazzjoni.

3.8.3. Azzjonijiet spe`ifi`i minn stati membri

i. jassiguraw approw` koordinat fil-provista ta' servizzi ta' kwalita' ta' sapport ibba\ati fil-komunita', li jg]inu lill-persuni b'di\abilita' jg]ixu fil-komunitajiet tag]hom u li ttejjeb il-kwalita' ta']ajjithom;

ii. ji\viluppaw u jippromwovu *policies* dwar id-djar li jg]inu persuni b'di\abilita' jg]ixu fi djar adattati fil-komunita' lokali tag]hom;

iii. jissapportjaw g]ajnuna formali u informali, biex hekk ikun possibbli li persuni b'di\abilita' jkomplu jg]ixu fi djarhom;

iv. jag]rfu l-istatus tal-*carers*, billi jipprovdulhom sapport u ta]ri[relevanti;

v. ikun hemm assessjar profond tal-b\onnijiet tal-familji ta' dawk li jipprovdu]arsien informali, spe`jalment dawk li g]andhom tfal b'di\abilita' jew li jie]du]sieb persuni li g]andhom b\onn ta' livell g]oli ta' sapport, bil-g]an li jkunu pprovduti bl-informazzjoni, it-ta]ri[u l-assistenza, inklu\ sapport psikolo[iku, biex tkun mg]ejjuna l-]ajja fi]dan il-familja, waqt li ting]ata attenzjoni partikolari biex ikun hemm rikon`iljazzjoni bejn il-]ajja privata u professjonali u l-ugwaljanza bejn is-sessi.

vi. jassiguraw li l-provediment ta' servizzi ta' kwalita' bba\ati fil-komunita' hu mudell ta' akkomodazzjoni alternattiva, li jg]inu l-mixja minn]arsien ibba\at f'istituzzjoni g]al g]ajxien fil-komunita';

vii. jassiguraw li l-individwi jkunu jistg]u jag]mlu g]a\liet infurmati bl-assistenza, fejn me]tie[a, ta' servizzi tajba ta' *advocacy*;

viii. jippromwovu skemi li jippermettu persuni b'di\abilita' jimpjegaw assistenti personali tal-g]a\la tag]hom;

ix. jipprovdu servizzi kumplimentarji u fa`ilitajiet o]ra, per e\empju `entri ta' matul il-jum, `entri g]al ftit \mien u gruppi fejn jesprimu lilhom infushom, joffru forom adatti ta' terapija, biex jag]tu lill-persuni b'di\abilita' u l-familji tag]hom perjodi ta' sapport u ser]an;

x. jipprovdu lill-persuni b'di\abilita', b'mod partikolari dawk li g]andhom b\onn ta' livell g]oli ta' sapport, bi provedimenti ta' sapport imfassal g]all-individwu, inklu\ *advocacy*, bil-g]an li jitnaqqas kull riskju ta' esklu\joni so`jali;

xi. jimplimentaw il-provedimenti relevanti inklu\i fir-Rakkomandazzjoni Nru. R (96) 5 tal-Kumitat tal-Ministri lill-istati membri dwar ir-rikon`iljazzjoni bejn ix-xog]ol u l-]ajja tal-familja (On reconciling work and family life).

3.9. Grupp ta' Azzjoni Nru. 9: Kura tas-Sa]]a

3.9.1. Introduzzjoni

Persuni b'di\abilita' g]andhom l-istess dritt b]al membri l-o]ra tas-so`jeta' g]al servizzi tas-sa]]a ta' kwalita' tajba u trattament u teknolo[ija relevanti li tassigura s-sa]]a bl-a]jar mod possibbli. F'xi `irkustanzi, persuni b'di\abilita' jkollhom b\onn

kura tas-sa]]a spe`jali u innovattiva biex titjieb il-kwalita' ta' ]ajjithom. Persuni b'di\abilita' u r-rappre\entanti tag]hom (fejn me]tie[) g]andhom ikunu kkonsultati u involuti kompletament fil-pro`ess tat-te]id tad-de`i\jonijiet rigward il-pjan g]all-kura personali tag]hom. Dan l-approw` ipo[[i l-persuni b'di\abilita' fi`-`entru tal-pro`ess ta' l-ippjanar u tat-tfassil tal-provediment ta' servizzi u jag]ti s-sa]]a lill-individwi biex jag]mlu de`i\jonijiet infurmati dwar sa]]ithom.

Meta s-servizzi ta' kura tas-sa]]a jkunu qed ji[u ppjanati u pprovduti, irid jittie]ed konsiderazzjoni ta' \viluppi li jirrigwardaw il-popolazzjoni li qed tixjie] u l-konsegwenzi relatati dwar is-sa]]a, partikolarment g]all-persuni b'di\abilita'. G]alhekk hu ne`essarju li jing]ata prijorita' lill-i\vilupp ta' *policies* u strate[iji [odda fil-qasam tas-sa]]a.

Professjonisti li ja]dmu fil-qasam tal-kura tas-sa]]a fl-istati membri kollha g]andhom jag]rfu l-mudell so`jali mibni fuq id-drittijiet umani dwar id-di\abilita' u mhux jiffukaw biss fuq l-aspett mediku tad-di\abilita'.

3.9.2. Objettivi

i. Tassigura li l-persuni b'di\abilita' kollha, hi x'inhi is-sess, l-eta', l-ori[ini, in-natura jew il-grad ta' nuqqas bijolo[iku:
– ikollhom a``ess ugwali g]as-servizzi dwar il-kura tas-sa]]a;
– jibbenefikaw minn a``ess g]al servizzi spe`jali e\istenti, fejn xieraq;
– ikunu involuti, kemm jista' jkun kompletament possibbli, fil-pro`ess tat-te]id tad-de`i\jonijiet g]al pjan tal-kura personali tag]hom;

ii. tassigura li l-b\onnijiet tal-persuni b'di\abilita' jkunu inklu\i fl-informazzjoni fuq l-edukazzjoni dwar is-sa]]a u kampanji dwar is-sa]]a pubblika.

3.9.3. Azzjonijiet spe`ifi`i mill-istati membri

i. Jassiguraw li l-ebda persuna b'di\abilita' ma tkun diskriminata fl-a``ess g]as-servizzi ta' kura tas-sa]]a u g]ar-rekords medi`i;

ii. jassiguraw li kull persuna b'di\abilita', u fejn mhux possibbli min]abba l-ori[ini, in-natura jew il-grad tas-serverita' tan-nuqqas bijolo[iku tag]hom, ir-rappre\entanti tag]hom, min jie]u]siebhom jew min jaqbe\ ghalihom, ikunu kkonsultati b'mod s]i] sal-massimu possibbli, fl-assessjar, fit-tfassil u fl-g]oti ta' pjan g]al kura tas-sa]]a tag]hom, interventi jew trattament mediku;

iii. ja]dmu lejn fa`ilitajiet u apparat tas-sa]]a a``essibbli kemm dak tas-settur pubbliku kif ukoll dak privat, u jassiguraw li s-servizz tal-kura tas-sa]]a inklu\ servizzi dwar is-sa]]a mentali, servizzi ta' sapport

psikolo[iku, servizzi ta' *in patient* u *out patient*, ikollhom l-apparat u l-kompetenza biex jissodisfaw il-b\onnijiet tal-persuni b'di\abilita';

iv. jassiguraw li nisa b'di\abilita' jkollhom a``ess ugwali g]as-servizzi ta' kura tas-sa]]a, inklu\ b'mod partikolari, ta' waqt it-tqala, tal-[inekolo[ija u pariri u trattament dwar l-ippjanar tal-familja;

v. jassiguraw li aspetti relatati spe`ifikament mal-[eneru jkunu rispettati fil-qasam tal-kura tas-sa]]a g]all-persuni b'di\abilita';

vi. jassiguraw li jittie]du passi ra[jonevoli biex jipprovdu kull informazzjoni relevanti dwar il-b\onnijiet dwar il-kura tas-sa]]a ta' l-individwu jew servizzi, f'format li jinftiehem minn persuni b'di\abilita';

vii. jassiguraw li meta persuna tkun mg]arrfa li g]andha di\abilita', kemm jekk din isse]] qabel jew wara t-twelid jew wara xi marda jew in`ident, dan isir f'kundizzjonijiet li jiggarantixxu rispett lejn il-persuna kon`ernata u lejn il-familja u jassiguraw li ting]ata informazzjoni `ara u li tinftiehem u sapport g]all-individwu u l-familja tieg]u jew tag]ha;

viii. jipprovdu a``ess g]al edukazzjoni dwar is-sa]]a u g]all-kampanji dwar is-sa]]a pubblika permezz, fost l-o]rajn, ta' informazzjoni u pariri lill-persuni b'di\abilita';

ix. i]arr[u professjonisti li ja]dmu fil-qasam tal-kura tas-sa]]a b'mod li dawn ikollhom g]arfien dwar id-di\abilita' flimkien ma' kapa`ita' u metodi kif jissodisfaw il-b\onnijiet spe`ifi`i ta' persuni b'di\abilita';

x. jag]rfu l-b\onn ta' intervent bikri u li jitwaqqfu mi\uri effettivi biex jindunaw, jag]mlu dijanjosi u jittrattaw in-nuqqasijiet bijolo[i`i fl-istadju bikri tag]hom u li wkoll ji\viluppaw linji gwida effettivi biex ikun hemm dijanjosi u interventi bikrija;

xi. jikkunsidraw, fejn xieraq, li jiffirmaw u jirratifikaw il-Karta So`jali Ewropea (riveduta), b'mod partikulari Artiklu 11.

3.10. Grupp ta' Azzjoni Nru. 10: Rijabilitazzjoni

3.10.1. Introduzzjoni

Ir-Rakkomandazzjoni tal-Kumitat tal-Ministri Nru R (92) 6 dwar *policy* koerenti dwar il-persuni b'di\abilita' tag]raf li r-rijabilitazzjoni ta' persuni b'di\abilita', bis-sa]]a ta' l-integrazzjoni ekonomika u so`jali li hi takkwista, hi dmir tal-komunita', tiggarantixxi d-dinjita' umana u tnaqqas id-diffikultajiet li jo]or[u mis-so`jeta' u li l-persuni b'di\abilita' jkollhom jiffa``jaw, u li hi g]andha tkun inklu\a fost objettivi ta' prijorita' ta' kull so`jeta'. B'riferenza g]al din ir-rakkomandazzjoni, *policy* koerenti

dwar ir-rijabilitazzjoni tal-persuni b'di\abilita' g]andha timmira biex ma t]allix li jkun hemm deterjorazzjoni tad-di\abilita', tnaqqas il-konsegwenzi tag]ha, i\\id l-awtonomija tal-persuni b'di\abiita' b]ala individwi, u tassigura l-indipendenza ekonomika tag]hom u l-integrazzjoni s]i]a tag]hom fis-so`jeta'. Programmi komprensivi ta' rijabilitazzjoni g]andhom jinkludu varjeta' ta' mi\uri kumplimentari, provedimenti, servizzi u fa`ilitajiet li jistg]u konsiderevolment jikkontribwixxu g]all-indipendenza fi\ika u psikolo[ika tal-persuni b'di\abiita'.

3.10.2. Objettivi

i. Tag]ti l-poter lill-persuni b'di\abilita' jakkwistaw l-indipendenza massima tag]hom u jakkwistaw l-abbiltajiet massimi tag]hom fi\i`i, mentali, so`jali u vokazzjonali;

ii. torganizza, issa]]a] u testendi s-servizzi komprensivi ta' rijabilitazzjoni;

iii. tara li jkun hemm a``ess g]al servizzi *mainstreamed* u provedimenti spe`jalizzati biex il-persuni b'di\abilita' jkunu jistg]u jakkwistaw l-integrazzjoni so`jali s]i]a fil-komunitajiet u s-so`jetajiet tag]hom;

iv. tassigura, b'mod partikolari, interventi minn kmieni u ta' kwalita', approw` multi-dixxiplinarju, mit-twelid, li jinkludi sapport u gwida lill-[enituri.

3.10.3. Azzjonijiet spe`ifi`i mill-istati membri

i. Jifformulaw, jimplimentaw u jirrivedu regolarment *policies* nazzjonali dwar ir-rijabilitazzjoni u jassiguraw it-titjib kontinwu tag]hom;

ii. jassiguraw li persuni b'di\abilita', il-familji tag]hom u l-organizzazzjonijiet rappre\entattivi jikkontribwixxu g]at-tfassil ta' programmi]olisti`i ta' rijabilitazzjoni, l-g]oti tag]hom u l-evalwazzjoni tag]hom;

iii. jassiguraw li l-programmi ta' rijabilitazzjoni jkunu a``essibbli u mfassla skond il-b\onnijiet individwali tal-persuna b'di\abilita'; irid ikollhom il-kunsens tal-persuna b'di\abilita' jew tar-rappre\entant tieg]u jew tag]ha;

iv. fejn possibbli, jutilizzaw provedimenti u fa`ilitajiet *mainstreamed* imma jassiguraw ukoll li `entri spe`jalizzati ta' rijabilitazzjoni jkunu mg]ammra b'mod s]i] l-aktar possibbli skond is-servizzi li huma jipprovdu u g]andhom jipprovdu u jkollhom tim multidixxiplinarju ta' staff li jispe`jalizza fir-rijabilitazzjoni;

v. itejbu s-servizzi ta' rijabilitazzjoni u sapport permezz ta' *assessment* individwali multidixxiplinarju u li ju\aw approw`]olistiku;

vi. jippromwovu kollaborazzjoni bejn is-setturi diversi involuti fis-setturi kollha relevanti, spe`jalment is-sa]]a, l-edukazzjoni, is-servizzi so`jali u l-impjieg u li jipprovdu *management* rijabilitattiv integrat, fejn possibbli, biex jassiguraw li l-persuni b'di\abilita' jkollhom opportunitajiet indaqs;

vii. jassiguraw, fl-edukazzjoni, li t-tfal b'di\abilita' jkollhom a``ess g]all-programmi pedago[i`i rijabilitattivi u ri\orsi o]ra li jg]inhom jil]qu l-potenzjal s]i] tag]hom;

viii. jinvolvu kemm lil min i]addem kif ukoll lill-impjegati u l-organizzazzjonijiet tag]hom fir-rijabilitazzjoni vokazzjonali biex jissapportjaw persuni li jsiru di\abbli biex jirritornaw g]ax-xog]ol fl-ewwel opportunita' possibbli;

ix. ja]dmu biex ji[u pprovduti programmi ta' rijabilitazzjoni g]all-individwi b'di\abilita' li je]ti[uhom u li dawn ikunu individwalizzati u bba\ati fil-komunita';

x. jippromwovu l-provista ta' apparat assistiv bi prezz li jintla]aq b]ala parti mill-mi\uri/programmi rijabilitattivi g]al persuni b'di\abilita' li je]ti[uhom.

3.11. Grupp ta' Azzjoni Nru. 11: Protezzjoni So`jali

3.11.1 Introduzzjoni

Protezzjoni so`jali tinkludi sigurta' so`jali, assistenza jew sapport so`jali, u servizzi so`jali, u hi essenzjali g]al dawk li jiddependu fuqha, g]ax tikkontribwixxi g]al kwalita' tal-]ajja ta' dawk li jir`evuha. Madankollu, hemm diversi sitwazzjonijiet fejn persuni b'di\abilita' ma jibbenefikawx b'mod adekwat mis-sistemi ta' protezzjoni so`jali, kemm min]abba li dawn il-provedimenti ma je\istux jew inkella min]abba diffikultajiet biex ta``essahom. Fost id-drittijiet so`jali inklu\i fil-Karta So`jali Ewropea riveduta (ETS Nru 163), hemm b'mod partikolari d-dritt g]al sigurta' so`jali (Artiklu 12), id-dritt g]al assistenza so`jali u medika (artiklu 13) u d-dritt g]al servizz ta' wens (Artiklu 14). L-implimentazzjoni ta' dawn id-drittijiet jg]inu biex jitnaqqas ir-riskju ta' esklu\joni so`jali u emar[inazzjoni u hekk tikkontribwixxi biex ikun hawn a``ess g]al dritt ie]or li hemm f'din il-Karta, ji[ifieri d-dritt tal-persuni b'di\abilita' g]al indipendenza, integrazzjoni so`jali u parti`ipazzjoni fil-]ajja tal-komunita' (Artiklu 15).

3.11.2 Objettivi

i. Tipprovdi a``ess ugwali g]all-protezzjoni so`jali lill-persuni b'di\abilita';

ii. tippromwovi *policies* li jg]inu fil-bidla minn dipendenza fuq il-benefi``ji finanzjarji lejn, fejn possibbli, l-impjieg u l-indipendenza.

3.11.3. Azzjonijiet spe`ifi`i minn stati membri

i. Jassiguraw bilan` koerenti bejn mi\uri ta' protezzjoni so`jali u *policies* attivi orjentati lejn impjieg bil-g]an li ma jinkora[[ux dipendenza inattiva fuq il-benefi``ji;

ii. jassiguraw li l-allokazzjoni tas-servizzi so`jali u servizzi relatati tkun ibba\ata fuq *assessment* sod u multidixxiplinarju tal-b\onnijiet tal-persuna u li jkun su[[ett g]al revi\joni minn \mien g]al \mien;

iii. jassiguraw li s-sistemi u pro`eduri ta' assessjar g]al benefi``ji jkunu a``essibbli g]al persuni b'di\abilita' jew ir-rappre\entanti tag]hom;

iv. jassiguraw li s-servizzi so`jali [enerali jie]du konsiderazzjoni tal-b\onnijiet spe`ifi`i tal-persuni b'di\abilita' u l-familji tag]hom;

v. jassiguraw il-koordinament bejn u ma' dipartimenti amministrattivi u entitajiet pubbli`i u privati li jipprovdu servizzi so`jali u li dan ikun kontinwament imtejjeb, sabiex il-provediment ta' servizzi ta' kwalita' jissodisfaw il-b\onnijiet ta' persuni b'di\abilita';

vi. jikkonsultaw ma' l-imsie]ba so`jali u entitjiet o]ra prin`ipali involvuti, inklu\ organizzazzjonijiet ta' persuni b'di\abilita', fejn jid]ol l-ippjanar u l-implimentazzjoni ta' *policies* dwar il-protezzjoni so`jali;

vii. jassiguraw id-dissiminazzjoni effettiva ta' informazzjoni dwar il-benefi``ji kollha ta' protezzjoni so`jali li l-persuni b'di\abilita' jistg]u jkunu intitolati g]alihom, b'fokus spe`jali fuq persuni b'di\abilita' f'riskju ta' esklu\joni so`jali;

viii. jassiguraw li l-inklu\joni so`jali u strate[iji kontra l-poverta' jag]rfu l-b\onnijiet spe`ifi`i tal-persuni b'di\abilita';

ix. jikkunsidraw, fejn xieraq, l-iffirmar u r-ratifikazzjoni tal-Karta So`jali Ewropea (European Social Charter) (riveduta), il-Kodi`i Ewropew dwar is-Sigurta' So`jali (European Code of Social Security) (ETS Nru. 48), il-Kodi`i Ewropew dwar is-Sigurta' So`jali rivedut (revised European Code of Social Security) (ETS Nru. 139), u l-Konvenzjoni Ewropea dwar is-Sigurta' So`jali (European Convention of Social Security) (ETS Nru. 78);

x. jimplimentaw il-provedimenti relevanti inklu\ ir-Rakkomandazzjoni Rec (2003) 19 tal-Kumitat tal-Ministri lill-istati membri dwar l-a``ess g]ad-drittijiet so`jali.

3.12. Grupp ta' Azzjoni Nru. 12: Protezzjoni Legali

3.12.1. Introduzzjoni

Persuni b'di\abilita' g]andhom id-dritt li jkunu rikonoxxuti kullimkien b]ala persuni quddiem il-li[i. Meta assistenza tkun me]tie[a biex ti[i e\er`itata l-kapa`ita' legali, stati membri g]andhom jassiguraw li din tkun salvagwardata tajjeb mil-li[i.

Persuni b'di\abilita' jiffurmaw grupp ta' popolazzjoni varjat, imma kollha g]andhom komuni, min]afna u min ftit, il-b\onn ta' salvagwardji addizzjonali biex igawdu b'mod s]i] id-drittijiet tag]hom u biex jipparte`ipaw fuq ba\i ugwali b]al membri o]ra.

Il-b\onn li ting]ata attenzjoni g]as-sitwazzjoni ta' persuni b'di\abilita' dwar l-e\er`izzju tad-drittijiet tag]hom fuq ba\i ugwali b]all-o]rajn, hu kkonfermat minn inizjattivi me]uda f'dan il-qasam kemm fuq il-livell nazzjonali kif ukoll dak internazzjonali.

Il-prin`ipju tan-non-diskriminazzjoni g]andu jkun il-ba\i tal-*policies* governattivi mfassla biex jing]ataw opportunitajiet indaqs lill-persuni b'di\abilita'.

A``ess g]as-sistema legali hu dritt fundamentali f'so`jeta' demokratika imma persuni b'di\abilita' jistg]u spiss jiffa``jaw numru ta' ostakli, inklu\ diffikultajiet ta' a``ess fi\iku. Dan jirrikjedi varjeta' ta' mi\uri u azzjonijiet po\ittivi, inklu\ g]arfien [enerali dwar l-oqsma tad-di\abilita' fost il-professjoni legali.

3.12.2. Objettivi

i. Tassigura a``ess effettiv g]al [ustizzja mill-persuni b'di\abilita' fuq ba\i ugwali b]all-o]rajn;

ii. tipprote[i u tippromwovi t-tgawdija tad-drittijiet umani u l-libertajiet fundamentali kollha minn persuni b'di\abilita' fuq ba\i ugwali b]all-o]rajn.

3.12.3. Azzjonijiet spe`ifi`i minn stati membri

i. Jipprovdu protezzjoni kontra d-diskriminazzjoni permezz ta' introduzzjoni ta' mi\uri le[islattivi spe`ifi`i, entitajiet u pro`eduri ta' rappurta[[u mekkani\mi li joffru mi\uri korrettivi;

ii. jassiguraw li l-provedimenti li jiddiskriminaw kontra persuni b'di\abilita' jkunu eliminati mil-le[islazzjoni *mainstreamed*;

iii. jippromwovu ta]ri[dwar id-drittijiet umani u d-di\abilita' (kemm nazzjonali kif ukoll internazzjonali) g]all-*personnel* li jinfurzaw il-li[ijiet, uffi`jali pubbli`i, [udikatura u staff mediku;

iv. jinkora[[ixxu xbieki ta' *advocacy* mhux governattivi li ja]dmu biex jiddefendu d-drittijiet umani tal-persuni b'di\abilita';

v. jassiguraw li l-persuni b'di\abilita' g]andhom a``ess ugwali g]as-sistema [uridika billi ji[i assigurat id-dritt tag]hom g]al informazzjoni u l-komunikazzjoni billi dawn ikunu a``essibbli g]alihom;

vi. jipprovdu assistenza lil dawk il-persuni li jesperjenzaw diffikulta' biex je\er`itaw il-kapa`ita' legali tag]hom u jassiguraw li d-daqs ta' l-assistenza tkun skond il-livell ta' sapport me]tie[;

vii. jie]du mi\uri xierqa li jassiguraw li l-persuni b'di\abilita' ma jkunux im`a]]da mil-liberta' tag]hom,]lief meta din tkun skond il-li[i;

viii. jie]du mi\uri effettivi li jassiguraw dritt ugwali g]all-persuni b'di\abilita' biex huma jkunu sidien u jirtu proprjeta', waqt li jipprovdu protezzjoni legali biex jimmani[[jaw l-assi tag]hom fuq ba\i ugwali ta' l-o]rajn;

ix. jassiguraw li l-ebda persuna b'di\abilita' ma tkun so[[ett g]al esperimentazzjoni medika kontra l-volonta' tag]ha;

x. jimplimentaw provedimenti inklu\i fir-Rakkomandazzjoni Nru R (99) 4 tal-Kumitat tal-Ministri lill-istati membri dwar il-prin`ipji li jikkon`ernaw il-protezzjoni legali ta' adulti mhux kapa`l (On principles concerning the legal protection of incapable adults).

3.13. Grupp ta' Azzjoni Nru. 13: Protezzjoni minn vjolenza u abbu

3.13.1. Introduzzjoni

Atti ta' abbu\ u vjolenza kontra kull persuna m'humiex a``ettati u s-so`jeta' g]andha d-dmir li l-individwi, partikolarment dawk l-aktar vulnerabbli, ikunu protetti minn dan l-abbu\.

Hemm indikazzjonijiet li r-rata ta' abbu\ u vjolenza mwettqa kontra persuni b'di\abilita' hi konsiderevolment og]la mir-rata tal-popolazzjoni [enerali, u aktar g]olja ma' nisa b'di\abilita', b'mod partikolari ma' nisa b'di\abilitajiet severi, fejn il-persenta[[i ta' abbu\ jaqb\u sew dawk ta' nisa bla di\abilita'. Dan l-abbu\ jista' jsir f'istituzzjonijiet u tipi o]ra ta']arsien u sitwazzjonijiet, inklu\ fl-ambjent familjari. Jista' jsir minn stran[ieri jew persuni mag]rufa mill-individwi u jista' jie]u diversi forom, per e\empju abbu\ verbali, azzjonijiet vjolenti, jew i`-ca]da milli ji[u sodisfatti b\onnijiet ba\i`i.

Waqt li l-gvernijiet ma jistg]ux jiggarantixxu li ma jsirx abbu\, huma g]andhom jag]mlu dak kollu possibbli biex jistabbilixxu protezzjoni u salvagwardji l-aktar b'sa]]ithom possibbli. Il-prevenzjoni tista' tkun mg]ejuna b'diversi modi, partikolarment permezz ta' edukazzjoni biex ji[u apprezzati d-dirittijiet ta' individwi g]al protezzjoni u jkunu mag]rufa u mnaqqsa r-riskji ta' abbu\. Persuni b'di\abilita' li jesperjenzaw abbu\ jew vjolenza g]andhom ikollhom a``ess g]al sapport xieraq. G]andhom ikollhom sistema li tgawdi fidu`ja bi\\ejjed li ji[i rappurtat lilha abbu\ u li toffri azzjoni ta' *follow-up*, inklu\ sapport individwali. Sistemi b]al dawn jirrikjedu *personnel* li jkun im]arre[u kkwalifikat li jag]raf u jirrispondi g]al sitwazzjonijiet ta' abbu\.

Waqt li f'dawn l-a]]ar snin saret xi ri`erka, hu `ar li hemm b\onn ta' aktar g]arfien biex jitfasslu l-istrate[iji futuri u dwar pratti`i tajba.

3.13.2. Objettivi

i. ta]dem f'qafas ta' anti-diskriminazzjoni u drittijiet umani biex tissalvagwardja persuni b'di\abilita' minn kull forma ta' vjolenza u abbu\;

ii. tassigura a``ess lill-persuni b'di\abilita' g]al servizzi u sistemi ta' sapport g]all-vittmi ta' vjolenza u abbu\.

3.13.3. Azzjonijiet spe`ifi`i minn stati membri

i. Jistabbilixxu salvagwardji biex jipprote[u persuni b'di\abilita' minn vjolenza u abbu\ permezz ta' implimentazzjoni effettiva ta' *policies* u fejn me]tie[le[islazzjoni;

ii. jippromwovu l-provediment ta' u a``ess g]al ta]ri[lill-persuni b'di\abilita' biex jitnaqqas ir-riskju ta' vjolenza u abbu\, per e\empju, korsijiet dwar kunfidenza fik innifsek u *empowerment*;

iii. ji\viluppaw pro`essi, mi\uri u protokolli modifikati g]all-persuni b'di\abilita', biex ka\i ta' abbu\ u vjolenza jkunu mag]rufa aktar malajr, u jassiguraw li tittie]ed azzjoni ne`essarja kontra min ikun qed iwettaq dan l-abbu\, inklu\ mi\uri korrettivi u *counselling* professjonali adekwat f'ka\ li jkun hemm problemi emozzjonali;

iv. jassiguraw li vittmi ta' vjolenza u abbu\, inklu\ dik domestika, ikollhom a``ess g]al servizzi ta' sapport relevanti, inklu\ mi\uri korrettivi;

v. jipprevenu u ji[[ieldu l-vjolenza, trattament]a\in u abbu\ f'kull sitwazzjoni minn familji li jkunu qed jissapportjaw il-persuna b'di\abilita' u jag]mlu kampanji ta' g]arfien pubbliku u edukazzjoni, jippromwovu diskussjoni u kooperazzjoni bejn il-partijiet kollha involuti;

vi. jissapportjaw persuni b'di\abilita' u l-familji tag]hom f'sitwazzjonijiet ta' abbu\ permezz ta' informazzjoni u a``ess g]all-informazzjoni;

vii. jassiguraw li jkun hemm sistemi g]all-protezzjoni mill-abbu\ ta' persuni b'di\abilita' f'fa`ilitajiet psikjatri`i, djar u istituzzjonijiet ta']arsien so`jali, orfanatrofji u istituzzjonijiet o]ra;

viii. jassiguraw li jkun ipprovdut ta]ri[relevanti lill-istaff kollu li ja]dem f'istituzzjonijiet spe`ifikament g]all-persuni b'di\abilita' u f'servizzi ta' sapport *mainstreamed*;

ix. i]arr[u lill-pulizija u l-awtoritajiet [udizzjarji biex ikunu jistg]u jir`ievu testimonjanzi minn persuni b'di\abilita' u jittrattaw rapporti ta' abbu\ b'mod serju;

x. jipprovdu lill-persuni b'di\abilita' informazzjoni dwar kif jevitaw `irkustanzi ta' vjolenza u abbu\, kif jag]rfuhom u kif jirrapportawhom;

xi. jie]u mi\uri effettivi le[islattivi, amministrattivi, [uridi`i u o]rajn b'sanzjonijiet qawwija u b'mod trasparenti u li jippermettu li jkun hemm evalwazzjoni indipendenti mis-so`jeta' `ivili biex ti[i pprevenuta kull forma ta' vjolenza fi\ika u mentali, [rie]i jew abbu\, negli[enza jew trattament negli[enti, trattament]azin, esplojtazzjoni jew sekwestru ta' persuni b'di\abilita';

xii. jimplimentaw il-provedimenti relevanti tar-Rakkomandazzjoni Rec (2002) 5 tal-Kumitat tal-Ministri lill-istati membri dwar il-protezzjoni tan-nisa kontra l-vjolenza (On the protection of women against violence);

xiii. jimplimentaw il-provedimenti relevanti tar-Rakkomandazzjoni Nru. R (99) 4 tal-Kumitat tal-Ministri lill-istati membri dwar il-prin`ipji li jikkon`ernaw adulti inkapa`i (On principles concerning the legal protection of incapable adults);

xiv. jimplimentaw ir-Ri\oluzzjoni Res AP (2005) 1 dwar is-salvagwardja ta' adulti u tfal b'di\abilita' kontra l-abbu\ (On safeguarding adults and children with disabilities against abuse), u biex jie]du konsiderazzjoni tar-rapport relevanti[2] kumplimentarju;

3.14. Grupp ta' azzjoni Nru. 14 Ri`erka u \vilupp

3.14.1. Introduzzjoni

Ri`erka komprensiva, [bir u anali\i ta' statistika tinforma t-tfassil ta' *policy* ibba\ata fuq evidenza. Informazzjoni ta' min jorbot fuqha tidentifika *issues* li qed jin]olqu, tg]in biex jitfasslu soluzzjonijiet u tag]ti ri\ultati effettivi. Tidentifika wkoll pratti`i tajbin u timmoniterja l-bidliet fis-so`jeta'.

Nuqqas ta' data fir-rigward ta' persuni b'di\abilita' hi rikonoxxuta b]ala ostaklu g]all-i\vilupp ta' *policy* kemm fil-livell nazzjonali kif ukoll dak internazzjonali. G]andna b\onn ninkora[[ixxu u n[ibu 'l quddiem ri`erka komprensiva, diversifikata u spe`jalizzata dwar l-oqsma kollha tad-di\abilita' biex nippromwovu l-implimentazzjoni effettiva ta' l-Objettivi li hawn f'dan il-Pjan ta' Azzjoni.

3.14.2. Objettivi

i. Tippromwovi aktar *policy* mibnija fuq l-evidenza u l-i\vilupp ta' standards billi titjieb it-tran\izzjoni tar-ri\ultati miksuba minn ri`erka futura g]al *policy*;

ii. tarmonizza l-metodolo[ija tal-[bir ta' l-istatistika nazzjonali u internazzjonali biex ikun hawn informazzjoni valida u komparabbli;

iii. tu\a u tissapportja r-ri`erka kollha e\istenti u l-potenzjal g]all-i\vilupp, b'mod multidixxiplinarju, biex tippromwovi l-parte`ipazzjoni ta' persuni b'di\abilita' u titjieb il-kwalita' ta']ajjithjom.

3.14.3. Azzjonijiet spe`ifi`i minn stati membri

i. Ji\viluppaw strate[iji dwar statistika u informazzjoni g]al *policy* dwar id-di\abilita' u l-i\vilupp ta' standard ibba\at fuq mudell tad-di\abilita' li hu so`jali u mibni fuq id-drittijiet umani, u tirrevedi l-effettivita' ta' strate[iji nazzjonali e\istenti u *databases*;

ii. jassiguraw li l-informazzjoni miksuba permezz ta' assessjar dwar il-b\onnijiet, waqt li tin\amm b]ala kunfidenzjali fuq il-livell individwali, tintu\a bl-a]jar mod biex tinforma l-ippjanar [enerali ta' servizzi u provedimenti fuq il-livell nazzjonali, re[jonali u lokali;

iii. jassiguraw li r-ri`erka *mainstreamed*, fejn xieraq, tipprovdi data dwar il-parte`ipazzjoni tal-persuni b'di\abilita', li tkopri l-oqsma kollha relevanti ta' dan il-Pjan ta' Azzjoni;

iv. jassiguraw li r-ri`erka, fejn possibbli, tinkorpora dimensjoni li tiffa`ilita l-anali\i fuq ba\i tal-[eneru, dwar is-sitwazzjoni li tirrigwarda n-nisa b'di\abiilta';

v. ja]dmu g]all-approw` ikkoordinat tar-ri`erka billi jkun hemm qbil dwar klassifikazzjonijiet komuni li jwasslu g]al evalwazzjoni u anali\i tad-*databases* nazzjonali u internazzjonali;

vi. jippromwovu studji ta' ri`erka dwar mi\uri rijabilitattivi li kellhom su``ess, li g]andhom l-g]an li l-persuni jirkupraw u jer[g]u jintegraw lilhom infushom fil-komunita';

vii. jippromwovu studji dwar l-effetti tal-bdil fid-demografija u l-pro`ess ta' l-anzjanita' fuq il-kwalita' tal-]ajja tal-persuni b'di\abilita';

viii. jinvolvu r-rappre\entanti tal-persuni b'di\abilita' u entitajiet u persuni o]ra direttament involuti fl-i\vilupp ta' strate[ija dwar ir-ri`erka u l-[bir tad-data;

ix. jissapportjaw ri`erka xjentifika u applikata fit-tfassil ta' teknolo[iji [odda dwar l-informazzjoni u l-komunikazzjoni, g]ajnuniet teknolo[i`i, prodotti u apparat li jistg]u jikkontribwixxu g]all-]ajja indipendenti u l-parte`ipazzjoni tal-persuni b'di\abilita' fis-so`jeta';

x. jinkora[[ixxu biex ir-ri`erka kollha dwar il-prodotti tie]u konsiderazzjoni tal-prin`ipji dwar id-Disinn Universali;

xi. jippromwovu l-bdil ta' pratti`i tajbin, qsim ta' informazzjoni u kooperazzjoni mill-qrib bejn l-entitajiet relevanti biex ji[i assigurat li jkun hawn data komprensiva li tinforma l-*policies*;

xii. jikkummissjonaw ri`erka relevanti u pro[etti pilota innovattivi biex jissapportjaw l-i\vilupp ta' *policy* li tkopri l-oqsma kollha relevanti ta' dan il-Pjan ta' Azzjoni.

3.15. Grupp ta' Azzjoni Nru. 14: G]arfien pubbliku

3.15.1. Introduzzjoni

Persuni b'di\abilita' jiffa``jaw ]afna ostakli g]all-parte`ipazzjoni tag]hom u biex ikunu rikonoxxuti b]ala membri s]a] u ugwali tas-so`jeta'. Il-bi``a l-kbira tal-persuni b'di\abilita' jikkunsidraw li l-attitudni tas-so`jeta' hi l-akbar ostaklu g]all-integrazzjoni s]i]a tag]hom. Persuni b'di\abilita' g]adhom jiltaqg]u ma' attitudnijiet mhux a``ettabbli bba\ati fuq pre[udizzji e\istenti, bi\a', aspettattivi baxxi u nuqqas ta' fidu`ja fl-abbiltajiet tag]hom. Dawn l-attitudnijiet jistg]u jinbidlu permezz ta' strate[iji ta' g]arfien pubbliku li jinvolvu firxa ta' persuni u entitajiet involuti direttament.

F'dawn l-a]]ar snin,]afna stati membri \viluppaw le[islazzjoni anti-diskriminatorja u inkora[[ew inizjattivi dwar il-politika so`jali. Dawn l-inizjattivi qed jikkontribwixxu g]all-integrazzjoni tal-persuni b'di\abilita' fil-komunitajiet lokali tag]hom imma dan biss mhux bi\\ejjed.

Biex jippromwovu l-attivitajiet tag]hom, l-istati membri g]andhom jassiguraw il-kooperazzjoni kemm fil-qasam tal-medja, u wkoll fl-oqsma l-o]ra li jistg]u j[ibu bidla fl-attitudnijiet.

Hemm b\onn li persuni b'di\abilita' jkunu pre\enti, fir-riklami, fuq l-iskrin, fuq ir-radju, u fl-istampa biex issir il-bidla fil-paradigma dwar il-per`ezzjoni tad-di\abilita' u l-persuni b'di\abilita'; bidla vera fl-attitudnijiet tal-membri kollha tas-so`jeta' u mbag]ad tkun tista' ssir realta'.

Is-so`jeta' hemm b\onn li tag]raf li l-persuni b'di\abilita' g]andhom l-istess drittijiet umani b]an-nies l-o]ra kollha u li hemm]afna ostakli li qed itellfu jew ma j]allux lill-persuni b'di\abilita' jgawdu dawn id-drittijiet. L-eliminazzjoni ta' dawn l-ostakli mhux biss tkun ta' benefi``ju g]all-persuni b'di\abilita' imma g]as-so`jeta' [enerali. Ukoll, hu importanti li tkun mag]rufa l-kontribuzzjoni po\ittiva li l-persuni b'di\abilita' kollha, hi x'inhi l-grad tad-di\abilita' tag]hom, jag]tu b]ala membri attivi u s]a] tas-so`jeta'.

3.15.2. Objettivi

i. Ittejjeb l-attitudnijiet lejn il-persuni b'di\abilita' b]ala membri attivi u s]a] tas-so`jeta' permezz ta' firxa wiesg]a ta' attivitajiet;

ii tkabbar l-g]arfien dwar id-di\abilita' u d-drittijiet tal-persuni b'di\abilita' g]all-opportunitajiet indaqs u l-protezzjoni mid-diskriminazzjoni;

iii. ti[[ieled l-attitudnijiet negattivi kontra l-persuni b'di\abilita' li jistg]u jag]mlu]sara lill-imma[ini u l-interessi tal-persuni b'di\abilita'.

3.15.3. Azzjonijiet spe`ifi`i mill-istati membri

i. l-imma[ini tad-di\abilita' tkun *mainstreamed* f'kull riklamar u pubbli`ita' governattiva biex i[[ib bidla fl-attitudnijiet tas-so`jeta';

ii. jinkora[[ixxu lill-medja u organizzazzjonijiet tal-medja kollha \\id u ttejjeb l-imma[ini tal-persuni b'di\abilita' b]ala `ittadini s]a] fix-xandir u l-komunikazzjoni miktuba, per e\empju billi jintrodu`u linji gwida eti`i dwar id-dinjita' tal-persuni b'di\abilita';

iii. jinkora[[ixxu l-istazzjonijiet tat-televi\joni u r-radju biex jiddiskutu oqsma relatati mal-persuni b'di\abilita' fi programmi [enerali u, fejn xieraq, programmi spe`jalizzati;

iv. jorganizzaw, fejn possibbli, kampanji regolari ta' g]arfien pubbliku dwar id-drittijiet, il-potenzjal u l-kontribuzzjonijiet ta' persuni b'di\abilita';

v. ju\aw mezzi innovattivi u o]rajn pratti`i li juru lit-tfal, \g]a\ag] u adulti l-*issues* li jiffa``jaw il-persuni b'di\abilita';

vi. jinkora[[ixxu persuni b'di\abilita' u l-organizzazzjonijiet tag]hom biex jag]mlu pubbli`ita' tag]hom kemm fuq il-livell lokali kif ukoll dak nazzjonali billi jag]mlu u\u mill-gwida dwar kif ta]dem mal-medja;

vii. jissapportjaw u jippromwovu d-distribuzzjoni ta' e\empji ta' pratti`i tajbin fl-oqsma kollha tal-]ajja biex ji\died l-g]arfien fl-edukazzjoni, l-ambjent tax-xog]ol u l-komunita'.

4. Aspetti li jimxu mal-pjan kollu

4.1 Introduzzjoni

Fil-popolazzjoni Ewropea tal-persuni b'di\abilita', hemm persuni li jiffa``jaw ostakli spe`ifi`i jew diskriminazzjoni doppja.

Dawn il-persuni g]andhom riskju akbar ta' esklu\joni u [eneralment jesperjenzaw livelli aktar baxxi ta' parte`ipazzjoni fis-so`jeta'. G]alhekk, dawk li jifformulaw il-*policy* g]andhom jassiguraw li l-*policies* u l-istrate[iji tag]hom dwar l-inklu\joni jie]du konsiderazzjoni tal-b\onnijiet ta' gruppi spe`ifi`i ta' persuni b'di\abilita' biex jassiguraw il-parte`ipazzjoni tag]hom fis-so`jeta'.

Id-Dikjarazzjoni ta' Malaga tag]ti importanza lil \ew[gruppi minn dawn li g]andhom ikunu kkunsidrati f'dan il-Pjan ta' Azzjoni – in-nisa b'di\abilita' u l-persuni li g]andhom b\onn livell g]oli ta' sapport. Ir-rapporti tal-Gruppi ta' }idma dwar id-Diskriminazzjoni kontra n-Nisa b'Di\abilita' u kontra l-Persuni li G]andhom B\onn Livell G]oli ta' Sapport analizzaw il-fatturi partikolari li huma uni`i g]al dawn il-gruppi u pproponew azzjonijiet spe`ifi`i li jimxu ma' diversi gruppi ta' azzjoni, inklu\ l-g]ajxien indipendenti, l-edukazzjoni, l-impjieg, e``[2].

Gruppi o]ra li jin]tie[u azzjoni mal-pjan kollu jinkludi t-tfal b'di\abilita', il-persuni anzjani b'di\abilita' u l-persuni minn minoranzi (per e\empju persuni Roma, immigranti, refu[jati, persuni li]allew pajji\hom, jew minoritajiet etni`i, kulturali jew lingwisti`i). Dawk li jag]mlu l-*policy* g]andhom jag]rfu li l-ostakli u l-isfidi li jiffa``jaw kull wie]ed minn dawn il-gruppi u jassiguraw li l-*policies* tag]hom ikunu kapa`i jne]]u dawn l-ostakli u jassiguraw li l-individwi jistg]u jil]qu l-potenzjal s]i] tag]hom flimkien ma`-`ittadini l-o]rajn.

4.2 Nisa u tfal bniet b'di\abilita'

Nisa u tfal b'di\abilita'[3] jistg]u u spiss jiffa``jaw ostakli multipli`i biex jipparte`ipaw fis-so`jeta' min]abba diskriminazzjoni doppja, ji[ifieri min]abba kemm g]ax huma nisa kif ukoll g]ax g]andhom di\abilita'. G]alkemm is-sitwazzjoni [enerali tal-persuni b'di\abilita' tjiebet b'mod sinjifikanti, il-benefi``ju ta' dan it-tibdil fis-so`jeta' mhux dejjem jinqasam b'mod ugwali bejn nisa b'di\abilita' u r[iel b'di\abilita'.

L-i\vilupp u l-implimentazzjoni ta' *policies* relevanti u l-implimentazzjoni ta' mi\uri g]andhom ikunu mfassla b'mod li jassiguraw bilan` fl-opportunitajiet bejn ir[iel u nisa b'di\abilita'. Is-sitwazzjoni spe`ifika tan-nisa u tfal bniet b'di\abilita' g]andha tkun ikkonsidrata meta ji[u \viluppati kemm *policies* li jkunu *mainstreamed* u programmi dwar id-di\abilita' kif ukoll dawk dwar il-[eneru f'kull livell, ji[ifieri dawk fil-livell internazzjonali, nazzjonali, re[jonali u lokali.

Azzjoni hi me]tie[a biex jitne]]ew ostakli li ma j]allux lin-nisa b'di\abilita' jgawdu d-drittijiet tag]hom fuq l-istess ba\i ta' l-ir[iel u tan-nisa bla di\abilita'. Din l-azzjoni g]andha testendi fuq firxa wiesg]a ta' oqsma inklu\ ir-relazzjonijiet, li ssir u tkun [enitur, il-]ajja tal-familja, is-sesswalita' u l-protezzjoni mill-vjolenza u l-abbu\. Tinkludi wkoll mi\uri li jassiguraw opportunitajiet indaqs biex tipparte`ipa fil-]ajja

[2] Diskriminazzjoni kontra n-nisa b'di\abilita' (Discrimination against women with disabilties), Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2003, ISBN 92-871-5316-7, G]ajxien fil-komunita' g]all-persuni b'di\abilita' li g]andhom b\onn livell g]oli ta' sapport (Community living for people with disabilities in need of a high level of support), Council of Europe, Strasbourg, 2004.

[3] Kull riferenza f'dan il-Pjan ta' Azzjoni g]al nisa b'di\abilita' g]andha tinftiehem li tinkludi tfal bniet b'di\abilita'.

politika u pubblika, l-edukazzjoni, it-ta]ri[, l-impjieg u l-]ajja so`jali u kulturali. }afna minn dawn l-oqsma ta' *policies* huma koperti minn gruppi ta' azzjoni li hawn f'dan il-Pjan ta' Azzjoni, imma dawn iridu ji[u kkonsidrati f'termini ta' kif fatturi li jaffettwaw il-parte`ipazzjoni tan-nisa u t-tfal b'di\abiilta jistg]u ji[u indirizzati mill-istati membri.

4.3. Persuni b'di\abilita' li g]andhom b\onn livell g]oli ta' sapport[4]

Wie]ed mill-aktar gruppi vulnerabbli tal-persuni b'di\abilita' hu l-grupp ta' individwi li, min]abba n-natura severa u kumplessa ta' nuqqas bijolo[iku tag]hom, je]tie[u livell g]oli ta' sapport. Il-kwalita' ta']ajjithom tiddependi]afna mal-provista ta' servizzi xierqa u ta' kwalita' li jirrispondu g]all-b\onnijiet tag]hom u tal-familji tag]hom biex tkun iffa`ilitata l-parte`ipazzjoni tag]hom fis-so`jeta' sal-massimu possibbli, aktar milli replika ta' servizzi pprovduti b'mod [enerali lill-persuni b'di\abilita'.

Dan il-grupp ta' persuni aktarx li l-aktar issibhom jg]ixu f'istituzzjonijiet jew f'xi ka\ijiet mal-familji tag]hom, imma jistg]u jesperjenzaw i\olazzjoni min]abba li jkun hemm ftit jew xejn kuntatt ma' min jipprovdi s-servizzi u l-membri l-o]ra tas-so`jeta'. G]al dawn ir-ra[unijiet, persuni minn dan il-grupp je]tie[u servizzi intensivi ta' kwalita' u permanenti mfassla skond il-b\onnijiet spe`ifi`i tag]hom.

L-g]oti ta' dawn is-servizzi hemm b\onn li jkun imsa]]a] imma li ma jitbieg]edx mill-mudell ta' servizzi bba\ati fil-komunita' u l-a``ess ekwu g]all-provedimenti *mainstreamed*. Stati membri g]andhom b\onn jag]rfu li dan jirrikjedi ppjanar intensiv u koordinat bejn l-awtoritajiet relevanti, a[enziji governattivi u entitajiet o]ra li jipprovdu servizz kemm fuq il-livell lokali kif ukoll dak nazzjonali.

4.4. Tfal u \g]a\ag] b'di\abilita'

Il-Konvenzjoni dwar id-Drittijiet tat-Tfal hi bba\ata fuq erba' prin`ipji fundamentali – id-dritt tat-tifel jew tifla li ma jkunx/ma tkunx diskriminat/a, l-a]jar interessi tat-tifel jew tifla jkunu kkunsidrati f'kull de`i\joni; id-dritt tat-tifel jew tifla g]al]ajja u l-i\vilupp; u d-dritt li jesprimi l-opinjoni tieg]u jew tag]ha. Tfal subien u bniet b'di\abilita' g]andhom ukoll id-dritt li ja``essew l-istess drittijiet, g]alhekk l-istati membri g]andhom jakkwistaw l-g]arfien dwar il-b\onnijiet tag]hom biex jinfurmaw l-ippjanar, id-de`i\jonijiet u l-pratti`i f'firxa wiesg]a ta' oqsma tal-*policy*.

Il-b\onnijiet ta' tfal b'di\abilita' u l-familji tag]hom g]andhom ji[u assessjati bil-g]aqal mill-awtoritajiet responsabbli bil-g]an li ji[u pprovduti mi\uri ta' sapport li jassiguraw li t-tfal jikbru mal-familji tag]hom, ikunu inklu\i fil-komunitajiet u fil-]ajja u l-attivitajiet tat-tfal lokali. Tfal b'di\abilita' g]andhom jir`ievu edukazzjoni li tg]anni lil]ajjithom u tg]inhom jil]qu l-potenzjal massimu tag]hom.

Provediment ta' servizzi ta' kwalita' u strutturi ta' sapport lill-familja jistg]u jassiguraw tfulija rikka u li tg]in fl-i\vilupp u li tag]ti pedamenti g]al]ajja adulta

---

[4] G]ajxien fil-komunita' g]al persuni b'di\abilita' li g]andhom b\onn ta' livell g]oli ta' sapport, op. cit.

parte`ipattiva u indipendenti. Hu importanti, g]alhekk, li min jag]mel il-*policy* g]andu jie]u konsiderazzjoni tal-b\onnijiet tat-tfal b'di\abilita' u tal-familji tag]hom meta jfassal *policies* dwar id-di\abilita' u *policies* li jkunu *mainstreamed* dwar it-tfal u l-familji.

Il-parte`ipazzjoni u `-`ittadinanza attiva tikkonsisti fid-dritt, il-mezzi, l-ispazju u l-opportunita' u, fejn me]tie[, is-sapport biex jipparte`ipaw fit-te]id tad-de`i\jonijiet li jistg]u jinfluwenzahom u jie]du sehem f'azzjonijiet u attivitajiet biex jikkontribwixxi g]al bini ta' so`jeta a]jar. Organizzazzjonijiet ta\-\g]a\ag] b'di\abilita' g]andhom ikunu kkonsultati fil-preparazzjoni ta' *policy* u programmi dwar i\-\g]a\ag]. Il-vu`i ta\-\g]a\ag] b'di\abilita' g]andha tinstema' f'kull materja li tikkon`ernahom.

|g]a\ag] b'di\abilita' g]adhom jiffa``jaw diversi ostakli biex ja``essaw kull aspett ta']ajjithom: l-edukazzjoni, ix-xog]ol, l-isports, il-kultura, id-divertiment u l-]ajja fil-komunita'. Dawn l-*issues* jistg]u ji[u indirizzati biss fuq ba\i ta' strate[ija komprensiva. Modi biex jassiguraw parte`ipazzjoni s]i]a fis-so`jeta, li tie]u konsiderazzjoni tal-b\onnijiet spe`ifi`i tag]hom, iridu ji[u indirizzati fil-preparazzjoni ta' kull *policy* dwar i\-\g]a\ag]. Skond il-Karta Ewropea dwar il-parte`ipazzjoni ta\-\g]a\ag] fil-]ajja lokali u re[jonali, il-parte`ipazzjoni attiva ta\-\g]a\ag] fid-de`i\jonijiet u azzjonijiet fil-livell lokali u re[jonali hi essenzjali g]al bini ta' so`jetajiet aktar demokati`i, inklu\ivi u sinjuri.

4.5. L-anzjanita' u l-persuni b'di\abilita'

L-anzjanita' fost il-persuni b'di\abilita', partikolarment dawk li g]andhom b\onn ta' sapport intensiv min]abba n-natura tan-nuqqas bijolo[iku tag]hom, tippre\enta sfidi [odda g]as-so`jetajiet ta' l-Ewropa kollha. Dan jinkludi sapport lill-individwi u lill-familji tag]hom spe`jalment meta l-[enituri anzjani jkunu dawk li primarjament qed jie]du]sieb il-persuna b'di\abilita'. Approw`is innovattivi huma me]tie[a biex jilqg]u dawn l-isfidi fuq firxa ta' oqsma ta' *policy* u servizzi. Rapporti tal-Kunsill ta' Ewropa jidentifikaw l-oqsma prin`ipali g]al dan il-grupp u jag]tu proposti x'irid isir u kif se nimxu fil-futur. G]andu jkun hemm azzjoni koordinata li tista' tirrispondi g]al b\onnijiet spe`ifi`i bil-g]an li tg]in persuni anzjani b'di\abilita' jibqg]u jg]ixu fil-komunita' tag]hom l-aktar possibbli. Dan jirrikjedi *assessment* tal-b\onnijiet individwali u ppjanar li j]ares 'il quddiem, kif ukoll il-provista ta' servizzi me]tie[a. *Issues* dwar id-di\abilita' jridu wkoll ji[u kkonsidrati meta jitfasslu *policies* dwar il-persuni anzjani.

Dawn l-*issues* u fatturi li jaffettwaw il-parte`ipazzjoni ta' pesuni anzjani b'di\abilita' fil-]ajja ta' kuljum u fl-attivitajiet, g]andhom ikunu kkonsidrati meta jitfasslu azzjonijiet fil-gruppi ta' azzjoni li hawn f'dan il-Pjan ta' Azzjoni.[5]

4.6. Persuni b'di\abilita' minn minoranzi jew immigranti

[5] Qafas g]al anali\i kwalitattiva u kwantitattiva tad-data dwar l-anzjanita' u l-persuni b'di\abilita' (Framework for the qualitative and quantitative analysis of data on the ageing of people with disabilities), Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1998, ISBN 92-871-3327-1.

Persuni b'di\abilita' minn gruppi ta' minoranzi, immigranti u refu[jati b'di\abilita' jistg]u jesperjenzaw \vanta[[i multipli`i min]abba diskriminazzjoni jew nuqqas ta' familjarita' mas-servizzi pubbli`i.

B]ala e\empju, minkejja \-\ieda fl-attenzjoni lejn ir-Roma fl-Ewropa, aktar azzjoni hi me]tie[a biex ikunu mag]rufa l-istatus tag]hom b]al membri ugwali fis-so`jeta'. Fil-komunita' tag]hom stess, persuni b'di\abilita' huma kkunsidrati b]ala invi\ibbli u g]alhekk huma grupp vulnerabbli spe`ifiku.

L-edukazzjoni, l-impjieg, is-servizzi ta' sa]]a so`jali u l-]ajja kulturali huma partikolarment oqsma importanti biex ji[u indirizzati g]al gruppi kollha.

Stati membri g]andhom jassiguraw li meta jing]ata sapport lill-persuni b'di\abilita' ji[i kkunsidrat il-lingwa tag]hom, l-isfond kulturali u l-b\onnijiet partikolari ta' gruppi ta' minoranza.

5. Implimentazzjoni u azzjoni li ssegwi dak li jkun sar

5.1. Introduzzjoni

Il-gvernijiet ta' l-istati membri g]andhom ir-responsabbilta' primarja li jimplimentaw *policies* dwar id-di\abilita' fil-livell nazzjonali, u b'mod partikolari g]all-implimentazzjoni ta' l-azzjonijiet spe`ifi`i li jirreferu g]alihom ta]t kull grupp ta' azzjoni.

Dan il-Pjan ta' Azzjoni jag]raf li *policy* anti-diskriminatorja, mekkani\mu amministrattiv, ri\orsi, demografija, e``., ivarjaw minn pajji\ g]al ie]or. G]alhekk il-Pjan i]alli lill-istati membri biex jidde`iedu huma l-prijoritajiet nazzjonali u li jie]du approw` gradat g]all-implimentazzjoni b'kull mod li hu xieraq g]alihom.

Hu ma]sub li fl-implimentazzjoni ta' azzjonijiet spe`ifi`i mni\\la f'dan il-Pjan ta' Azzjoni, l-istati membri jie]du konsiderazzjoni s]i]a ta':

– il-prin`ipji li fuqhom hu mibni l-Pjan ta' Azzjoni, inklu\ b'mod partikolari d-drittijiet ta' l-individwi g]al protezzjoni mid-diskriminazzjoni, g]al opportunitajiet indaqs u g]ar-rispett tad-drittijiet tag]hom b]ala `ittadini;

– aspetti li jimxu mal-pjan kollu inklu\ il-b\onnijiet spe`ifi`i tan-nisa u tfal bniet b'di\abilita', tfal u \g]a\ag] b'di\abilita', persuni b'di\abilita' li g]andhom b\onn livell g]oli ta' sapport, persuni anzjani b'di\abilita', immigranti b'di\abilita' u persuni b'di\abilita' minn minoranzi, flimkien mar-rwol kru`jali li servizzi ta' kwalita' u t-ta]ri[g]andhom fejn tid]ol il-provista ta' servizzi g]all-persuni b'di\abilita'.

– l-involviment ta' l-organizzazzjonijiet rappre\entattivi tal-persuni b'di\abilita' f'kull stadju ta' l-implimentazzjoni, il-monitera[[u l-

evalwazzjoni fil-livelli Ewropej, nazzjonali, re[jonali u lokali u li hu kkunsidrat b]ala element prin`ipali.

5.1.1 Disinn Universali

Ugwaljanza fl-a``ess hi essenzjali g]all-i\vilupp ta' so`jeta' kompletament inklu\iva. Id-disinn ta' bini, l-ambjent, prodotti, sistemi ta' komunikazzjoni u elettroni`i hu partikolarment importanti biex tiffa`ilita l-parte`ipazzjoni u l-indipendenza tal-persuni b'di\abilita' f'kull aspett tal-]ajja.

Disinn Universali hu mod effettiv biex itejjeb l-a``essibilita' u l-kwalita' ta' l-ambjent mibni, servizzi u prodotti. Dan jiffoka fuq l-importanza li ji[i assigurat li d-disinn ta' l-ambjent, bini u prodotti ta' kuljum ikunu tajjeb mill-bidu aktar milli taddattahom aktar tard. Waqt li mhux dejjem hu possibbli li tag]mel bini antik jew storiku kompletament a``essibbli, xorta g]ad fadal wisq ostakli li ma j]allux lill-persuni b'di\abilita' milli jie]du sehem fl-aspetti kollha tas-so`jeta' u jag]mlu u\u mill-fa`ilitajiet kollha tas-so`jeta'. L-inkora[[iment tal-prin`ipju tad-Disinn Universali, l-applikazzjoni wiesa' tieg]u u l-parte`ipazzjoni ta' min ju\a l-o[[ett f'kull stadju tad-disinn, huma ta' importanza kbira biex titjieb l-a``essibilita' g]all-ambjent mibni, it-trasport u s-sistemi ta' komunikazzjoni u l-mod kif ikunu u\ati l-prodotti.

5.1.2. Servizzi ta' kwalita' u ta]ri[ta' l-istaff

Il-kwalita' u t-ta]ri[huma prin`ipji essenzjali li fuqhom huma mibnija l-gruppi ta' azzjoni ta' dan il-Pjan. }afna pajji\i Ewropej di[a', b'mod sistematiku, qed ja]dmu biex itejbu l-kwalita' tas-servizzi u t-ta]ri[ta' l-istaff u l-*personnel*. Hu kkunsidrat b]ala essenzjali li l-*policies*, is-servizzi, u l-azzjonijiet kollha jkunu mibnija fuq standards g]olja ta' kwalita' u mog]tija minn *personnel* kompetenti u m]arre[. Persuni b'di\abilita' g]andhom ikunu l-punt fokali tas-servizzi pprovduti. Is-sodisfazzjon tal-klijenti g]andha tkun il-motivazzjoni primarja tal-*policies* dwar il-kwalita'. Hu importantissimu li l-persuni b'di\abilita', il-persuni li qed ju\aw dawn is-servizzi, ikunu parte`ipanti attivi fil-]idma biex ti[i assigurata l-kwalita' u l-monitera[[tas-servizzi.

It-ta]ri[hu wkoll element essenzjali g]al servizz ta' kwalita'. Dan ma jinkludix biss it-ta]ri[xieraq tal-*personnel* involut fl-g]oti tas-servizzi, kemm dawk relatati spe`ifikament mad-di\abilita' kif ukoll servizzi *mainstreamed*, imma wkoll g]al dawk li g]andhom ir-rwol li ji\viluppaw *policies* li jaffettwaw il-]ajja tal-persuni b'di\abilita'. It-ta]ri[g]andu jinkludi g]arfien dwar id-drittijiet umani tal-persuni b'di\abilita'.

5.1.3. Mainstreaming jew responsabbilta' tas-settur

Approw` ta' *mainistreaming* jew responsabbilta' tas-settur, fl-i\vilupp tal-*policy* u fl-g]oti tas-servizzi, g]andu rwol importanti biex nippromwovu so`jeta' aktar inklu\iva u hu prin`ipju prin`ipali li fuqu hu mibni dan il-Pjan ta' Azzjoni. *Mainstreaming* jinvolvi l-integrazzjoni tas-servizzi lill-persuni b'di\abilita' ma' dawk mog]tija lil `ittadini o]ra. L-g]an hu li nimxu minn *policies* li jissapportjaw is-segregazzjoni lejn l-integrazzjoni fil-*mainstream*, sa fejn hu possibbli. Madankollu, *mainstreaming* ma jeskludix l-e\istenza ta' *policies* spe`ifi`i dwar id-di\abilita', fejn dawn ikunu fl-a]jar interess tal-persuni b'di\abilita' (approw` mag]ruf b]ala ta' b'\ew[binarji).

Fil-prattika, dan l-approw` ifisser li l-*policies* dwar id-di\abilita' m'g]andhomx jidhru b]ala r-responsabbilta' wa]danija ta' xi ministru jew dipartiment spe`ifiku. Hi r-responsabbilta' ta' kull ministeru li jassigura li fl-inizjattivi li jie]u, dawn jag]tu ka\ id-drittijiet tal-persuni b'di\abilita'. Koordinament ma' u bejn setturi governattivi u l-]olqien ta' punt fokali g]all-oqsma kollha dwar id-di\abilita' g]andhom ikunu inkora[[iti biex l-approw` *mainstreamed* ikun imsa]]a] u \viluppat.

5.2. Implimentazzjoni

Il-gvernijiet ta' l-istati membri g]andhom ir-responsabbilta' primarja li jimplimentaw *policies* dwar id-di\abilita' fil-livell nazzjonali, u b'mod partikolari g]all-implimentazzjoni ta' azzjonijiet spe`ifi`i riferuti lilhom ta]t kull grupp ta' azzjoni.

Stati membri g]andhom jibdew b'evalwazzjoni tal-programm ta' *policy* e\istenti dwar id-di\abilita' u l-prin`ipji ba\i`i li fuqhom huma mibnija u mqabbla mal-mudell tal-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita' tal-Kunsill ta' l-Ewropa, biex ikunu identifikati l-oqsma fejn g]ad hemm b\onn isir progress u liema azzjonijiet spe`ifi`i jin]tie[u li jsiru.

Ba\at fuq din l-evalwazzjoni, l-istati membri g]andhom ifasslu strate[iji li jassiguraw li l-programmi koordinati dwar id-di\abilita' tag]hom, l-istrate[iji u l-azzjonijiet, ikunu inkora[[iti b'mod gradat u konformi mal-Pjan ta' Azzjoni dwar id-Di\abilita' tal-Kunsill ta' l-Ewropa u r-ri\orsi finanzjarji nazzjonali.

Il-prijoritajiet u t-tfassil ta' termini ta' \mien biex jitwettqu mi\uri mag]\ula huma r-responsabbilta' ta' kull stat membru.

Hu importanti li l-implimentazzjoni tal-Pjan mill-istati membri jkun issapportjat permezz ta' approw` ikkoordinat li jinvolvi, kif xieraq, lil dawk interessati, inklu\ organizzazzjonijiet mhux governattivi tal-persuni b'di\abilita'.

B]ala parti mill-implimentazzjoni, l-istati membri g]andhom jikkonsidraw li jag]mlu, kif xieraq, definizzjoni ta' di\abilita'.

Stati membri g]andhom jittradu`u l-Pjan ta' Azzjoni fil-lingwi uffi`jali tag]hom u jag]mlu dawn it-traduzzjonijiet f'formati alternattivi. Stati membri g]andhom

jippromwovu l-Pjan ta' Azzjoni waqt li jinvolvu lil dawk kollha interessati biex jassiguraw is-sapport fuq terminu fit-tul.

Meta mitlub, il-Kunsill ta' l-Ewropa g]andu jassisti lill-istati membri fl-implimentazzjoni tal-Pjan ta' Azzjoni. Stati membri g]andhom jikkunsidraw li jkun hemm kooperazzjoni mal-Bank ta' |vilupp tal-Kunsill ta' l-Ewropa (Council of Europe Development Bank) (CEB) u jippre\entaw pro[etti relatati mal-banek bil-g]an li jkun implimentat il-Pjan ta' Azzjoni fuq il-livell nazzjonali.

5.3. Azzjoni li ssegwi dak li jkun sar

Il-gvernijiet ta' stati membri g]andhom ir-responsabbilta' primarja li jie]du azzjoni biex isegwu dak li jkun sar mill-Pjan ta' Azzjoni tal-Kunsill ta' l-Ewropa fil-livell nazzjonali, fejn huma jidde`iedu dwar revi\joni xierqa u l-arran[amenti me]tie[a g]al din l-azzjoni li ssegwi dak li jkun sar. G]al dan il-g]an, l-istati membri g]andhom jikkonsultaw lil dawk kollha interessati, b'mod partikolari l-organizzazzjonijiet mhux governattivi tal-persuni b'di\abilita'.

Fil-livell Ewropew, azzjoni li ssegwi dak li jkun sar minn dan il-Pjan ta' Azzjoni g]andha tiffoka fuq it-tis]i] tal-kooperazzjoni fil-qasam tad-di\abilita' u g]andha tippermetti g]al bdil effettiv u b'mod strutturat ta' informazzjoni, esperjenza u pratti`i tajbin.

Azzjoni effettiva li ssegwi dak li jkun sar g]al dan il-Pjan ta' Azzjoni tirrikjedi li l-istati membri jipprovdu b'mod regolari lill-Kunsill ta' l-Ewropa informazzjoni relevanti. F'dan il-kuntest, rapporti tal-gvernijiet nazzjonali lill-parlament, kif ukoll rapporti u servejs mag]mula minn organizzazzjonijiet mhux governattivi, huma ta' interess u relevanza partikolari.

Il-forum li jing]ata l-inkarigu li jsegwi dak li jkun sar mill-Pjan ta' Azzjoni g]andu jimmani[[ja dan il-pro`ess, inklu\ il-pro`eduri ne`essarji, il-formulazzjoni ta' termini ta' \mien u possibilment revi\joni wara li jkun g]adda nofs i\-\mien ma]sub g]al dan il-pjan.

Dan il-forum jista' jissu[[erixxi lill-istati membri prijoritajiet spe`ifi`i biex ikunu analizzati fil-fond. G]andu jassigura li l-Kumitat tal-Ministri jin\amm regolarment infurmat bil-progress li jkun sar fl-implimentazzjoni ta' dan il-Pjan ta' Azzjoni.

Organizzazzjonijiet internazzjonali mhux governattivi tal-persuni b'di\abilita' g]andhom jipparte`ipaw fil-pro`ess, fl-ambitu tar-regoli stabbiliti ta' pro`edura. Ukoll, entitajiet o]ra involuti ji[u mistiedna jikkontribwixxu g]al pro`ess, b'mod li jkun spe`ifikat fit-termini ta' riferenza tal-forum inkarigat minn din il-]idma.

Appendi`i 1 tal-Pjan ta' Azzjoni

Id-Dikjarazzjoni Ministerjali dwar il-Persuni b'Di\abilita'
"Progress lejn il-parte`ipazzjoni s]i]a b]ala `ittadini"

(Adottata mit-Tieni Konferenza Ewropea tal-Ministri responsabbli mill-policies ta' integrazzjoni tal-persuni b'di\abilita', Malaga, Spanja, 7-8 ta' Mejju 2003)

1. A]na, Ministri responsabbli mill-*policies* ta' integrazzjoni tal-persuni b'di\abilita', mi[bura bejn is-7 u t-8 ta' Mejju 2003, f'Malaga, fuq l-istedina tal-Gvern Spanjol, fit-Tieni Konferenza Ewropea tal-Ministri, organizzata mill-Kunsill ta' l-Ewropa,

1. Konxji li:

2. l-g]an tal-Kunsill ta' l-Ewropa, kif im]addan fl-istatut tieg]u, hu "li niksbu g]aqda akbar bejn il-membri tieg]u bil-g]an li jkunu ssalvagwardjati u realizzati l-ideali u l-prin`ipji li huma l-wirt komuni tag]hom u li tiffa`ilita l-progress ekonomiku u so`jali tag]hom";

3. ir-ri\ultat ta' l-ewwel Konferenza tal-Ministri responsabbli mill-*policies* dwar il-persuni b'di\abilita', li saret f'Pari[i bejn is-7 u t-8 ta' Novembru 1981, bl-isem "G]ajxien Indipendenti g]al persuni b'di\abilita'" (Independent Living for people with disabilities), li wasslet biex il-Kumitat tal-Ministri tal-Kunsill ta' l-Ewropa jadotta r-Rakkomandazzjoni Nru. R (92) 6 dwar *policy* koerenti dwar il-persuni b'di\abilita';

4. il-fatt li l-protezzjoni u l-promozzjoni tad-drittijiet tal-bniedem u l-libertajiet fundamentali, u t-tgawdija s]i]a tag]hom, huma essenzjali g]al parte`ipazzjoni attiva tal-persuni b'di\abilita' fis-so`jeta', u li l-prin`ipju ta' l-opportunitajiet indaqs g]all-persuni b'di\abilita' jirrappre\enta valur ba\iku m]addan mill-istati membri kollha tal-Kunsill ta' l-Ewropa;

5. il-kontribuzzjoni tal-moviment Ewropew tal-persuni b'di\abilita' lit-Tieni Konferenza Ministerjali dwar id-di\abilita' tal-Kunsill ta' l-Ewropa "Mill-kliem g]all-fatti" (From words to deeds), adottat fil-Forum ta' l-Organizzazzjonijiet Mhux Governattivi Ewropej li sar fit-8 ta' April 2003 f'Madrid;

6. l-e\istenza ta' varjazzjoni sostanzjali fost l-istati membri tal-Kunsill ta' l-Ewropa rigward is-sitwazzjoni politika, ekonomika u so`jali tag]hom u l-fatt li numru ta' pajji\i, partikolarment dawk li g]andhom ekonomija fi transizzjoni, huma anqas lesti biex jissodisfaw dak li jitolbu minnhom *policies* moderni dwar id-di\abilita' u g]andhom b\onn ta' aktar pariri u aktar assistenza;

7. il-fatt li *policies* dwar il-persuni b'di\abilita' huma ffa``jati minn `erti sfidi politi`i, ekonomi`i, so`jali, demografi`i, kulturali u teknolo[i`i, billi, f'dawn l-a]]ar snin, l-Ewropa g]addiet minn diversi tibdil, li jaffettwa l-kwalita' tal-]ajja tal-popolazzjoni u jo]olqu sfidi mutlipli`i waqt li joffru opportunitajiet [odda g]all-i\vilupp ta' *policies* koerenti dwar il-persuni b'di\abilita';

8. il-fatt li \ew[aspetti huma spe`jalment relevanti fil-qasam tal-persuni b'di\abilita': fuq na]a wa]da, in-numru dejjem ji\died tal-popolazzjoni anzjana Ewropea, li trid ti[i kkunsidrata f'kull strate[ija futura g]all-koe\joni so`jali, ibba\ata fuq il-prevenzjoni minn dipendenza fuq servizzi ta' sapport matul il-]ajja u l-preservazzjoni ta' kwalita' ta']ajja fl-anzjanita'; fuq in-na]a l-o]ra, il-fatt li, b]ala ri\ultat ta' l-avvanzi xjentifi`i fil-qasam tas-sa]]a u t-titjib fil-kundizzjonijiet tal-]ajja, persuni b'nuqqasijiet fi\i`i u mentali jg]ixu aktar b']ajja aktar mimlija, ji[[eneraw b\onnijiet [odda fil-konfront tal-provista ta' servizzi, sapport ekonomiku u protezzjoni tad-drittijiet umani tag]hom;

9. il-fatt li l-2003 [iet ipproklamata mill-Unjoni Ewropea b]ala s-Sena Ewropea tal-Persuni b'Di\abilita', u li l-g]an prin`ipali ta' din is-sena kien li titqajjem g]arfien akbar dwar id-drittijiet tal-persuni b'di\abilita' g]all-opportunitajiet indaqs u biex tippromwovi t-tgawdija s]i]a u ugwali ta' dawn id-drittijiet;

10. ix-xog]ol tal-Kumitat Ad Hoc tan-Nazzjonijiet Uniti "biex jikkonsidra proposti g]al konvenzjoni internazzjonali komprensiva u integrata biex tippromwovi u tipprote[i d-drittijiet u d-dinjita' tal-persuni b'di\abilita'";

11. ix-xog]ol li sar mill-Kumitat dwar ir-Rijabilitazzjoni u l-Integrazzjoni tal-Persuni b'Di\abilita' tal-Kunsill ta' l-Ewropa, li jinkora[[ixxu l-kooperazzjoni intergovernattiva fil-qafas ta' Ftehim Parzjali fil-qasam So`jali u tas-Sa]]a Pubblika;

12. il-kisbiet tal-Kunsill ta' l-Ewropa u organizzzazzjonijiet o]ra internazzjonali, istituzzjonijiet u [rajjiet kif elenkati fl-Appendi`i ta' din id-Dikjarazzjoni;

2. Jirrijaffermaw:

13. l-impenn tag]na li nassiguraw id-drittijiet umani u l-libertajiet fundamentali lil kull min hu ta]t il-[urisdizzjoni tal-pajji\i tag]na, kif hemm fil-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet Umani, u li kull persuna umana titwieled libera u ugwali fid-dinjita' u d-drittijiet, u b'potenzjali li jikkontribwixxu b'mod kostruttiv g]all-i\vilupp u

l-[id tas-so`jeta', u li kull persuna hi ugwali quddiem il-li[i u hi intitolata g]all-protezzjoni ugwali tal-li[i;

14. li l-arran[amenti g]all-implimentazzjoni s]i]a u effettiva tad-drittijiet umani kollha, kif im]addna fi strumenti dwar id-drittijiet umani Ewropej u o]rajn, g]andhom ikunu jg]oddu ming]ajr diskriminazzjoni jew distinzjoni min]abba l-ebda ra[uni, inklu\ id-di\abilita';

15. ir-rieda tag]na espressa fl-Ewwel Konferenza tal-Ministri responsabbli mill-*policies* g]all-persuni b'di\abilita', li saret f'Pari[i fl-1991, biex tippromwovi *policy* koerenti u integrata g]all-persuni b'di\abilita', u li r-Rakkomandazzjoni Nru. R (92) 6 dwar "*Policy* koerenti g]all-persuni b'di\abilita'" (A coherent policy for people with disabilities) ispirat lill-pajji\i biex jadottaw le[islazzjoni u mi\uri ta' *policy* li jwasslu biex ikun hemm progress fit-triq g]all-parte`ipazzjoni s]i]a, u li dan hu dokument ba\iku ta' riferenza li g]andu jservi ta' ba\i g]all-azzjoni futura;

16. li t-tkabbir ta`-`ittadinanza u l-parte`ipazzjoni s]i]a tal-persuni b'di\abilita' tin]tie[ li l-individwi jing]ataw il-poter biex hu jew hi jkun jista' jie]u jew tkun tista' tie]u kontroll ta' ]ajtu jew ]ajjitha, u li dan jista' jirrikjedi mi\uri spe`ifi`i ta' sapport;

3. Jikkonsidraw:

17. li l-g]an prin`ipali tag]na, g]all-g]axar snin li [ejjin hu li titjieb il-kwalita' tal-]ajja tal-persuni b'di\abilita' u l-familji tag]hom, bl-enfasi tkun l-integrazzjoni u l-parte`ipazzjoni s]i]a tag]hom fis-so`jeta', billi so`jeta' parte`ipattiva u a``essibbli hi ta' benefi``ju g]all-popolazzjoni kollha;

18. li mi\uri ma]suba biex titjieb il-kwalita' tal-]ajja ta' persuni b'di\abilita' g]andhom ikunu bba\ati fuq *assessment* tajjeb tas-sitwazzjoni, il-potenzjal u l-b\onnijiet tag]hom, li jie]du konsiderazzjoni tal-preferenzi tag]hom, dak li huma intitolati g]alih u `-`irkustanzi tag]hom;

19. li strate[ija xierqa biex jintla]aq dan il-g]an g]andha tkun espressa fi Pjan ta' Azzjoni tal-futur biex tippromwovi l-eliminazzjoni ta' kull forma ta' diskriminazzjoni kontra persuni b'di\abilita' ta' kull eta', b'a``enn spe`jali lejn nisa b'di\abilita' u persuni b'di\abilita' li g]andhom b\onn livell g]oli ta' sapport, biex huma jkunu jistg]u jgawdu d-drittijiet umani, il-libertajiet fundamentali u `-`ittadinanza s]i]a tag]hom;

20. li hu ne`essarju li tkun adottata approw` integrata biex ikunu mfasslin *policies* u le[islazzjoni dwar id-di\abilita' fuq il-livell nazzjonali u internazzjonali u, li malajr jirriflettu l-b\onnijiet tal-persuni b'di\abilita' f'kull qasam relevanti tal-*policies*, b'mod partikolari oqsma prin`ipali b]alma huma d-djar, l-edukazzjoni, il-gwida vokazzjonali, il-kura tas-sa]]a u l-protezzjoni so`jali.

21. li objettiv ba\iku hu li ji[u \viluppati mi\uri ekonomi`i, so`jali, edukattivi, dwar l-impjieg u dwar is-sa]]a, biex tin\amm il-kapa`ita' individwali massima fuq il-]ajja ta' kull persuna b'di\abilita' u biex tg]in]alli jkun hemm prevenzjoni tad-di\abilita';

22. li l-edukazzjoni hi strument ba\iku g]all-integrazzjoni so`jali u jridu jsiru sforzi biex tfal b'di\abilita' jing]ataw l-opportunita' li jattendu skejjel *mainstreamed*, jekk ikun fl-interess tat-tifel jew tifla, biex tiffa`ilita t-transizzjoni mill-iskola jew mill-edukazzjoni g]olja g]all-impjieg, u li ji[i \viluppat il-kun`ett tat-tag]lim ta' matul il-]ajja kollha;

23. li l-ugwaljanza g]all-a``ess g]al impjieg hi element importanti g]all-parte`ipazzjoni so`jali u g]alhekk g]andu jkun hemm progress g]all-integrazzjoni ta' persuni b'di\abilita' fis-suq tax-xog]ol, preferibbilment fis-suq miftu], u nibdlu l-a``enn biex l-assessjar ikun ta' l-abbiltajiet, u li ji[u implimentati *policies* attivi, u li jkollok post tax-xog]ol b'diversita' fil-]addiema billi jkun inkora[[it l-a``ess g]all-persuni b'di\abilita' fis-suq ordinarju tax-xog]ol g]ax dan ifisser li hu valur mi\jud g]as-so`jeta'.

24. hu essenzjali li nifhmu n-natura so`jali tat-teknolo[ija u li nag]mlu l-a]jar u\u tal-potenzjal tat-teknolo[iji [odda, bil-g]an li ti\died l-awtonomija u l-interazzjoni tal-persuni b'di\abilita' f'kull qasam tal-]ajja;

25. li b]ala ri\ultat ta' l-avvanzi xjentifi`i fil-qasam tas-sa]]a u t-titjib tal-kundizzjonijiet tal-]ajja, persuni b'nuqqas fi\iku, psikolo[iku u intellettwali qed jg]ixu aktar, u g]alhekk qed jin]olqu b\onnijiet u sfidi [odda fil-konfront tal-provediment ta' servizzi ta' ]arsien, li jridu ji[u sodisfatti permezz ta' approw`is innovattivi;

26. il-b\onn li jassiguraw li l-benefi``ji ta']ajja itwal ma jirri\ultawx f'numru dejjem jikber ta' persuni dipendenti fuq servizzi ta' sapport, billi nseddqu, fost il-popolazzjoni, sa minn eta' \g]ira, drawwiet u kundizzjonijiet tal-]ajja b'sa]]ithom li jg]inu biex ikun hemm stat ta' sa]]a fi\ika u mentali b'sa]]tu aktar tard fil-]ajja;

27. li hemm b\onn li jkun hemm progress biex jitne]]ew l-ostakli u l-adottazzjoni tal-prin`ipju tad-Disinn Universali li jassigura biex ma jin]olqux ostakli [odda;

28. li hemm numru \g]ir imma dejjem ji\died ta' persuni b'di\abilita' li g]andhom b\onn ta' livell g]oli ta' sapport u li g]alhekk hemm b\onn nag]rfu li l-istrutturi madwar dawn l-individwi u l-familji tag]hom iridu jissa]]u ming]ajr ma jmorru 'l hinn mill-mudell ta' servizzi bba\ati fil-komunita';

29. li s-sitwazzjoni tan-nisa f'di\abilita' fl-Ewropa g]andha b\onn li ting]araf aktar u ting]ata aktar attenzjoni spe`ifika biex tkun garantita l-indipendenza, l-awtonomija, il-parte`ipazzjoni u l-integrazzjoni so`jali tag]hom, u li tittie]ed azzjoni

biex tissapportja approw` fejn l-*issues* tal-[eneru jkunu *mainstreamed* fejn tid]ol l-i\vilupp tal-*policy* dwar id-di\abilita'.

4. Jikkommettu ru]hom:

30. li ja]dmu f'qafas anti-diskriminatorju u tad-drittijiet umani lejn il-*mainstreaming* ta' opportunitajiet Indaqs g]all-persuni b'di\abilita' fl-oqsma kollha ta' *policy*;

31. li ma jiddiskriminawx min]abba l-ori[ini tad-di\abilita' jew l-identita' tal-persuna b'di\abilita';

32. li jsa]]u l-possibiltajiet li persuni b'di\abilita' jkollhom]ajja indipendenti, fi]dan il-komunita', permezz ta' adottazzjoni tal-prin`ijpji ta' teknolo[ija inklu\iva u d-Disinn Universali inter alia fil-bini ta' l-ambjent, fa`ilitajiet pubbli`i, sistemi ta' komunikazzjoni u djar;

33. li ja]dmu biex jissa]]a] il-koordinament bejn u ma' dipartimenti governattivi, b'impenn partikolari li jippromwovu l-ugwaljanza fil-provediment ta' servizzi *mainstreamed*, il-kura tas-sa]]a u s-sistema legali kif ukoll titjieb il-kontabbilita' bejn oqsma ta' responabbiltajiet fil-livelli lokali, re[jonali u nazzjonali.

34. li jippromwovu l-provista ta' servizzi ta' kwalita', li jirrispondu g]all-b\onnijiet ta' l-individwi b'di\abilita' u li jkunu jistg]u ji[u a``essati permezz ta' kriterji ta' eli[ibilita' ppubblikati, ibba\ati fuq *assessment* profond u ekwu, liema kriterji jkunu mfasslin mill-g]a\liet, l-awtonomija, il-[id u r-rappre\entazzjoni tal-persuni b'di\abilita' nfushom, b'salvagwardji xierqa, regolari u b'a``ess g]al smig] indipendenti ta' l-ilmenti, u li jikkonsolidaw u jsa]]u mi\uri di[a' e\istenti;

35. li jippromwovu bil-qawwa l-inklu\joni tal-persuni b'di\abilita' f'kull qasam tal-]ajja permezz ta' edukazzjoni u billi jkun hemm impenn lejn il-persuni b'di\abilita' b]ala `ittadini b'kontroll fuq]ajjithom;

36. li jkomplu l-progress g]all-integrazzjoni tal-persuni b'di\abilita' fis-suq tax-xog]ol billi jmexxu l-a``enn lejn assessjar ta' l-abbiltajiet, b'mod partikolari l-abbiltajiet vokazzjonali, u billi jag]mlu l-gwida vokazzjonali u t-ta]ri[ kif ukoll l-impjieg aktar a``essibbli;

37. li jag]tu rendikont s]i] tal-b\onnijiet tat-tfal b'di\abilita' u l-familji tag]hom kif ukoll ta' persuni anzjani b'di\abilita' ming]ajr ma jitnaqqas l-impenn li hawn b]al issa lejn il-persuni adulti b'di\abilita' ta' l-eta' tax-xog]ol, waqt li jaraw li l-impjieg ma jistax ji[i kkunsidrat b]ala l-uniku mi\ura g]a`-`ittadinanza, l-arena biex tipparte`ipa u t-triq li twassal g]ad-dinjita' umana;

38. li jkomplu jissapportjaw ri`erka ba\ika u xjentifika applikata b'mod partikolari fil-qasam ta' teknolo[iji [odda ta' informazzjoni u komunikazzjoni, bil-

g]an li jitjiebu l-g]ajnuniet li jippermettu l-parte`ipazzjoni interattiva f'kull qasam tal-]ajja;

39. li jimplimentaw il-mezzi ne`essarji biex ikun hemm bilan` effettiv ta' opportunitajiet bejn l-ir[iel u n-nisa, u l-parte`ipazzjoni attiva tal-persuni b'di\abilita', b'a``enn spe`jali lejn in-nisa u t-tfal bniet fl-oqsma ta' l-edukazzjoni u t-ta]ri[, l-impjieg, il-politika so`jali, il-parte`ipazzjoni u t-te]id tad-de`i\jonijiet, is-sesswalita', ir-rappre\entanza so`jali, li ssir omm, il-]ajja tal-familja u tad-dar, u l-prevenzjoni mill-vjolenza;

40. li jkomplu jag]mlu anali\i ta' l-iskop ta' mi\uri u provedimenti li jistg]u b'mod effettiv itejbu l-g]ajxien fil-komunita' tal-persuni b'di\abilita' li g]andhom b\onn livell g]oli ta' sapport, u li ji[bru statistika ne`essarja g]ad-definizzjoni u l-evalwazzjoni tal-*policies* dwar id-di\abilita';

41. li l-b\onnijiet tal-familji ta' tfal b'di\abilita' jkunu assessjati bil-g]aqal mill-awtoritajiet responsabbli bil-g]an li jipprovdu mi\uri ta' sapport li jg]inu lit-tfal jikbru fil-familji tag]hom, li jkunu inklu\i fil-]ajja tat-tfal lokali, u li jir`ievu edukazzjoni;

42 li jassessjaw il-b\onnijiet tal-familji b]ala dawk li jipprovdu]arsien informali, spe`jalment ta' dawk it-tfal li g]andhom b\onn ta' livell g]oli ta' sapport, bil-g]an li ji[u pprovduti mi\uri ta' informazzjoni, ta]ri[u assistenza, inklu\ sapport psikolo[iku, li jinkora[[ixxu]ajja fi]dan il-familja;

43 li ja]dmu fuq l-i\vilupp ta' programmi u ri\orsi biex ji[u sodisfatti l-b\onnijiet tal-persuni b'di\abilita' meta dawn jikbru;

44. li jseddqu fost il-popolazzjoni minn eta' \g]ira drawwiet ta' sa]]a u kundizzjonijiet tal-]ajja biex hekk jaslu g]all-anzjanita' bl-og]la standard ta' sa]]a fi\ika u mentali;

45 li ja]dmu lejn \vilupp ta' imma[ni po\ittiva tal-persuni b'di\abilita' b'kooperazzjoni ma' diversi entitajiet involuti, inklu\ il-medja;

46. li jinvolvu persuni b'di\abilita' fit-te]id tad-de`i\jonijiet li jaffettwahom personalment, u lill-organizzazzjonijiet tal-persuni b'di\abilita' fit-tfassil tal-*policies*, waqt li jag]tu attenzjoni spe`jali lill-persuni li g]andhom aktar minn nuqqas bijolo[iku wie]ed jew nuqqasijiet kumplessi u dawk li ma jistg]ux jirrappre\entaw lilhom infushom;

47. li jippromwovu l-involviment u l-kollaborazzjoni ta' l-imsie]ba so`jali u dawk kollha involuti fit-tfassil tal-*policies* kemm mis-settur pubbliku kif ukoll privat;

5. Jirrakkomandaw:

48. li l-Kumitat tal-Ministri tal-Kunsill ta' l-Ewropa jkompli jippromwovi *policies* ma]suba li jassiguraw `ittadinanza s]i]a u parte`ipazzjoni attiva tal-persuni b'di\abilita', bil-parte`ipazzjoni s]i]a ta' l-istati membri kollha, u li jsa]]a] ir-rwol tal-Kunsill ta' l-Ewropa b]ala ba\i g]all-kooperazzjoni internazzjonali fil-qasam tat-tfassil ta' de`i\jonjiiet dwar id-di\abilita' billi jistieden lill-Kumitat dwar ir-Rijabilitazzjoni u l-Integrazzjoni tal-Persuni b'Di\abilita' u kumitati o]ra relevanti tal-Kunsill ta' l-Ewropa biex ikomplu l-pro`ess tal-*mainstreaming* tal-*policies* dwar id-di\abilita' fl-oqsma li jaqg]u fil-kompetenza tag]hom;

49. it-tfassil, waqt li jie]du konsiderazzjoni tal-punti mqajma minn din il-Konferenza Ministerjali, ta' Pjan ta' Azzjoni tal-Kunsill ta' l-Ewropa g]all-persuni b'di\abilita': Qafas Ewropew ta' *policy* [dida g]all-g]axar snin li [ejjin, ibba\ata fuq id-drittijiet umani u s]ubija bejn setturi differenti, u li jfassal objettivi strate[i`i u oqsma ta' prijorita' biex tinkiseb i`-`ittadinanza s]i]a u l-parte`ipazzjoni attiva tal-persuni b'di\abilita' fil-]ajja tal-komunita', permezz ta' *policies* li ja]dmu, li jistg]u jkunu ffinanzjati u sostenibbli;

50. li l-Kunsill ta' l-Ewropa jie]u rwol attiv fin-negozjar fil-kuntest tas-sessjonijiet li se jsiru mill-Kumitat ad hoc tan-Nazzjonijiet Uniti, ma]tur "biex jikkonsidra proposti g]all-konvenzjoni internazzjonali komprensiva u integrali biex tippromwovi u tipprote[i d-drittijiet u d-dinjita' tal-persuni b'di\abilita'", billi jsir u\u ta' l-esperjenza vasta tal-Kunsill f'materji relatati mad-drittijiet umani;

6. Jistiednu:

51. il-membri kollha tal-Kunsill ta' l-Ewropa u stati osservaturi u rappre\entanti minn organizzazzjonijiet Ewropej mhux governattivi biex jipparte`ipaw fl-attivitajiet u l-]idma tal-Kunsill ma]suba biex isa]]u *policy* koerenti g]al u permezz ta' parte`ipazzjoni s]i]a tal-persuni b'di\abilita';

7. Jixtiequ:

52. li jaqsmu t-twemmin, il-valuri u l-prin`ipji dwar id-drittijiet umani u l-libertajiet fundamentali tal-persuni b'di\abilita', kif ukoll `ittadinanza s]i]a u parte`ipazzjoni attiva fil-]ajja tal-komunita', kif jidhru f'din id-Dikjarazzjoni tal-Ministri Ewropej, u identifikati ma' kul]add inklu\ persuni barra mill-Ewropa, b]ala fatturi komuni Ewropej.

* * *

Fl-a]]arnett, nirringrazzjaw lill-awtoritajiet Spanjoli g]all-organizzazzjoni e``ellenti tal-Konferenza u l-ospitalita' [eneru\a tag]hom.

Appendi`i 2 g]al Pjan ta' Azzjoni

Testi ta' Referenza

(Nota: Min]abba li dawn it-testi ma je\istux bil-Malti, l-ismijiet tag]hom t]allew bl-Ingli\. Riferenza g]alihom fit-test tal-Pjan hi kemm bil-Malti kif ukoll bl-Ingli\).

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5);

European Social Charter (ETS No. 35) and European Social Charter (revised) (ETS No. 163);

European Code of Social Security (ETS No. 48), Protocol to the European Code of Social Security (ETS No. 48A), European Code of Social Security (revised) (ETS No. 139);

Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine (ETS No. 164);

European Convention on Architectural Heritage (ETS No. 121);

Landscape Convention (ETS No. 176);

"Strategy for Social Cohesion" adopted by the European Committee for Social Cohesion of the Council of Europe on 12 May 2000;

Recommendation No. R (86) 18 of the Committee of Ministers on the European Charter on Sport for all: disabled persons;

Recommendation No. R (92) 6 of the Committee of Ministers on a coherent policy for people with disabilities;

Resolution ResAP(95)3 on a charter on the vocational assessment of people with disabilities;

Recommendation No. R (96) 5 of the Committee of Ministers to member states on reconciling work and family life;

Recommendation No. R (98) 3 of the Committee of Ministers to member states on access to higher education;

Recommendation No. R (98) 9 of the Committee of Ministers to member states on dependence;

Recommendation No. R (99) 4 of the Committee of Ministers to member states on the legal protection of incapable adults;

Recommendation Rec(2001)12 of the Committee of Ministers to member states on the adaptation of health care services to the demand for health care and health care services of people in marginal situations;

Recommendation Rec(2001)19 of the Committee of Ministers to member states on the participation of citizens in local public life;

Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence;

Recommendation Rec(2003)3 of the Committee of Ministers to member states on balanced participation of women and men in political and public decision-making;

Recommendation Rec(2003)19 of the Committee of Ministers to member states on improving access to social rights;

Recommendation Rec(2004)10 of the Committee of Ministers to member states concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder;

Recommendation Rec(2004)11 of the Committee of Ministers to member states on legal, operational and technical standards for e-voting;

Recommendation Rec(2004)15 of the Committee of Ministers to member states on electronic governance ("e-governance");

Recommendation Rec(2005)5 of the Committee of Ministers to member states on the rights of children living in residential institutions;

Resolution ResAP(2001)1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the introduction of the principles of Universal Design into the curricula of all occupations working on the built environment ("The Tomar Resolution");

Resolution ResAP(2001)3 of the Committee of Ministers of the Council of Europe "Towards full citizenship for people with disabilities through inclusive new technologies";

Resolution ResAP(2005)1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on safeguarding adults and children with disabilities against abuse;

Recommendation 1185 (1992) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on rehabilitation policies for the disabled;

Recommendation 1418 (1999) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on the protection of the human rights and dignity of the terminally ill and the dying;

Recommendation 1560 (2002) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe "Towards concerted efforts for treating and curing spinal cord injury";

Recommendation 1592 (2003) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe "Towards full social inclusion of persons with disabilities";

Recommendation 1598 (2003) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on protection of sign languages in the member states of the Council of Europe;

Recommendation 1601 (2003) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on improving the lot of abandoned children in institutions;

Recommendation 1698 (2005) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on the rights of children in institutions;

Resolution 216 (1990) of the Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe (currently the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe (Congress)) on the rehabilitation and integration of the disabled: role of local authorities;

Congress Recommendation 129 (2003) and Resolution 153 (2003) on employment and vulnerable groups;

Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life (Congress), 21 May 2003;

Final Declaration adopted by the Heads of State and Government of the member states of the Council of Europe, meeting in Strasbourg for the Second Summit of the Council of Europe (October 1997), who recognised that "social cohesion is one of the foremost needs of the wider Europe and should be pursued as an essential complement to the promotion of human rights and dignity";

Final Declaration (Malta Declaration) adopted at the Council of Europe Conference on Access to Social Rights, 14-15 November 2002;

Council of Europe Commissioner for Human Rights contributions;

United Nations Convention on the Rights of the Child (1989);

United Nations International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966);

United Nations International Covenant on Civil and Political Rights (1966);

United Nations Universal Declaration of Human Rights (1948);

United Nations Standard Rules on the Equalisation of Opportunities for Persons with Disabilities (1993);

UNESCO Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education (1994);

International Plan of Action on Ageing, adopted by the Second World Assembly on Ageing, Madrid, 8-12 April 2002;

Regional Implementation Strategy for the Madrid International Plan of Action on Ageing 2002, adopted by the United Nations Economic Commission for Europe Ministerial Conference on Ageing, Berlin, 11-13 September 2002;

International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps (ICIDH) (1980) of the World Health Organisation (WHO);

International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) (2001) of the World Health Organisation (WHO);

Convention concerning Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) of the International Labour Organisation (ILO) (No.C159), 1983, and the corresponding ILO Recommendation on Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) (No. R168), 1983

Resolution of the Council and the Ministers for Education meeting with the Council of 31 May 1990 concerning integration of children and young people with disabilities into ordinary systems of education;

Communication of the Commission on Equality of Opportunity for People with Disabilities: a New European Community Disability Strategy (COM(96) 406 final);

Resolution of the Council of the European Union and of the representatives of the governments of the member states meeting within the Council of 20 December 1996 on equality of opportunity for people with disabilities;

Council Recommendation of 4 June 1998 on a parking card for people with disabilities (98/376/EC);

Council Resolution of 17 June 1999 on equal employment opportunities for people with disabilities (1999/C 186/02);

Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Towards a Barrier Free Europe for People with Disabilities (COM(2000) 284 final);

Council Directive (2000/78/EC) of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation;

Council Decision (2000/750/EC) of 27 November 2000 establishing a Community action programme to combat discrimination (2001-2006);

Council Decision (2001/903/EC) of 3 December 2001 on a European Year of People with Disabilities 2003;

Council Resolution on 6 February 2003 “eAccessibility” - improving the access of people with disabilities to the knowledge based society, (2003/C 39/03);

Council Resolution of 5 May 2003 on equal opportunities for pupils and students with disabilities in education and training (2003/C 134/04);

Council Resolution on 6 May 2003 on accessibility of cultural infrastructure and cultural activities for people with disabilities (2003/C 134/05);

Council Resolution of 15 July 2003 on promoting the employment and social integration of people with disabilities (2003/C 175/01);

Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: eAccessibility (COM(2005) 425 final);

Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Implementation, results and overall assessment of the European Year of People with Disabilities 2003 (COM(2005) 486 final);

Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Situation of disabled people in the enlarged European Union: the European Action Plan 2006-2007 (COM(2005) 604 final);

Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Equal opportunities for people with disabilities: a European Action Plan (COM(2003) 650 final);

Madrid Declaration "Non-discrimination plus positive action results in social inclusion", adopted at the European Conference of non-governmental organisations held in Madrid, March 2002;

Barcelona Declaration: the City and the Disabled (1995);

Declaration of the European Social Partners on the employment of people with disabilities (Cologne, May 1999);

Declaration of the Social Partners for the European Year of People with Disabilities: Promoting equal opportunities and access to employment for people with disabilities (20 January 2003);

Contribution of the European disability movement to the Council of Europe Second European Conference on disability "From words to deeds", adopted at the European NGO Forum on 8 April 2003 in Madrid.

Dikjarazzjoni Ministerjali dwar il-Persuni b'Di\abilita' "Progress lejn il-parte`ipazzjoni s]i]a b]ala `ittadini", adottata mit-tieni Konferenza Ewropea tal-Ministri responsabbli mill-*policies* ta' integrazzjoni tal-persuni b'di\abilita' li saret f'Malaga (Spanja) fis-7 u t-8 ta' Mejju 2003;

Il-Pjan ta' Azzjoni tal-Kunsill ta' l-Ewropa biex tippromwovi d-drittijiet u l-parte`ipazzjoni s]i]a tal-persuni b'di\abilita' fis-so`jeta': titjib fil-kwalita' tal-]ajja tal-persuni b'di\abilita' fl-Ewropa 2006-2015